

DEMOKRASİ VE TERÖR

Reşat AÇIKGÖZ

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

745657

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmenliğinin Sosyoloji Anabilim Dalı
Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır.

145651

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ali ERKUL

SİVAS

EKİM-2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Reşat Açıkgöz tarafından yazılan bu çalışma jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Prof Dr. Ali ERKUL (Danışman)

Doç. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Cemal YALÇIN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

04/10/2004

Prof. Dr. H. Bayram KAÇMAZOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu tez demokrasi ve terör arasındaki ilişki hakkındadır. Tezdeki temel bakış açısı demokrasi ile terör arasındaki ilişkinin nasıl meydana geldiği, aralarında dolaylı ya da doğrudan bir ilişkinin kurulup kurulamayacağı ve günümüzde hangi boyutlarda olduğunu anlamak üzerine kurulmuştur. Bunun için demokrasi ve terör kavramları tarihsel bir bakışla ele alınmış ve günümüzdeki konumlarına bu bakış çerçevesinde yaklaşmıştır. Çünkü, demokrasinin kökenleri Eski Yunan'a dayandığı kadar, terör de tarih boyunca hem Doğu İslam dünyasında hem de Batı Hristiyan dünyasında sürekli var olmuştur. Ancak, her ne kadar tarihte H. Sabbah'ın örgütü gibi örgütlü ve sistemli çalışan bazı terör örgütleri ortaya çıkmışlarsa da, uluslararası düzeyde ve masum insanlar üzerinde eylemde bulunan, örgütlü, planlı, ve sistemli çalışan ve ileri seviyedeki teknolojik araçları kullanan terör örgütlerinin ortaya çıkmaları 20. yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır. Bu örgütlerin ortaya çıkmalarında, bunların çoğu din ve ideolojilerle yakın ilişkili olmalarına rağmen, konjonktürel koşullardan ziyade iktidarların/devletlerin ideolojik duruşları ve şiddet ve terör yanlısı politikaları etkili olmuştur. Bu ise devletlerin siyasal çıkarlarıyla olduğu kadar terör örgütlerinin siyasal bir amaç taşımalarıyla da ilgilidir. Demokratik devletlerin bu çıkarlarının temelinde kapitalist iktidar olgusu; terör örgütlerinin siyasal amaçlarında ise siyasal hedeflere ulaşma isteği yatmaktadır. Terör hakkında genel kanı terörün her dönem ve her devlet sistemi içinde şu ya da bu biçimde görüldüğü yönündedir. Bu çalışmada ise sadece "demokrasi-terör" ilişkilerine bakılacaktır. Dolayısıyla bu tezin temel savı şudur: Demokrasinin/demokratik devletlerin teröre başvurmasının temel nedeni dışsal koşullardan değil, demokrasinin kendi iç koşullarından ve temel dayanaklarıyla olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bu temel dayanakların başında özgürlük, kapitalizm, ekonomi, iktidar, bilim ve teknoloji geldiklerinden tezde en çok bunlar üzerinde durulmuştur. Bunların teröre kaynaklık etmelerinin nedeni ise özgürlüğün hem olumsuz bir şekilde anlaşılması hem de insanlar ve devletler tarafından bir araç olarak görülmeye başlanması, diğerlerinin ise demokratik bir yapıda olmamaları gösterilmiştir.

ABSTRACT

This study is about the relationship between democracy and terror. Basic point of view in the thesis is based on grasping how the relationship between democracy and terror occurred, a direct or indirect relationship can be formed or not, today what the extent of this relationship is. Therefore, the concept of democracy and terror have been dealt with from the historical point of view and they have been studied. Because the origins of democracy date from Ancient Greece, terrorism has always been not only in oriental world but also in occidental world throughout the history. However, though some organized and systematical terrorist organizations emerged in history like H. Sabbah's terrorist organization'. The emergence of the terrorist organizations which are, organized, international scaled, complicated, using high technological devices; attacking, innocent people coincides with second half of twentieth century. In the emergence of these organizations, although most of which are connected with religions and ideologies, government and/or states' ideological attitudes and their policies supporting violence and terror has been influential rather than internal and external conditions and this is not only related to states' political interests but also terrorist organizations have a political goal. In democratic states, the phenomenon of capitalistic power lies on at the bottom of these interests, in the political aims of terrorist organizations the wish to achieve political goals. General opinion on terror is that it exists in every time and in every state in a way. In this study, the relationship between democracy and terror is going to be dealt with. Therefore, the main assertion of this thesis is that the reason why democracy applies for terror originates from its own internal conditions and its main bases rather than external conditions. Since the most significant bases of them are freedom, capitalism, economy, power, science and technology, they have been dealt with most. It has been maintained that the reason why they have become the source of terror is that freedom is both understood in a negative way and begins to be regarded as a vehicle by people and states, the rest is that they are not based on a democratic structure.

İÇİNDEKİLER

Özet.....	I
Abstract.....	II
İçindekiler.....	III
Önsöz.....	V
Giriş.....	1
 BÖLÜM I: ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ....	4
A) ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	4
B-) ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI.....	4
C-) ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	5
1-) YÖNTEM.....	5
2-) TEKNİK.....	6
3-) KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER.....	7
 BÖLÜM II: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
A-) DEMOKRASİ: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE.....	8
B-) TERÖR: KÖKENLERİ VE TARİHSEL SEYRİ.....	25
 BÖLÜM III: DEMOKRASİ ORTAMININ TERÖR DOĞURMASI.....	46
A-) ÖZGÜRLÜĞÜN RADİKALİZME DÖNÜŞMESİ.....	47
B-) TERÖRÜN DİNSEL VE İDEOLOJİK BOYUTLARI.....	60
1-) TERÖRÜN DİNSEL BOYUTU.....	61
2-) TERÖRÜN İDEOLOJİK BOYUTU.....	69

BÖLÜM IV: DEMOKRASİ YA DA DEMOKRATİK

TOPLUMLAR TERÖRÜ.....	76
A-) DEMOKRASİ-EKONOMİ İLİŞKİSİ.....	78
B-) DEMOKRASİ-KAPİTALİZM İLİŞKİSİ.....	83
C-) DEMOKRASİ-İKTİDAR İLİŞKİSİ.....	90
D-) DEMOKRASİ-BİLİM VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ.....	99
E-) DEMOKRASİ-SAVAŞ VE BARIŞ İLİŞKİSİ.....	104

BÖLÜM V: DEĞERLENDİRME VE SONUÇ..... 108

KAYNAKÇA..... 114

ÖNSÖZ

Son yıllarda en çok tartışılan konuların başında demokrasi ve terör gelmektedir. Bu tartışma, daha çok terörün, demokratik devletler dahil, neredeyse bütün toplumlarda görülmeye başlaması ile demokrasinin terör karşısındaki konumu ve demokratik devletlerin teröre yönelik bakış açıları ve ne tür davranışlar sergiledikleri noktalarında yoğunlaşmaktadır. Hem demokrasi hem de terör, tarihsel kökenlerden kopuk olmamakla, farklı alanlarda tarihsel bir gelişme göstermekle ve siyasal gelişmelerden çok fazla etkilenmekle beraber, demokrasi ile terörün birbirleriyle ilişkili hale gelmeleri yeni bir olgudur. Bu ilişki, terörün demokratik toplumların içlerinde görülmesiyle olduğu kadar, demokratik devletlerin şiddet öğeleri içeren politikaları ve terör karşısındaki tavırlarıyla da ilgilidir.

Ancak, demokrasi günümüzde tarihselliğinden çok farklı bir konumda olmasına ve evrensel bir söyleme sahip olmasına rağmen, tarihsel bir olgu olduğu ve tarihsel bir gelişmenin ürünü olarak günümüze kadar geldiği gibi; terör de günümüzde tarihte benzeri olmayan bir konumda olduğu ve uluslararası düzeyde bütün toplumları ve insanları etkiler hale geldiği halde, ne tarihsellikten kopuktur ne de tarihsel gelişmelerden yoksun. Çünkü terör, tarihin hemen hemen her döneminde, her toplum içinde, hem örgütsel hem de devletsel düzeyde, sürekli var olagelmıştır. Bu anlamda, demokrasinin tarihsel gelişiminde büyük alt üst oluşlar ve demokrasiyi ortadan kaldıracak denli anti-demokratik gelişmeler ve hareketler görülmesine karşın, şiddet bağlamında genel olarak şiddet ya da terör ise sürekli bir gelişme göstererek günümüze kadar gelmiştir. Bunda teknolojik gelişmeler de çok fazla etkili olmuştur. Çünkü şiddet ve terör büyük ölçüde (teknik) araçlara dayanarak işlemektedirler.

Buradan hareketle bu çalışmada, demokrasi ve terörün tarihsel gelişimleri göz önünde bulundurularak, günümüzdeki konumlarıyla, birbirleriyle nasıl ilişkili hale geldikleri tartışılmaktadır.

GİRİŞ

Günümüzde meydana gelen terör eylemleri güvenli ve huzurlu bir yaşamı tehlikeli bir hale getirdikleri gibi bütün insanlar üzerinde bir korku havası oluşturarak insanları dikenli teller üzerinde yaşamaya da zorlamaktadırlar; diğer taraftan, aynı zamanda sanki gelecekte meydana gelecek büyük ve kanlı savaşların habercisi gibidirler. Çünkü uluslararası bir boyut kazanan terörün girmediği toplum/ülke kalmamış gibidir. Bulaşıcı bir hastalık haline gelmiştir terör. Eski zamanların veba salgını gibi ne kontrol altına alınabilmekte ne de insanlar ve toplumlar arasında bir fark gözetmektedir. İnsanlar ve toplumlar terörden uzak durmaya çalışsalar da, terör onlardan o kadar uzak değil, korku şeklinde bile olsa, daima onların yanı başında hazır bulunmaktadır. Bununla birlikte, terörün asıl uygulayıcıları iktidarlar/devletler oldukları gibi bunlar aynı zamanda sergiledikleri baskı ve şiddet politikalarıyla birçok terör örgütünün ortaya çıkmalarına da zemin hazırlamışlardır. Dolayısıyla bugün bazı devletlerdeki terör örgütlerinin varlığını o devletlerdeki iktidarların politikalarında aramak gerekmektedir. Çünkü tarih boyunca şiddet iktidarların vazgeçemedikleri temel bir unsur olmuştur. İster örgüt, isterse devlet terörü olsun neticede terör, insan hayatı gibi hak ve değerlere önem vermeyen bir eylem türüdür.

Terörün aksine, demokrasi ise insanı ya da insanın yaşama hakkını en büyük, en temel ve en önemli değer kabul eden ve dolayısıyla bütün insan haklarını ve demokratik değerleri yaşatmayı ve korumayı amaç/hedef edinen bir sistemdir. Demokrasi, sadece terörün değil, insan haklarını ihlal eden bütün eylemlerin karşısında yer almaktadır. Ancak, günümüzde demokrasi, korumaya çalıştığı ve ihlallerine karşı çıktığı değerleri kendisi ihlal eder hale gelmiştir. Demokrasi terör ve savaşları netice verecek bu ihlalleri dolaylı yollardan yaptığı gibi artık dolaysız yollardan da yapmaya başlamıştır. Yani demokrasi ve özgürlük gibi demokrasinin temel ilkeleri, bugün demokratik ülkelerde kapitalist iktidarlara birer şiddet ve terör aracı olarak kullanılır hale gelmişlerdir. Demokrasiyi bu konuma getiren ne(ler)dir?

Demokrasi tarihsel bir kökene dayanmakla beraber, bunun nedenleri, ileride bunlar açıklanacaktır, daha çok demokrasinin bugünkü konumu ve özellikleriyle ilgilidir. Ancak bu, demokrasiyi tarihsel bir bakıştan kopuk olarak incelemeyi gerektirmez. Aksine demokrasinin bugün içinde bulunduğu koşulları anlamak ve doğru bir şekilde değerlendirebilmek için demokrasinin geçmiş serüvenini incelemek gerekmektedir. Bunun için I. bölümde araştırmanın içeriği ile ilgili bilgiler verildikten sonra, II. bölümde demokrasinin Eski Yunan'daki durumu, bazı klasik düşünürlerin demokrasi hakkındaki görüşleri ve ayrıca çağımızdaki bazı yazarların demokrasi ile ilgili düşünceleri ele alınacaktır. Demokrasi gibi terörün de tarihsel kökenleri olduğundan ve geçmişteki terör eylemleri ve örgütleri günümüzdekilerini etkilediklerinden II. bölümde demokrasi ile birlikte terör de tarihsel olarak ele alınacaktır.

Demokrasi bir özgürlük savunması olduğundan onun özgürlük olgusuyla da yakın bağları vardır. Ancak, demokrasideki özgürlükler insanların kendi amaçlarını gerçekleştirmek için ve demokrasideki iktidarların siyasal ve kapitalist çıkarları doğrultusunda bir şiddet ve terör aracı olarak kullanıldıklarından III. bölümde demokrasi ile özgürlük arasındaki ilişki işlenecektir. Ayrıca terör örgütlerinin çoğunun genellikle dinsel ve ideolojik kökenlere dayanmaları bir özgürlük karşıtı durumu sergilediğinden III. bölümde terörün dinsel ve ideolojik boyutları üzerinde de durulacaktır. Ancak, terörün beslendiği kaynaklar sadece din ve ideoloji ile sınırlı değildir. Bunun yanında terörün, Türkiye'de görüldüğü gibi, etnisiteye bağlı kaynakları da vardır. Ama bu araştırmada, etnik nedenler ideolojik kaynaklarla doğrudan bir ilişki içerisinde bulunduklarından, etnik nedenler üzerinde ayrıca durulmayacak; bu bağlamda sadece ideolojik nedenler ele alınacaktır.

Demokrasi terörünün tartışıldığı IV. bölümde ise demokrasinin temelinde yer alan ve temel dayanakları hükmünde olan olgular ya da kavramların demokrasi ile olan ilişkileri ayrı başlıklar halinde işlenecektir. Çünkü demokrasi terörü ya da demokratik

devletlerin uyguladıkları terör, demokrasinin bunlarla olan ilişkileri sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunların başında ise iktidar olgusu gelmektedir. Dolayısıyla, demokrasinin temelinde yer alan bu kaynaklar birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisinde olmakla beraber, merkezde iktidar olgusu yer aldığından ağırlık bu noktaya verilecektir.

Son bölüm olan Değerlendirme ve Sonuç kısmında ise tezin genel bir özeti verildikten sonra, eşitsizlikler çerçevesinde bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Bunların yanında, bu çalışma hakkında şu iki noktayı da belirtmek gerekmektedir: Bunlardan ilki, bu tezin teorik bir çalışma olmasına rağmen, bütünüyle pratik olgulardan hareket ettiği; ikincisi ise bu çalışmada tartışma konusu edilen demokrasinin günümüzde Batı Avrupa, Britanya ve Birleşik Devletler’de uygulanmakta olan liberal demokrasi olduğudur. Her ne kadar 20. yüzyılın başlarından günümüze kadar sanayi demokrasisi, sosyal demokrasi, halk demokrasisi, katılımcı demokrasi gibi birçok demokrasi kavramsallaştırılması yapılmışsa da, bu tezde bütün bunları içerdiği ve bunların üstünde yer aldığı için sadece liberal demokrasi kavramı üzerinde durulacaktır. Ayrıca, tez boyunca bazen yalnızca demokrasi kavramı kullanılsa bile bundan kastedilen liberal demokrasi olacaktır.

BÖLÜM I: ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

A-) ARAŞTIRMANIN KONUSU:

Bu çalışmanın konusunu demokrasi ile terör arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Tezde bu ilişki hem demokrasi hem de terörün tarihsel özellikleri göz önünde bulundurularak işlenmektedir. Bu ilişkinin nasıl ortaya çıktığını ve ne şekilde sürmekte olduğunu anlamak ve açıklamak için de terör ve özgürlük, terör ve ideoloji, terör ve din ile demokrasi ve ekonomi, demokrasi ve kapitalizm, demokrasi ve iktidar, demokrasi-bilim ve teknoloji, demokrasi-savaş ve barış konuları ele alınmaktadır.

B-) ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI:

Temel düşüncesi demokrasinin kendi içerisinde taşıdığı iç çelişkilerinden dolayı kendisini terörden arındıramayacağı fikri olan bu tezin amacı, terörün hangi koşullar altında demokrasinin içinde meydana geldiğini, bunun demokratik özgürlüklerle olan ilişkisini ve demokrasinin bu terör eylemleri karşısında nasıl bir tutum sergilediğini, terörü kendisinden neden uzaklaştıramadığını ve hangi nedenlerden dolayı terörle ilişkili hale geldiğini açıklamaya çalışmaktır. Terör ile demokrasi arasındaki ilişki hakkında genel kanı "anti-demokratik" düşünce ve uygulamaların terörü beslediği ve yeşerttiği yönündedir. Buna karşılık terörü önleyecek en önemli ve etkili yol olarak da demokrasi ya da demokratik bir sistemin varlığı önerilmektedir. Bu çalışmada ise terörün demokratik düzenlerde ve ortamlardaki konumu yanında, demokrasinin de teröre kaynaklık yaratıp yaratmadığı hususu üzerinde durulacaktır. Buradan hareketle bu tezin ulaşmak istediği iki hedefi vardır: Birincisi, düşünce özgürlüğü ve özneyi yaşatmayı hedefleyen demokraside, demokrasinin bu hedefine karşıt fikir ve eylemlerin, yani terör düşüncesi ve eylemlerinin nasıl kolay bir şekilde gelişme fırsatı bulduklarını açıklamak;

ikincisi, demokratik düşüncenin gelişmesine rağmen demokratik kurallarla yönetilen toplumlarda topluma egemen olan ve demokratik gelişmenin mekanizmalarını ellerinde tutan iktidarların kimi durumlarda neden teröre başvurmaktan çekinmediklerini, yani demokrasi ile iktidar arasındaki ilişkinin neden terörü doğurduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca, evrensel bir sistem olma iddiasında olan demokrasinin nasıl bir siyasal yapılanma içerisinde olduğu ve demokraside iktidarın demokratik ilkelere göre nasıl bir işleve sahip olduğu ve demokrasideki mevcut iktidar yapısının terör ile olan ilişkisinin ne olduğu üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır.

Bu tez kendisini demokrasi ve terör kavramlarıyla ve bunlarla ilintili olan- özgürlük, kapitalizm, iktidar gibi- konularla sınırlandırmıştır. Bu çalışmada demokrasi ve terör kavramları tarihsel bir bakışla ele alınmakla birlikte, tarihsel boyut ve örnekler üzerinde çok derinlemesine durulmamakta, daha çok günümüz koşulları ve siyasal bağlam çerçevesinde bu kavramlara yaklaşılmaktadır.

C-) ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ:

1-) YÖNTEM:

Yöntem, bir araştırmada izlenen yol anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle yöntem, araştırmada nasıl sorusuna verilen bir yanıttır. Araştırmada izlenen bakış açısı ile kullanılan teknikler de yöntemle doğrudan ilişkilidirler ve dolayısıyla yöntemle bir tutarlılık içinde olmaları gerekmektedir. Aynı şekilde, kullanılan yöntem ve tekniklerle araştırmanın konusu ve içeriği arasında da bir uyumluluk bulunmaktadır. Bu uyumluluk araştırmanın niteliğiyle çok yakından ilgili olduğu gibi araştırmanın taşıdığı önemi de ortaya çıkarmaktadır.

Bu araştırma kuramsal bir nitelikte olduğundan, sayısal verilerle ilgili yöntemlere başvurulmamıştır. Araştırmada ele alınan konular hem geçmiş hem de günümüzle ilgili olduklarından ve sadece günümüz koşulları çerçevesinde incelenemeyecek kadar bütün toplumları ilgilendiren özellikler taşıdıklarından tarihsel bir bakış doğrultusunda hareket edilmiştir. Ancak, bu bakış şimdiki olayları geçmiş olaylardan hareketle açıklama tarzında olmamış; geçmişteki olaylar ya da demokrasi ve terörün geçmiş dönemdeki özellikleri dikkate alınarak, günümüzde demokrasi ve terörün içinde bulundukları koşullar bugünkü terminolojiden hareketle ele alınmışlardır. Hatta bu bağlamda geçmişte meydana gelen ama terör kategorisine dahil edilmeyen bazı şiddet olayları da terör kategorisi içinde değerlendirilmiştir. Aynı zamanda demokrasi ve terör günümüzde uluslararası bir nitelik ve boyut kazandıklarından ve bütün toplumları ilgilendiren konular haline geldiklerinden araştırmada uluslararası ilişkiler hesaba katılarak hareket edilmiştir. Başka bir deyişle demokrasi ve terör belirli toplumların ya da uygarlıkların özelliklerinden hareketle incelenme konusu edilmemişlerdir. Demokrasi ve terör kavramlarına genel çerçevede ama içinde meydana geldikleri ya da görüldükleri toplumların/devletlerin özellikleri dikkate alınarak yaklaşmıştır.

2-) TEKNİK:

Bu araştırmanın en önemli araçları, araştırma kuramsal bir çalışma olduğu için, kitap ve makalelerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'deki terörün nedenleri üzerinde yoğunlaşan 2002-2003 öğretim yılının ikinci yarıyıl döneminde yapılan “Terörün Toplumsal Boyutu” adlı yüksek lisans dersi bu tez için bir ön hazırlık aşaması oluşturmuştur. Ayrıca, başlangıçta konuyla ilgili bazı yazarlarla mülakat yapılması düşünülmüştü, ancak zaman darlığı ve ekonomik sıkıntılar gibi nedenler bu düşüncenin gerçekleşmesini mümkün hale getirmediler. Dolayısıyla bazı tv programları ve gazetelerin makale türü yazıları izlenmeye çalışılmakla beraber, tezin oluşturulmasında büyük ölçüde kitap ve makalelerden yararlanılmıştır.

3-) KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER:

Bu tez bir yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Bu zaman zarfında konuyla ilgili kaynaklara ulaşılmaya çalışıldı. Ancak, konu çok geniş olduğu için bazı sınırlandırmalara gidildi ve hem demokrasi hem de terörle çok yakın bir ilişki içinde olmalarına rağmen, “Medya” gibi faktörler bilinçli olarak konu dışı bırakıldılar. Buna rağmen yine de konuyla ilgili bütün literatürün taratıldığı ve dolayısıyla bütün kaynaklara ulaşıldığı söylenemez. Özellikle yabancı kaynaklar konusunda bir sıkıntı yaşandı. Çünkü hem zaman darlığı hem de maddi olanakların yetersizliği gibi nedenler böyle bir sıkıntıyı ortaya çıkarmada etkili olmuşlardı.

Bunun yanında, demokrasi ve terör konuları son zamanların en güncel ve en tartışmalı konuları oldukları için, bu konularla ilgili kaynak çokluğu olmakla beraber, tezin konusu ve içeriği ile doğrudan ilişkili olmayan kaynaklara başvurulmadı. Tezde yaşanan en büyük güçlük, bu çalışmayla doğrudan ilişkili olan kitaplara ulaşmak noktasında ortaya çıktı. Çünkü internet üzerinde taratıldığında kitabın kendisi bulunmakla beraber, ya baskısı tüketilmiş bir durumdaydı ya da elde edilmesi güç bir konumdaydı. Buna rağmen, tez hocam sayın Prof. Dr. Ali ERKUL’un kitap yardımları ve önerileriyle bu güçlük büyük ölçüde aşıldı.

BÖLÜM II: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

A-) DEMOKRASİ: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

Demokrasi, hem tarihsel gelişimi açısından hem de üzerinde uygulandığı fiziksel çevre bakımından Batı'ya, daha doğrusu Batı'nın siyasal tarihine özgü bir olgudur. Sartori(1996: 3)'nin de belirttiği gibi "... demokrasi şimdiye kadar genellikle bir uygarlığın, daha yerinde bir söyleyişle, Batı uygarlığının (bugüne değin) meydana getirdiği siyasal bir yapının adıdır." Böyle olmakla beraber, demokrasi günümüzde artık sadece Batı'yı ilgilendiren bir konu olmaktan çıkmış, Batı dışında kalan diğer toplumların da ilgilendikleri ya da ilgilenmek zorunda kaldıkları bir konu haline gelmiştir. Hatta insanlar ve devletler arasındaki mesafenin çok azaldığı ve küresel bir boyut kazanan internet gibi iletişim ağları sayesinde aynı anda dünyanın birçok yeriyle etkileşime geçmenin mümkün olduğu günümüz dünyasında demokrasi, Batı'dan ziyade Batı dışı toplumların sorunu olmuştur. Bir taraftan Batı'nın liberal demokratik toplumları kendi demokratik tutumlarından kaynaklanan sorunları çözmekle uğraşırken, diğer taraftan da Batı dışındaki toplumların çoğu Batı'daki demokrasiyi elde etmek için kendi ülkelerinde büyük bir mücadele vermektedirler.

Ancak, her iki taraf da, yani hem demokratik Batı toplumları hem de demokrasi mücadelesi veren Batı'nın dışında kalan öteki toplumlar terör gibi şiddet eylemleriyle yüzleştikleri gibi kimi zaman da teröre başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Terör ise demokrasi karşıtı hareketlerce kullanıldığı gibi demokrasiyi korumak ve/veya demokrasi mücadelesini devam ettirebilmek için de bir araç olarak kullanılabilir. Demokratik söylemlerle somut gerçeklikler arasındaki uçurum giderek büyürken(Lindbom 1998: 9) ve demokrasi hem teröre maruz kalırken hem de başvururken artık şu soruları sormanın zamanı gelmiştir: Demokrasinin terör gibi şiddet

olaylarıyla yüzleşmesi sadece günümüze özgü bir olay mıdır yoksa demokrasinin tarihsel gelişimi sürecinde de bu tür olaylar yaşanmış mıdır? Demokrasinin terör yaratması, onun üzerine inşa edildiği dayanaklarından mı kaynaklanmaktadır yoksa demokrasi dışındaki çevreden mi? Eğer bundan böyle demokrasi hep terörle birlikte anılacaksa, bu durumda demokrasinin evrensel söylemi varlığını gene devam ettirebilecek midir? Tezin üçüncü bölümünde bu sorular üzerinde etraflıca durulacaktır. Ama daha önce bugünkü duruma nasıl gelindi? Bundan, kısa da olsa, bahsetmekte fayda vardır. Çünkü her ne kadar günümüzdeki demokrasi Eski Yunan demokrasisinden hem biçimsel hem de niteliksel açıdan çok farklı olsa da, yine de bu demokrasinin köklerinden beslenip filizlenmiştir. Dolayısıyla günümüz demokrasisini anlayıp açıklamak için Eski Yunan demokrasisini ve bu demokrasinin tarihsel gelişimini bilmek gerekmektedir. Zira, eğer demokrasi kendi içinde şiddet unsurlarını barındırıyorsa, bunun geçmişte de olup olmadığını araştırmak gerekir. Aşağıda Eski Yunan demokrasisinden kısaca söz edildikten sonra tarihsel süreç içerisinde demokrasi ve demokratik idealler ile ilgili fikir ileri süren bazı düşünürler üzerinde durulacak, daha sonra ise günümüzdeki/çağımızdaki demokrasi teorisyenlerinden bazılarının görüşleri ele alınacaktır.

Eski Yunan toplumu “polis” denilen küçük şehir devletçiklerinden oluşmuştu. Bu devletçikler birbirlerinden bağımsız oldukları gibi her bir devletçiğin yönetim biçimi de bir diğerinden farklıydı. Bizim bugün demokrasi dediğimiz kavramı Yunanlılar keşfetmekle beraber, Atina gibi çok az şehir devletçikte demokrasi gelişebilmişti(Arblaster 1999: 27-43). Çünkü Eski Yunan toplumu sınıflı bir toplumdu ve herkesin de yönetime katılma hakkı yoktu. “Kent (polis) yönetimine katılma hakkına sahip olabilmek için özgür, erkek ve taşınmaz mal sahibi olmak gerekiyordu”(Holton 1999: 13). Eski Yunan’da demokrasi, eşitsizliklerin bulunduğu ve özgürlüklerin kısıtlı olduğu bir ortamda gelişmişti. Örneğin demokrasi denince akla gelen Atina şehrinde “demokrasinin özü yurttaşların şehir yönetimine kişisel olarak ve doğrudan katılma” ve bu demokrasinin “etkili çalışma merkezi aktif vatandaşlık düşüncesi”(Arblaster 1999:

34, 39) olmuş olsa da, bu toplumda halkın büyük bir kesimini oluşturan kadınlar, orada çalışan yabancılar ve köleler halktan sayılmıyordu(Arblaster 1999: 41). Buna karşın Atinalılar yine de yönetimde bulunan her üyenin yönetime aktif katılımını sağlamak için doğrudan bir demokrasiden yanaydılar. Sınırlı bir toplulukta ve çok az insan arasında görülmüş olsa da, bu türden bir doğrudan demokrasinin görüldüğü tek yer Atina olmuştur. Ancak, bu demokrasi de toplumsal düzlemde görülen bir yaşam biçimi olmaktan ziyade siyasal alanda yönetim olgusuyla ilgili olduğundan hiçbir zaman “evrensel olarak kabul edilmemişti”(Arblaster 1999: 31). Bunun yanında yönetimdeki demokrasinin özgürlükçü ve eşitlikçi bir yapıya sahip olduğunu söylemek de çok zordur. Çünkü örneğin eğer Sokrates’in fikirlerinden dolayı ölüme mahkum edilmesi doğru ise, Platon devlet eserinde bundan söz etmektedir, bu Atina demokrasisinin, günümüzde olduğu gibi, bir totalitarizm ve terör nüvesini içerisinde barındırdığını açıkça göstermektedir. Bundan dolayıdır ki Atinalı birçok filozof bu demokrasiyi eleştirmişlerdir. Bunların başında Platon gelmektedir.

Platon, demokrasiyi düşük bir yönetim biçimi olarak gördüğünden en iyi ve erdemli yönetimin belirli sayıda bilgili kişilerin (filozofların) elinde mümkün olacağını öngörmüştü. Çünkü ona göre yaşadığımız toplumda yönetim olgusu (siyasal yapı) günlük hayatımız üzerinde direk etkili olduğundan, yönetime karşı kayıtsız kalamayız ve yönetimin kötü ellerin eline geçmesini engellemek için de iyi ve bilgili kişilerin yönetimde bulunmaları gerekmektedir. Zira böyle yapmayınca karşılaşacağımız en büyük ceza,

“kendimiz yönetime karışmayınca daha kötü birinin yönetimine girmiş olmaktır. Bence en değerli insanlar bundan korktukları için yönetimi ele alırlar... Yönetimi verecek kendilerinden daha değerli, hiç değilse kendilerine eşdeğerde kimseleri bulamadıkları için ister istemez yönetimi alırlar üzerine. Ama bir toplum düşünelim ki, orada herkes değerli olsun, o zaman şimdiki gibi iyi adam yönetimi ele almaya değil, almamaya çalışırdı”(Platon 2000: 37).

Ama böyle bir toplum olmadığı için Platon, tercihini aristokrasiden yana koymuştur. Platon'un en erdemli yönetim olarak gördüğü aristokrasiyi, K. Popper, böyle bir yönetimin varacağı yerin ya güdümlü bir toplum oluşturmak olduğunu ya da baskıcı ve/ ya da totaliter bir rejime dönüşeceğini belirterek Platon'u eleştirmiştir. Popper'in bugün Platon'un siyasal teorisinde gördüğü eksikliklerin bir benzerini ta o zamanda Platon demokrasinin içerisinde görmüştü. Demokrasideki özgürlüklerin her türlü düzen için bir zemin oluşturduğunu belirten Platon(2000: 228)'a göre “zorbalığın ancak halk devletinde doğması tabii bir şeydir” çünkü “en taşkın özgürlükler orada olduğuna göre en yaman, en dayanılmaz kölelik de orada olacak.” Bütün zorba yönetimler demokrasiden doğmasa da aşırı özgürlüklerin köleliğe dönüşmeleri demokrasiye özgü bir şeydir. Dolayısıyla Platon'un bu saptaması günümüz demokrasilerini anlama noktasında önemli bir yere sahiptir.

Platon'dan sonra yönetim olgusu üzerinde duran ve Eski Yunan'daki yönetim biçimleriyle ilgili en çok bilgiyi bize ulaştıran hiç şüphesiz **Aristoteles** olmuştur. Öyle ki günümüzde bile Aristoteles'e atıfta bulunmadan demokrasi ve diğer yönetim biçimleriyle ilgili bir yazı yazmak mümkün görünmemektedir. Demokrasiye karşı tavrı Platon'a göre biraz daha ılımlı olan Aristoteles birçok yönetim biçimi sınıflaması yapmıştır. Aristoteles, her ne kadar Tiranlığı Krallığın, Oligarşiyi Aristokrasinin, Demokrasiyi Siyasal Yönetimin ya da Cumhuriyetin sapmış bir biçimi olarak görse de, sonuçta ona göre genel olarak anayasalar iki türdür: Demokratik ve Oligarşik. “Çünkü aristokrasi bir çeşit oligarşidir, bizim siyasal yönetim dediğimiz de bir çeşit demokrasi”(Aristoteles 1993: 113). Platon'un demokrasi ile özgürlük arasında kurduğu ilişkiyi Aristoteles de kurmaktadır. Demokratik anayasalar ile Oligarşik anayasalar arasındaki farkı şu şekilde ortaya koymaktadır Aristoteles(1993: 114):

“ ... özgür kimseler egemen olunca anayasa demokrasidir, zengin kimseler egemen olunca oligarşidir dememiz daha doğru olur, gerçekte birinciler çokluk, ikinciler azlıktır; çokluk özgürdür, azlık zengin.”

Bundan başka Aristoteles, ayrıca eşitlik, mülkiyet ve yasaya bağlılık gibi ölçütlere göre oluşmuş çeşitli demokrasi tiplerinden de söz etmektedir. Dolayısıyla Aristoteles günümüz demokrasisinin de temelinde yer alan özgürlük, eşitlik ve yasallık gibi bütün konuları ele alıp incelediği gibi adalet ve güç arasında da ters orantılı bir ilişki kurmuştur. Günümüz demokratik devletlerin tutumuyla yakından ilişkili olduğundan Aristoteles'in bu konudaki görüşlerini bir cümle ile aktarmakta sakınca yoktur: "Adaletli ve eşitliği arayan, her zaman zayıf olandır, güçlü olan bunlara aldırış etmez"(Aristoteles 1993: 128).

Burada çoğu yazarca demokrasi karşıtı teoriler olarak ele alınan Machiavelli ve Hobbes'un kuramlarına da değinmek gerekir. Çünkü günümüz demokrasileri ya da demokratik devletleri Machiavelli'nin iki yüzlü hükümdarından ve Hobbes'un iki başlı devletinden (güç ve adalet) oldukça fazla etkilenmişlerdir. Zira Machiavelli ve Hobbes'un kuramlarının temelinde yer alan güvenlik sorunu günümüz demokratik toplumların da temel sorunu haline gelmiştir.

Geçmiş ve kendi zamanındaki yönetimleri hükümdarlıklar ve cumhuriyetler adı altında iki gruba ayıran **Machiavelli**(1999), kendi zamanında içerisinde yaşadığı İtalya toplumunun parçalanmışlığından hareketle, parçalanmanın önüne geçmek ve yeniden güçlü bir hükümetin ya da devletin kurulması için güçlü bir devletin nasıl meydana ge(tiri)leceği üzerinde durmuştur. Ona göre bunun yolu sağlam bir anayasa ve güçlü bir ordunun bulunmasından geçmektedir. Ama Machiavelli'de ikincisi daha ön plandadır. Ona göre(1999: 79), "her devletin temel kurumlarının varlığı, iyi kanunlara ve güçlü ordulara sahip olmasına bağlıdır. Güçlü ordularınız olmadan iyi kanunlara sahip olamazsınız." Buna sahip olmak için de Machiavelli'ye göre, savaş sanatını iyi bilmek gerekir. Ona göre(1999: 91), bir devleti kaybetmenin birinci nedeni savaş sanatını göz ardı etmekse, bir devleti ele geçirmenin birinci koşulu da yeterli bir savaş sanatına sahip olmaktır. Machiavelli ayrıca, bir hükümdarın kendi devletini koruması ve onun varlığını devam ettirebilmesi için ne tür özelliklere sahip olması gerektiğini de belirtmiştir. 20.

yüzyıl yöneticilerine hitap eder gibi şöyle demektedir Machiavelli(1999: 106): “Kendisini gören ve duyan insanlar için hükümdar merhametli, dürüst, bütünleştirici, şefkatli ve dindar bir insan olarak gözükmelidir.”

Hobbes’e göre ise doğal haldeki yaşam, insanlar arasında bir karışıklığa ve kargaşalığa sebebiyet verdiği için bütün insanlar üzerinde yer alan bir devletin varlığı zorunludur.

“Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halindedir. Buradan şu açıkça görülür ki, insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler; ve bu savaş herkesin herkese karşı savaşıdır”(Hobbes 2001: 94).

Demokrasiden ziyade monark bir devlet üzerinde duran ve bu devletin amacının bireysel güvenliği sağlamak olduğunu belirten Hobbes(2001: 127), bireylerin bu güvenliğini sağlamak için de genel bir gücün kurulmasının gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre(2001: 130),

“böylesi bir genel gücü kurmanın tek yolu “insanların” bütün kudret ve güçlerini, tek bir kişiye veya hepsinin iradesini oyların çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyecek bir heyete devretmeleridir.”

Son cümlede her ne kadar demokratik bir düşüncenin varlığı sezilse de, tartışmanın ileriki bölümlerinde Hobbes, tartışmaya yer bırakmayacak bir şekilde demokratik bir yönetimi devre dışı bırakıp tavrını egemen tek güçlü bir kişiden(devletten) yana koymaktadır. Öyle ki, yasa koyucu güç olarak sadece egemen varlığı gören Hobbes(2001: 133), egemen gücün eylemlerinin kendi uyrukları tarafından eleştirilemez olduğunu dahi kabul etmektedir. Hobbes(2001: 162)’un bu devletinde “egemenlik devletin ruhudur; ve bu ruh gövdeden bir kez ayrıldığında, organlar hareket yeteneklerini artık ondan almaz olurlar.” Bunun yanında Hobbes, uygulanım sahasında yan yana pek görülmeyen iki şeyi bir devletin iki kolu olarak görmüştür: Güç ve adalet. Bu ise adaletin güçlünün yanında olduğu tezine oldukça yakındır ki, geçmişte olduğu

gibi günümüz dünyasında da genellikle bunun tam tersine tanıklık etmekteyiz.

Machiavelli ve Hobbes'un aksine, aynı olgu (yönetim) üzerinde yoğunlaşmalarına rağmen, Locke, Montesquieu, Rousseau ve Tocqueville daha farklı sonuçlara varmışlardır.

Liberal felsefenin kurucusu olarak kabul edilen ve günümüz demokrasilerin özgürlük ve mülkiyet anlayışları üzerinde oldukça etkili olan **J. Locke**(2002: 29), tabiat halinin zorluklarından kurtulmanın çaresi olarak sivil hükümeti görmüştür. İnsanlar arasında bir sözleşmeyle kurulacak olan sivil hükümetin en büyük amacının bireylerin, daha doğrusu sözleşmeye katılanların, özgürlük ve mülkiyetlerini korumak olduğunu belirten Locke(2002: 103), demokrasi, oligarşi ve monarşiyi şu şekilde ele almaktadır:

“... çoğunluk doğal olarak içlerindeki topluluğun insanların ilk birleşmesi üzerine zaman zaman topluluk için kanun koymada ve kendi atadıkları memurlarla o kanunları icra etmede o gücün tamamını kullanabilir ve o zaman hükümet şekli mükemmel bir demokrasidir; ya da kanun koyma gücünü birkaç seçilmiş adamın ve onların varislerinin eline verebilir ve o zaman bu bir oligarşidir; ya da bir tek insanın eline ve o zaman bu bir monarşidir.”

Locke, bir toplum ve toplulukta yer alan bütün insanların kendi mülkiyetlerini korumak için bir sözleşmeyle devlete bağlandıklarını ve hükümetin buyruğu altına girdiklerini belirttiği için onun demokratik bir yönetime oldukça yakın durduğunu söylemek mümkündür.

Fransız demokrasi geleneği üzerinde etkili olan isim ise **Montesquieu**'dur. İngiltere(Britanya) için Locke'un önemi ne ise Fransa için de Montesquieu o öneme sahiptir. Montesquieu, Aristotelesinkine benzer şekilde hükümet biçimlerini üçe ayırmaktadır: Cumhuriyet, Saltanat, İstibdat. Ona göre(1998: 58), “Cumhuriyet'te, idare yetkisi tüm milletin elinde olursa buna Demokrasi denir.” Montesquieu, Fransa dışındaki

bazı yerleri gezmiş olmasından kaynaklansa gerek, kendi çağında bile demokratik bir yönetimin kusurlarının yine o yönetimin dayandığı temel ilkelerinden ortaya çıktığını görebilmiştir. Örneğin Motesquieu(1998: 57-58), bir taraftan “demokraside her çeşit eşitsizlik demokrasinin özelliğinden ve bizzat eşitlik ilkesinden doğar” derken, diğer taraftan da “halk, özgürlüğünden en çok faydalanyormuş gibi görüldüğü zaman, bilin ki özgürlüğünü yitirmek üzeredir” demektedir. Montesquieu’nun demokratik bir yönetimdeki bu diyalektiği yakalaması, hem yönetimlerin değişken bir özelliğe sahip olmaları hem de günümüz demokrasilerinin bazı özelliklerini ortaya çıkarması açısından büyük bir öneme sahiptir.

Rousseau ise başlangıçta arzuladığı bir yönetimin özlemini çekmektedir.

“Bütün hareketlerin ortak mutluluktan başka bir yere yönelmemesi için hükümdarın ve halkın sadece bir ve aynı çıkara sahip olduğu bir ülkede doğmak isterdim. Bu ise halk ile hükümdar aynı kişi olmadıkça gerçekleşmeyeceği için ben, bilgece ılımlı demokratik bir hükümet ile yönetilen bir ülkede dünyaya gelmek isterdim”(Rousseau 2001: 64).

Belki de bu istekten dolayıdır ki, Rousseau’da sosyalist düşünceler liberal düşüncelerden daha baskın olmuştur. Örneğin Rousseau(2001: 160), Locke’un aksine, doğal durumda bulunmayan eşitsizliğin, ileride Marx’a ilham olacak şekilde, insan aklının ilerlemesinin ve mülkiyetin bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Bununla beraber, Rousseau’da da en ön planda olan özgürlüktür. Ona göre(1992: 10), “özgürlüğünden vazgeçmek, insanlık sıfatından, insanlık hakkından, hatta vazifelerinden vazgeçmek demektir.” Bundan dolayı Rousseau, temsili bir demokrasiden çok doğrudan bir demokrasiyi ortaya çıkaracak bir genel irade teorisi kurmuştur:

“Üyesinden her birinin canını, malını kuvvet ile koruyan öyle bir topluluk şekli bulmalı ki, bu sayede her fert herkesle birleştiği halde yine kendisine itaat etsin, eskisi kadar da hür kalsın”(Rousseau, 1992: 18).

Adına toplum sözleşmesi dediği bu tür bir yönetim biçimini Rousseau(1992: 19), şu şekilde ifade etmektedir: “*içimizden her biri, varlığını, bütün kuvvetini, ortaklaşa, genel*

iradenin emrine verir ve biz her ortağı bütünün bölünmez bir parçası kabul ederiz.” Çünkü ona göre(1992: 51) “ kanunlara tabi olan halk, kanunları koyan halkın kendisi olmalıdır.” Bu demokratik bir duruşu göstermektedir ama, Rousseau, demokratik bir hükümetin sadece küçük devletler için elverişli olduğunu belirttiği gibi halkın yarısını alacak kadar daralabileceğini de vurgulayarak, çoğunluğun tercihinine dayalı bir demokrasinin kusurlarının farkına varmıştır. Dolayısıyla Rousseau’nun demokrasi anlayışı günümüzün temsili demokrasi anlayışı ile uyuşmamaktadır. Çünkü demokrasi iradesi ya da halk hükümetinin iç savaşı ve karışıklıklara elverişli bir konumda olduğunu belirten Rousseau(1992: 139)’ya göre, “her ne olursa olsun, bir millet kendine temsilciler seçer seçmez, hürriyetini de varlığını da kaybetmiş olur.”

Adı geçen düşünürlerden farklı olarak **Tocqueville**, demokrasiyi bir siyasal biçim olmaktan çok bir toplumsal durum tarzında algılamıştır(Sartori 1996: 10). Tocqueville’yi böyle bir demokrasi anlayışına götüren belki de onun 1831’de Amerika’ya yaptığı gezi olmuştur. Zaten Tocqueville, “Amerika’da Demokrasi” adlı eserini bu ziyaretten sonra yazmıştır. Tocqueville, modern toplumları

“... Aguste Comte’un yaptığı gibi sanayi ile değil, Marx’ın yaptığı gibi kapitalizm ile de değil, ama koşulların eşitliğiyle, yani terimin toplumsal anlamıyla, demokrasi ile tanımlar. Öte yandan Comte ve Marx’tan farklı olarak, tarih ve gelecek karşısında, olasılıkçı bir bakışı benimser”(Aron 1995: 25).

Bunun yanında Tocqueville, liberal demokrasiyi, Aron(1995: 28)’un deyişiyle “modern toplumun tamamlanmış ifadesi”ni, koşulların eşitliği, temsili rejim, kişisel ve entelektüel özgürlükler olarak tanımlamaktadır. Ancak, Tocqueville de Montesquieu ve Rousseau gibi demokrasinin zorbalığa dönüşebilme tehlikesini kendi içerisinde barındırdığının farkındadır. Ona göre “...en korkulması tehlike, yasa koyucuların zorbalığıdır. Yürütme erkinin zorbalığının da sırası gelecek”(Akt. Aron 1993: 11-12). Yürütme erkinin zorbalığı, Tocqueville’in öngördüğü gibi, demokratik toplumlarda görülmeye başlanması fazla uzun sürmedi. Zira günümüzde Birleşik Devletler’de yasama erki

tamamen yürütme erkinin güdümünde olduğu gibi Batı Avrupa demokrasilerinde bile, demokrasinin bel kemiği olan yasama erki, yürütme erkine- buna iktidar da denebilir- karşı gücünü yitirmektedir. ABD ve İngiltere'nin son yıllardaki tutumları bunu açıkça göstermektedir.

Yukarıda adı geçen düşünürler bugünkü demokrasi anlayışı üzerinde etkili olmuş olsalar da, modern demokrasilerin doğuşu bir taraftan 15. ve 16. yüzyıllarda meydana gelen coğrafi keşiflerin Batı Avrupa'da bir sermaye birikimi oluşturmaya, diğer taraftan ise Rönesans ve Reform hareketlerinin itici güçleriyle 18. yüzyılda yine Batı Avrupa'da başlayan Aydınlanma hareketine/düşüncesine bağlı olarak ortaya çıkan Fransız Devrimiyle mümkün olmuştur. Bundan dolayıdır ki, Sartori(1996: 30) gibi bazı düşünürler Fransız tipi akılcı demokrasilerin doğuşunu devrimci bir patlamaya bağlamışlardır. Fransız devriminin getirdiği eşitlik, özgürlük, hatta kardeşlik gibi devrimin temel ilkeleri günümüzde de hala demokrasinin temel, vazgeçilmez ilkeleri konumundadırlar. Bununla birlikte, özgürlük ve eşitlik gibi değerler demokrasi karşıtı hareketlere de kaynaklık ederlerken, demokrasinin kendisi de 18. yüzyılın sonlarından günümüze kadar sürekli bir gelişme ve ilerleme çizgisi takip edememiş, aksine I. ve II. Dünya savaşları gibi küresel savaşlarla doğuş yeri olan Batı Avrupa'da bile yok olma tehlikesiyle karşılaşmış; bu acı olaylardan çıkardığı derslerle 20. yüzyılın ancak II. yarısında bir düzene oturabilmiştir. Ne var ki, özgürlüklerin daha çok cinsellik anlamında anlaşıldığı bu dönemde de demokrasi, kendi içerisindeki bütün insanlara mutlu bir hayat sunamamış, 20. yüzyıl biterken yine siyasal, toplumsal ve ahlâki sorunlarla yüz yüze gelmiştir. Dahası, özgürlüklerin bir güvencesi konumunda olan demokrasi, özgürlükler için bir tehlike arz eder duruma gelmiştir. Utanç verici bir çağı geride bırakıp yine utanç vereceğe benzeyen bir çağa girerken, günümüzün bazı demokratik ülkeleri (örneğin ABD ve İngiltere) özgürlükler adına dünyanın diğer halkları üzerinde küresel boyutta bir şiddet uygularlarken, Batı Avrupa'nın diğer demokratik ülkeleri de bu ve benzeri terör olaylarını dolaylı yoldan da olsa desteklemektedirler. 20. yüzyılın son çeyreğinde Batı Avrupa'nın yakın çevrelerinde birçok terör ve etnik temizlik olayı meydana gelmiştir, ama hiçbir

demokratik ülke bu olaylar karşısında ciddi bir tavır sergilememiştir. Bunu yapmadıkları gibi bazı ülkeler olayları seyretmekle yetinirlerken, ABD gibi diğer bazı ülkeler ise NATO aracılığıyla(Chomsky 2003) doğrudan bir terör uygulamışlar ve o bölgelerde kontrolü ele geçirmişlerdir. Bu tip olaylar demokrasinin ekonomik çıkarlarla ne denli iç içe olduğunu gösterdikleri gibi diğer toplumların demokrasiye bakışlarını da olumsuz yönde etkilemektedirler. Yine de dünyanın birçok yerinde hala demokrasi mücadelesi veren ve bu mücadele sırasında terörle uğraşan ve terör uygulayan birçok ülke vardır. Kısacası, demokrasi modernite gibi evrensel bir söyleme sahip olduğundan, sadece dünyanın belli bir kesimini değil, bütün dünya toplumlarını etkilemiştir. Bugün artık hiçbir toplum ne kulaklarını demokratik taleplere karşı tıkayabilir ne de kendisini terör olaylarından uzak tutacak bir güvenceye sahiptir. Peki ama demokrasi dediğimiz bu şey nedir, günümüz demokrasisi denilince ne(ler) anlaşılmaktadır?

Her ne kadar bazı yazarlar (örneğin Bulaç 2001: 30) demokrasiyi bir siyaset tekniği ve bir yönetim biçimi olarak tanımlamakta ısrar etseler de, demokrasi ne sadece bir yönetim biçimine indirgenebilir ne de yönetimi(hükümeti) belirleyen ya da değiştiren serbest seçimlere. Demokrasi, bunları içerdiği gibi, bir din gibi, bir inanç sistemi gibi- çünkü demokrasi bunları toplumsal hayattan kaldırmıştır- insanlara bir yaşam tarzı sunan hayatın her alanıyla ilgili olan bir sistemdir. Çünkü, demokrasi, “değişimin... gerçekleşmesini sağlayan bir çerçevedir; uzun bir süreçtir; çeşitli görüşler bu çerçevede içinde yarışır”(Tacar 1999: 26). Aynı şekilde demokratik bir toplum ise,

“halkın etkin bir biçimde rol aldığı ve eski geleneklere bağlılığın ve itaatin, halk arasında, eşitlik düşüncesiyle yer değiştirdiği bir toplumdur; bir insanın diğeri kadar iyi olduğu hissini veren, ya da en azından insana, saygı duyulabilen eşit haklar tanıyan bir toplumdur”(Arblaster 1999: 70).

Dolayısıyla günümüzde hem devletler hem de düşünürler arasında farklı demokrasi anlayışları bulunmaktadır. Şimdi bu düşünürlerden bazılarının- ki bunların hepsi demokrasiye yakın durmaktadır- görüşleri ele alınacaktır.

Bunlardan biri **R. Aron**'dur. Aron(1976, 1995), demokrasinin baskı rejimlerine dönüştüğü dönemlerde yaşamasına rağmen, Batı'nın liberal demokrasilerinin karşısında yer alan, onun totalitarizm dediği Sovyet Rusya'daki Komünist yönetim biçimini hesaba katarak demokrasi yanlısı bir tavır sergilemiştir. Bununla birlikte demokrasilerin ya da kendi deyişiyle “anayasaya bağlı çoğulcu rejimler”in kusurlarının da farkındadır Aron. Bir kere modern toplumlara gelindiğinde egemenliğin “hukuki bir masal” şeklini aldığını belirten Aron(1976: 40)'a göre çağımızda “halk egemenliği üzerine kurulu olduğunu herhangi bir biçimde iddia etmeyen çağdaş bir rejim hemen hemen yoktur.” Dolayısıyla “istensin ya da istenmesin, toplumların yönetimi her zaman insanların insanlar üzerindeki erkini içerecektir”(Aron 1995: 96). Diğer taraftan temsili demokrasinin kurumlarının evrensel özgürlükleri tam anlamıyla ifade edemediklerini belirten Aron(1995: 76; 1976: 346) anayasaya bağlı rejimlerde eylem kusurlarının bulunduğunu vurgulamaktadır. Ona göre(1976: 346-347), “Anayasaya bağlı çoğulcu rejimler ya aşırı oligarşiyle, ya aşırı demokrasiyle ve aşağı yukarı her zaman etkililik kısıtlamasıyla kusurludurlar.”

R. A. Dahl(1996), demokratik idealler ile uygulamaların pratikte pek fazla uyuşmadığını gördüğünden var olan bu sistemin, demokrasinin, yerine “Poliarşi” terimini kullanmaktadır. Çünkü ona göre(1996: 113), “...gerçekte var olan siyasal sistemler, demokratik sistemler de dahil olmak üzere, kendi idealleriyle tam bir uyum ölçüsü göstermemektedirler.” Halk yönetiminin varlığını askeri örgütlenme ve teknoloji ile ilişkilendiren Dahl(1996: 130)'a göre,

“bir devletin demokratik bir biçimde yönetilmesi için açıkça iki koşulun gerçekleşmesi gerekir: (1) Ordu ve polis örgütleri varsa, ki mutlaka olacaktır, bunların yurttaşların denetimi altına alınmış olmaları zorunludur. Ancak, yurttaş denetimi, zorunlu olmakla birlikte, yeterli değildir çünkü, demokratik olmayan birçok rejimde yurttaş denetimi de vardır. Dolayısıyla, (2) ordu ve polisi denetleyen yurttaşların kendileri de demokratik sürece tabi bulunmalıdırlar.”

Diğer taraftan Dahl(1996: 43), ayrıca, demokrasiyi devlet eliyle uygulamanın, zorunlu olarak, demokrasi içinde bir zor kullanmayı da içerdiğini belirtmektedir.

G. Sartori(1996), demokratik uygulamalardan rahatsız olmuş olsa gerek, demokrasinin sadece pratik olaylarla değil, aynı zamanda demokratik ideallerle birlikte tanımlanması gerektiğinde ısrar etmektedir. Demokratik ideallerin Eski Yunan'dan günümüze kadar pek değişmediğini söyleyen Sartori(1996: 180, 9)'ye göre, "...demokrasi, onun idealleriyle gerçeği arasındaki karşılıklı etkileşimden, olanla olması gerekenin çekişmesinden doğar ve bunlar tarafından şekillendirilir." "Yücelttiğimiz, değer verdiğimiz demokrasi veya demokratik amaç hangisi olursa olsun", demokrasinin gerçek koşulunun ve gerekli aracının siyasal demokrasi olduğunu; egemen ya da genel siyasal sistemin demokratik olmadığı taktirde, sosyal demokrasinin pek bir değer taşımayacağını, sanayi demokrasisinin gerçek bir sanayi demokrasisi olmayacağını ve "ekonomik eşitliğin de köleler arasındaki eşitlikten bir farkı kalmaya"cağını belirten Sartori(1996: 12-13, 30), çağdaş demokrasilerin "(a) sınırlı çoğunluk yönetimine(egemenliğine); (b) seçim usullerine ve (c) iktidarın temsil yoluyla devredilmesine dayan"dığını ifade etmektedir. "Demokrasinin amacı iktidarı(bir zorlayıcı gücü) otoriteye(bir düzenleyici güce) dönüştürmek olmalıdır" diyen Sartori(1996: 205, 214) için demokrasi,

"... hiç kimsenin kendi kendini seçemeyeceği, hiç kimsenin kendini yönetme yetkisi ile donatamayacağı ve dolayısıyla hiç kimsenin bağısız ve koşulsuz bir iktidar savında bulunmayacağı bir sistemdir."

Liberalizm ile demokrasi arasında yakın bir ilişki kuran Sartori(1996: 404-425) demokrasi üzerinde egemenliğini kuranın liberalizm olduğunu, liberalizmin demokrasiyi özümsemediğini belirttiği gibi liberal olmayan bir devletin sonunda demokratik olmayan bir duruma düşeceğini de iddia etmektedir.

Bugün bizlerin daha önceki çağlarda benzeri olmayan bir dünya sistemi içinde yaşadığımızı belirten A. Giddens(1998, 2000a, 2000b, 2001), D. Archibugi ve D.

Held(2000) gibi kozmopolit bir demokrasiden yanadır. Giddens(1998: 59)'a göre, "liberal demokratik devletin doğuşu, geleneksellikten modernliğe geçişe eşlik eden temel bir ögedir. Liberal demokrasi, Birleşik Devletler ve Batı Avrupa'da bilinen şekliyle parlamenter hükümetin egemen olduğu ve iki veya daha fazla partinin seçmenleri kazanmak için yarıştığı siyasal bir sistemdir."

Başka bir yerde de demokrasiyi şu şekilde tarif etmektedir Giddens(2000a: 84): "Demokrasi iktidara gelmek isteyen siyasal partiler arasında fiili rekabetin yaşandığı bir sistemdir." Aynı eserde günümüzde artık demokrasinin arkasında yatan gücün küreselleşme(2000a: 16), dünya toplumunun önündeki en ciddi sorunun da eşitsizliğin yayılması ve bunun beraberinde getirdiği ekolojik risk olduğunu(2000a: 28) belirten Giddens, "Üçüncü Yol" politikasıyla görüşlerini ileri sürdüğü diğer iki eserinde ise (2000b, 2001) demokrasinin bir kriz yaşadığını, bundan dolayı da demokrasinin bile demokratikleştirilmesi gerektiğinden söz etmektedir. Demokrasinin bu demokratikleşme işinin güçlü bir yurttaşlık kültürünün beslenmesine bağlı olduğunu belirten Giddens(2000a: 87), şu paradoksal soruyu sormaktan kendini alamamıştır:

"Demokratik ülkelerde yaşayan insanlar görüldüğü kadarıyla demokratik yönetimden hayal kırıklığına uğrarken, demokrasinin diğer ülkelerde yayılmaya devam etmesini nasıl açıklayabiliriz?"

Giddens'ı böyle bir soruyu sormaya zorlayan belki de demokratik ülkelerde halkın seçimlere katılma oranlarının giderek azalmasıdır. Çünkü B. Barber(1995: 22)'in de vurguladığı gibi "yurttaşlığın başlıca ifadesinin oy verme olduğu bir ülkede, oy vermeyi reddetmek demokrasinin iflasına işaret eder." Dolayısıyla Giddens(2000b: 36), hem eski tip sosyal demokrasiden hem de yeni liberalizmden farklı bir çaba olarak gösterdiği bir "Üçüncü Yol" politikası/teorisi meydana getirmiştir. Günümüzde sanayileşmiş ülkelerde görülen çeşitli eşitsizlikleri, ancak bir Üçüncü Yol yaklaşımının eşitlik lehinde düzeltilebileceğine inanan Giddens(2000c: 19), Üçüncü Yol politikaların en temel hedefini şöyle açıklamaktadır:

“... vatandaşların zamanımızda yaşanan küreselleşme, kişisel yaşamdaki dönüşümler ve doğayla ilişki bağlamında ortaya çıkan önemli değişimler yoluyla kendi yaşam yollarını çizebilmelerine yardımcı olmaktır”(Giddens 2000b: 75).

Giddens(2000b: 85), ayrıca günümüzde liberal demokrasinin karşısında bir rakip bulunmadığını belirterek, Üçüncü Yol politikasını kapitalist liberal demokrasi çerçevesinde ve evrensel bir düzeyde, uzlaşmacı ve düşmansız bir politika anlayışı bağlamında oluşturmuştur.

Çağdaş demokrasi teorisyenlerinden bir diğeri de **A. Touraine**'dir Touraine(2002a, 2002b, 2002c), diğer düşünürlerden farklı olarak demokrasiyi özne düşüncesi ve kültürel haklar çerçevesinde ele almaktadır. Ona göre(2002a: 386) demokrasi,

“yalnızca bir siyasal sistem durumu değil, daha çok toplumsal örgütlenmenin, her ikisi de özgün olarak toplumsal olmayan değerlere, yani akıllaştırma ve özgürlüğe bağımlı kılma yönünde verilen sürekli kavgadır.”

Demokrasinin kendisini modernitenin siyasal bir görüntüsü olarak benimsettiğini ve günümüzde “özgürlükçü bir demokrasi”ye ihtiyacımız olduğunu belirten Touraine(2002b: 22) “demokraside düşünce, toplanma ve örgütlenme özelliği başta gelir, bu da demokratik çizgide, devletin ahlâksal ya da dinsel inançlar üzerinde hiçbir yargı yürütemeyeceği anlamına” gelmektedir demektedir. Demokrasiyi çoğunluğun azınlığa dönüşebileceği ve çoğunluğun çıkarlarından farklı azınlığın haklarını tanıdığı bir yönetim biçimi olarak gören; demokrasinin var olma koşulunu ötekinin tanınmasına bağlayan Touraine, demokrasiyi şu üç ilkeyle tanımlamaktadır: Devlet erkinin sınırlandırılması, temsilcilik ve yurttaşlık. Kültürel hakların ön plana geldiği günümüzde Touraine(2002c: 71), şu soruyu kendisine temel sorun olarak almıştır: “Hem birbirimize eşit hem de birbirimizden farklı olarak birlikte yaşayabilir miyiz?” Benzer bir soruyu N. Bobbio(2000: 23) demokrasi için sormaktadır:

“Demokratik olmayan bir dünyada tam anlamıyla demokratik olmak mümkün müdür?” Touraine, kendi sorusuna özne ve özgürleşme çerçevesinde cevap vermektedir. Özneyi bir bireyleşme gereksinimi, kendinin farkına varmak ve ötekiye de bir özne olarak kabul etmek anlamında ele alan Touraine(2002c: 212)’ye göre “... karşılıklı olarak birbirimizi birer özne olarak kabul ettiğimizde, birlikte ve farklılıklarımızla yaşayabiliriz.” Bu anlamda demokrasi de “en çok kişiye bireyleşmeleri ve birer özne olarak yaşayabilmeleri için olası en çok fırsatı yaratacak bir yönetim biçimi”dir. Kısacası eşitliğin ve çeşitliliğin nasıl birleştirileceğini bir tek düşüncede yanıtlamaktadır Touraine(2002c: 223): “İkisi de öznenin özgürlüğünü temel alan siyasal demokrasi ve ekinsel [kültürel] çeşitliliğin birleşmesi.”

Yukarıda görüşleri kısaca açıklanan çağdaş düşünürlerin hepsi de sonuçta demokrasinin geleceği konusunda iyimser bir tutum benimsemiştir. Ancak, hepsinde de bir tedirginlik göze çarpmaktadır. Örneğin Dahl, açıkça demokrasi yerine Poliarşi’yi kullanmayı tercih ederken, Sartori de demokrasiyi tanımlarken demokratik idealler ile demokraik uygulamaların birlikte ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Sartori, ayrıca demokratik ideallerin Eski Yunan’dan günümüze kadar pek değişmediğini de belirtmektedir. Bu ise demokratik ideallerin uygulama sahasına geçirilmelerinin ne kadar zor olduğunu bize göstermektedir. Demokratik idealler olmadan demokratik bir yaşam biçiminin de olmayacağı söylenebilir, ama ne kadar iyimser olsak da olalım, bir şey (örneğin demokrasi) sürekli ideal olarak kalıyor ve yüzyıllar geçmesine rağmen halen hayata geçirilemiyorsa o zaman gerçekler karşısında gözlerimizi kapatmak yerine var olan gerçekliği görmemiz gerekir. Gerçeklikteki görünüş ise demokrasinin pek işlemediğini ve halen kendisini ırkçılıktan soyutlayamadığını göstermektedir. Demokrasi, insan aklının insanların mutluluğu için ürettiği bir araçtan başka bir şey değildir. Erdoğan(1998: 278)’ın da belirttiği gibi demokrasi “bir araç değil, ama bir araç değer”dir. Bu şekliyle araç niteliğinde olan demokrasi insanlara/devletlere mutlu ya da daha az sorunlu bir hayat sunduğu müddetçe, insanlar/devletler de bu aracı bir amaç gibi koruma yoluna gidebilirler. Bunda da haklıdır. Çünkü Batı dünyası bu noktaya

gelebilmek için krallık, despotluk gibi yönetim biçimlerinden geçmiş, birçok tarihsel tecrübe ve acı olay yaşamıştır. Dolayısıyla Batı dünyasının kendisine birçok özgürlük ve toplumsal hayatta insanlar arasında- rekabet yoluyla- eşitlik sağlamaya çalışan demokrasiye dört elle sarılması doğal karşılanmalıdır. Ama yine de bu, bizim demokrasinin var olan gerçekliğini görmemize, eğer mümkünse demokrasiyi daha ileri bir seviyeye getirmemize veya demokrasiden farklı yaşama biçimlerini araştırmamıza engel olmamalıdır.

Çünkü demokrasi, ulaşmak istediği hedefleri bir "şablon" gibi önümüzde tutan sabit ve durgun bir sistem değildir; işleyen bir süreçtir demokrasi ve sürekli bir oluşum halindedir. Bir başlangıcı da olsa, demokrasi ne bir duraktır ne de bir son. Demokrasi sürekli bir oluşum halinde olduğu için kendi gelişiminin farklı dönemlerinde çeşitli sorunlarla yüzleşmesi ve bu sorunlar karşısında farklı teknikler kullanması ve çeşitli bakış açıları geliştirmesi her zaman mümkündür. Ancak demokrasi, kendisinden kaynaklanan sorunları da görmek zorundadır ve bu sorunlar karşısında tutucu bir yaklaşım sergilememesi de gerekmektedir. Zira, G. Germani'nin belirttiği gibi "içinde bulunduğumuz 'uluslararası sistem'de yakın bağımlılık durumu ve iç politikaların uluslararasılaştırılması, demokratik çözümlerin aksine otoriter çözümleri öne" çıkarıyorsa(Akt. Bobbio 2000: 23), bizim bu gerçekliği görmemiz gerekmektedir. Bunu görmek demokrasiye karşı bir tavır alış anlamına gelmediği gibi bunu görmemek gündüzün varlığında güneşi görmemek ve önyargılı bir tutumun benimsendiği anlamına gelmektedir.

B-) TERÖR: KÖKENLERİ VE TARİHSEL SEYRİ

Günümüzde terör karşısında ne devletlerin sağlam bir sığınağı vardır ne de insanların. Her insan her an hayatını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu yüzden bazı insanlar teröre karşı aşırı bir tepki vermektedirler. Ancak terörün yoğun olarak yaşandığı Ortadoğu gibi yerlerde ise- özellikle İsrail ve Filistin’de- terör sıradan bir olay olarak görülmektedir. 11 Eylül’den sonra ise ilk kez terörü kendi ülkelerinde gören ve bu eylemden kendi sevdiklerini kaybeden insanların tepkisi çok daha büyük oldu. Bu aşırı tepkinin nedeni aslında onların dünya gerçeklerinden habersiz oluşları ve tarihsel bilgidен yoksun oluşlarıydı. Halbuki terör, her ne kadar günümüzün temel sorunu haline gelmişse de, kökleri yüzyıllar öncesine uzanan ve tarihin her devresinde yaşanmış bir olgudur. Hatta, nüfusa göre kıyaslandığında, geçmişte terör yüzünden hayatlarını kaybedenlerin sayısı günümüzdekinden daha fazladır.

Bununla birlikte, günümüzde teröre yönelik bakış açısı da değişmiştir. Neredeyse her türlü şiddet eyleminden terör olarak söz edilmektedir. Eski zamanların en önemli öldürme tekniği olan suikast; okulda öğretmenin öğrenciye, evde kocanın hanımına ya da çocuklarına, sokakta polislerin göstericilere, tribünlerde taraftarların birbirlerine, bir devletin kendi bünyesinde yer alan farklı kültürdeki insanlara uyguladığı şiddet ve bunlar gibi daha birçok şiddet türü terör olarak nitelendirilmeye başlandı. Bu yüzden terör karşısında bakış açımızı netleştirmemiz gerekmektedir. Bugünkü terör olaylarını açıklamak için tarihsel bilgilerden yararlanarak bir bakış açısı oluşturmamız mümkün olduğu gibi bugünkü olaylardan hareketle bir bakış açısı meydana getirip (terör konusunda olduğu gibi) tarihsel olayları bu bakış çerçevesinde ele alıp değerlendirmek de mümkündür. Dolayısıyla bu tezde geçmişte meydana gelmiş bütün katliamlar, suikastler, devletlerin uyguladıkları şiddet ve psikolojik baskılar terör kategorisi içinde ele alınacaktır. Ayrıca masum insanlara yönelik her türlü şiddet eylemi ve şiddet

kullanma tehdidi terör olarak değerlendirileceğinden, ister devletlerin isterse terör örgütlerinin olsun, bu kategoriye giren bütün eylemlerden terör eylemleri olarak söz edilecektir.

Terör bir şiddet türüdür- şiddetin en tehlikeli, en ileri ve en korkunç biçimidir. Şiddet ise zor kullanma ve baskı uygulamayı ifade eder. Devletler ve terör örgütlerinin, başta siyasal olmak üzere, kendi amaçlarını gerçekleştirmek ve varlıklarını devam ettirebilmek için genellikle masum halk üzerinde uyguladıkları şiddet de terörü meydana getirmektedir. Nasıl ki demokrasi insanlara mutlu bir yaşam sağlamanın aracı ise şiddet ve/veya terör de devlet ve örgütlerin kullandıkları bir araçtan başka bir şey değildir. Çünkü N. Chomsky(2004)'nin de belirttiği gibi şiddet (terör) sadece korsanların kullandıkları bir araç değildir, aynı zamanda- belki de korsanlardan daha fazla- imparatorların da kullandıkları bir araçtır. Şiddet ile iktidar(devlet) arasında bir ilişki kuran H. Arendt(2003: 10)'a göre “şiddete dayalı eylemin bizatihi esası araç-amaç kategorisine dayalıdır.” “Şiddet Üzerine” adlı kitabında şiddetin daima araçlara muhtaç olduğunu Engels'ten de alıntılایan Arendt(2003: 59), “hiçbir şey iktidarla şiddetin iç içe geçmesinden daha yaygın; hiçbir şey bu ikisinin katıksız ve dolayısıyla aşırı biçimlerinde görünmesinden daha nadir” değildir demektedir. Arendt, aynı zamanda iktidarın devletin özüne ilişkin bir amaç, şiddetin ise doğası gereği bir araç olduğunu da ifade etmektedir. Çünkü ona göre(2003: 64),

“İktidar yapısının kendisi, tüm amaçlardan önce vardır ve onlardan sonra da sürer. İktidar, bir amacın aracı olmanın ötesinde, fiiliyatta bir insan topluluğunun amaç-araç terimleriyle düşünmesini ve eylemesini mümkün kılan koşulun ta kendisidir.”

Bununla birlikte, her ne kadar iktidar ve şiddet birbirlerinden ayrı olgular olsalar da, bunların genellikle bir arada ortaya çıktıklarını, şiddetin gerekçelerinin gösterilmesiyle haklılaştırılabileceğini ama hiçbir zaman meşru kılınamayacağını vurgulayan Arendt, şiddet ve terörün aynı şey olmadığını belirtmektedir. Ona göre(2003: 68) terör, “daha ziyade iktidarı tahrip ettikten sonra geri çekilmediği, tam tersine tüm kontrolü elinde

tuttuğu bir anda var olmaya başlayan bir hükümet biçimidir.” Arendt’ın bir hükümet biçimiyle neyi kastettiğini bilmiyorum ama bu, bugün bizim anladığımız şekliyle bir hükümet biçimiye, her şeyden önce terörün bir hükümet biçimi olmaktan ziyade bir hükümeteşizlik durumunu ifade ettiğini belirtmek gerekmektedir. Çünkü terör eylemlerinin görüldüğü yerlerde bir hükümetin varlığına işaret eden düzenden çok kargaşalık ve düzensizlik hüküm sürer. Hükümet ya da devletlerin terör uygulayıp düzensizlik meydana getirmeleri ise ayrı bir konudur. Tezin ileriki sayfalarında bu konuya değinilecektir. Öte yandan Arendt’ın şiddeti sürekli iktidarla birlikte ele alması, şiddetin iktidarla olan kopmaz bağıını göstermektedir. Günümüzün demokratik devletlerinin iktidar yapılarında bu durum daha belirgindir. Arendt gibi C. W. Mills ve M. Weber de şiddet ile iktidar arasındaki yakın ilişkiye vurgu yapmışlardır. Örneğin Mills(1974: 238), iktidarın nihai biçiminin şiddet kullanımı olduğunu belirtirken, Weber(2002: 132) de devleti “fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran” bir insan topluluğu olarak tanımlamaktadır. Kısacası şiddet, Hazır(2001: 18)’ın da belirttiği gibi terörün hem aracı hem de ön şartıdır. Dolayısıyla şiddet unsurunu içinde barındırmayan hiçbir eylem terör olamayacağı gibi şiddet içerikli her eylem de terör sayılmaz.

Bunun yanında, şiddetin kimin tarafından uygulandığına göre de terör farklı boyutlar ve isimler almaktadır. Örneğin devlet tarafından uygulanan şiddet ya da terörün terör olarak görülmemesinin en önemli nedeni belki de bunun bir meşruiyet zeminine dayandırılmasıdır. Buna karşın terör örgütlerinin, kendi varlıkları bile bir meşruiyet zemininden ve hukuki platformdan yoksun olduğu için bunlar tarafından yapılan eylemler de kolayca terör olarak değerlendirilmektedir. Aslında bu bakış açısıyla ilgili bir sorundur. Yukarıdaki gibi bir bakış devletçi bir bakışın varlığına işaret etmektedir. Nitekim bazı yazarlar da terörizmi bu bakış açısından hareketle tarif etmişlerdir. Örneğin terörü daha çok toplumdaki alt sınıfların gerçekleştirdiği bir eylem olarak gören Türkođan(1996: 183)’a göre “terörizmin hedefi mevcut hükümete, kurulu düzene karşı, halkın yabancılaşmasını ve soyutlaşmasını sağlamaktır.” Halbuki terör örgütlerinden

ziyade terör uygulayan devletler bu hedefi gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Bakış açısından başka eğer terör devlet tarafından uygulanıyorsa buna “yukarıdan terör”, toplumun alt sınıfları veya örgütler tarafından uygulanıyorsa buna da “aşağıdan terör” denmektedir(Ergil 1980). Ama gerçekte terör nedir? Bakış açılarına göre mi terörü tanımlamak gerekiyor yoksa- eğer varsa- evrensel standartlara göre mi? Bir terör eylemini diğer eylemlerden ayıran ayırıcı özellikleri nelerdir? Terörün tarihsel kökenleri ile günümüzdeki nedenleri arasında ne tür bir ilişki vardır?

Psikolojik olarak bakıldığında, insanın öfkelenildiği zaman genellikle şiddete başvurduğu görülmektedir. Bir çocukta da bu böyledir, bir yetişkinde de. Bu belki de insanın olgunlaşması için insana verilmiş doğal bir özelliktir ama, insanlar olgunluk hallerinde bile şiddete başvurmaktan kendilerini alamadıkları gibi kendilerine verilen bu doğal özelliği, sosyal, ekonomik ve siyasal koşulların da etkisiyle, sistemli, planlı ve örgütlü bir niteliğe büründürüp terör gibi eylemlerde kullanarak yeryüzünde daha fazla tahribat da meydana getirebilmektedirler. Şiddetin bu şekilde bilinçli olarak sistemli ve örgütlü bir hale getirilmesi, daha çok örgütlerde ve devletlerde görülmektedir. Bununla birlikte, bireysel anlamda, terör örgütlerine katılan ya da onların içlerinde yer alan bireyler, her ne kadar örgütsel bir topluluğa katılırlarken dinsel, ideolojik ve siyasal tutumlarını göz önünde bulundurmuşlarsa da bireylerin psikolojik durumları da onların bu davranışları üzerinde etkili olmuştur. Tarhan(2003: 18)’a göre “terörü besleyen en önemli psikolojik zemin insanların kendilerini çözümsüz hissetmeleridir. Terörist kişiler genellikle kaybedeceği şeyi olmayan kişilerdir.” Böyle bir yargının doğruluk payı olsa bile, günümüzde oldukça sistemli ve planlı çalışan terör örgütleri içinde yer almak için bir bireyin en azından o örgütlerle dinsel ve ideolojik bağlardan birisiyle çok sıkı bir yakınlık duyması gerekmektedir. Yoksa hiçbir birey(insan) kendini çözümsüz hissettiği veya kaybedecek bir şeyi olmadığı için hiçbir bağla bağlı olmadığı bir örgütün dinsel, ideolojik veya siyasal amaçları uğruna kendi hayatından vazgeçmez. Dolayısıyla terör örgütleri içinde bireyler üzerinde bu anlamda psikolojik bir faktör etkili olsa da bu, en son sıralarda yer alacak bir etkidir.

Bundan başka, psikolojik etkenleri göz ardı etmeyen ama toplumsal ve siyasal nedenlere daha çok vurgu yapan çalışmalar da vardır. Örneğin Tacar(1999: 50)'ın bildirdiğine göre Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından hazırlatılan “Terörizmin Temel Nedenleri ve Uluslararası Terörizm” başlıklı bir araştırmada daha çok sefalet, hüsrân, dert ve umutsuzluk gibi nedenler üzerinde durulmuştur. Ancak bunlar da ikinci planda yer alan nedenler arasındadırlar. Fakat Hamilton “baskı” unsurunun da terörizmi meydana getirdiğini belirttiği gibi terörizmin sadece fakirlerin ve çeşitli haklardan mahrum kalmışların değil, aynı zamanda öğrenci ve aydınların da başvurdukları bir eylem olduğunu ifade etmektedir(Tacar 1999: 51-52). Ancak, Hamilton, her ne kadar baskı unsurunun ve terörizmin farklı insan grupları tarafından uygulandığının farkına varmış olsa da, o da olayın özünü yakalamakta başarılı olamamıştır. Çünkü terör, görünüşte nedenleri su yüzünde görünen bir aysberg gibidir. Asıl nedenleri ise aysbergde olduğu gibi- tarihin derin sularında ve ideoloji ve devletlerin gizli yapılarında saklıdır. Peki o halde nedir terör?

“Terör, maksatlı, planlı, sistematik, örgütlü bir eylem;... stratejisi ve taktikleri olan bir mücadele yöntemidir. Terör olağandışı bir eylemdir; kabul edilmiş kurallara, yasalara ve ahlâka aykırıdır; insancıl düşüncelerden kopuktur”(Tacar 1999: 43).

D. Ergil'in tanımı daha doyurucudur:

“Terörizm, saldırılan veya korkutulan sivil ve masum kurbanlar aracılığı ile hedeflenen daha küçük bir kitleyi yıldırıp, korkutarak yasa-dışı stratejik ve siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için bir grubun veya devletin, bilinçli ve planlı bir biçimde şiddet kullanması veya şiddet kullanma tehdidinde bulunmasıdır”(Akt. Hazır 2001: 45).

Bu ifadelerden hareketle terör eylemlerinin ne tür özelliklere sahip oldukları

ortaya çıkarılabilir. Terör dahil bütün eylemlerin ulaşmak istedikleri amaçları vardır; aynı zamanda amaçlara ulaşmada planlı ve sistemli hareket etmek gerektiğinden hemen hemen bütün eylemlerin ardında bir plan ve sistem bulunmaktadır. Dolayısıyla maksatlı, planlı ve sistemli oluşları terör eylemlerinin ayırıcı özellikleri olamaz. Bir terör eyleminin en temel özelliği örgütlü olması ve ideolojik, dinsel veya siyasal bir kökene dayanması ve siyasal bir amaç taşımasıdır. Tarih boyunca terör eylemlerinin değişmeyen bir özelliği varsa o da budur. Çünkü örgütler bazında ele alındığında bir dine veya bir ideolojiye dayanmayan ya da onlara dayanmadan eylemde bulunan hiçbir terör örgütü yoktur. Devlet terörü ya da Oruka(2002)'nın deyişiyle yasal terörizm ise daha çok siyasal niteliktedir, ama bu terörün de dinsel ve ideolojik kaynakları vardır. Öte yandan terör eylemlerinin olağandışı eylemler oldukları savı da geçerli ve doğru bir sav değildir. Terör eylemlerinin insanlar üzerindeki korkunç etkisinden dolayı belki böyle bir sav ileri sürülebilir; ama tarihsel süreçte hemen hemen her çağda ve her toplumda sıklıkla görülmeleri böyle bir savı geçersiz kılmaktadır. Ancak, terör eylemlerinin bilinçli oluşları, ahlâki ilkelere aykırı ve insancıl değerlerden kopuk olmaları şüphe götürmez bir gerçektir. Ayrıca, terör eylemlerinin en önemli özelliklerinden birisi de- bu hem devletler hem de örgütler için geçerlidir- yasa-dışı olmaları ya da hukuki zeminden yoksun oluşlarıdır. Dolayısıyla hukuksal bir yapıda olan devletlerin teröre başvurmalarında hiçbir meşru dayanakları yoktur. Çünkü bir devletin şiddet araçlarının meşru kullanımını tekelinde bulundurmasıyla bu şiddet araçlarıyla terör uygulaması çok farklı şeylerdir. Bu yüzden hiçbir devlet, şiddet kullanımının meşruluğu sayesinde teröre başvurmak için kendisini haklı gösteremez. Eğer teröre başvururlarsa- ki günümüzde teröre başvurmayan devlet neredeyse yok gibidir- bu da terör örgütlerinin yaptıkları eylemlerle aynı kategoriye girmek zorundadır. Terörizmi insan hakları bağlamında ele alan Kuçuradi(2002: 342), terör eylemlerinin diğer özelliklerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Kişilerarası ilişkilerde değil örgütlerarası ilişkilerde karşımıza çıkmaları; örgütlü bir grubun siyasal nitelikte olan istediklerini kabul ettirmekle ilgili olmaları; şiddet eylemlerinin yöneldiği kimselerin şahsen hedef olmamaları

veya bu şiddet eylemlerinde zarar görenlerin rastlantısal olması, baskı yapılmak istenenler ile şiddete uğrayanların farklı olması...” gibi özelliklerdir.

Gerçekten Erdoğan(2003b: 8)’ın da belirttiği gibi terör eylemlerinde en büyük zararı gören, terörün gerçek mağduru toplumdur. Bu da devletlerin ve örgütlerin ideolojik ve siyasal mücadelelerinde toplum ve toplum içindeki masum insanların bir mücadele sahası olarak kullanıldıklarını göstermektedir. Çünkü insani değerlerden yoksun olan terör eylemlerinde önemli olan amaçların gerçekleşmesidir, yoksa bu amaçlara ulaşmak için toplumda büyük sorunlar meydana getirmek ve masum insanları öldürmek terör için pek de o kadar önemli değildir. Tarihsel süreç ve günümüz dünyası bunun açık bir delilidir. Şimdi tarihsel süreçte Doğu İslam dünyası ve Batı Hristiyan dünyasından bazı terör örnekleri verilerek terörün ideolojik ve dinsel- aynı zamanda siyasal- kökenleri üzerinde yoğunlaşılacaktır. Ayrıca, örgüt terörü veya devlet terörü gibi ayrımlar yapılmayacak, terörizm denilince, ikisi de, aynı özelliklere sahip olduklarından, birlikte ele alınacak- çünkü terör örgütlerinin oldukları kadar terörist devletler de vardır. Ama ona geçmeden önce bir noktanın üzerinde daha durmak gerekmektedir.

“İnsanlık tarihi kanla yazılmıştır; insanın istencini kırmak için şiddetin şaşmaz bir biçimde uygulandığı bir tarihtir bu”(Fromm 1994: 12). Gerçekten de insanlık tarihi Marx’ın belirttiği gibi yalnızca sınıflararası çatışmalardan ibaret değildir; bunun yanında, hatta bundan çok daha fazla savaşların ve bu savaşlarla insanlığın bir yok oluşa doğru gidişin de tarihidir. Tarihsel bilgilerimize göre insanlık tarihinde savaş olmadan- yani insanların birbirilerini öldürmeden- geçen bir devir, bir çağ, bir dönem yok gibidir. Aydınlanma gibi, isminden de anlaşılacağı üzere, bir varlık olarak insanı en önemli değer kabul eden ve bu insanın mutluluğunu temel hedef seçen bir dönemin ardından insanlığın girdiği 19. ve 20. yüzyıllar insanların bir eşya gibi ticaret malları olarak görüldükleri ve devletler bazında birbirilerini yok etmeye çalıştıkları yüzyıllar

olmuşlardır. Bilim ve teknolojinin çok ileri düzeyde olduğu 20. yüzyılda bile yeryüzü küresel boyutta iki büyük savaşa tanıklık etmiştir. Savaşların olmadığı ara dönemlerde ise insanlar veya devletler yine boş durmamışlar, bu sefer de terör gibi şiddet eylemleriyle birbirleri üzerinde tahakküm ve baskı kurma, birbirlerini zayıf düşürme politikaları izleme yoluna gitmişlerdir. Dolayısıyla kendi varlıklarını sürdürebilmek için yeni araçlar- belki de bu onların yok oluşlarına bir zemin hazırlamaktadır- üretmekte bir hayli başarı göstermişlerdir. Bu ara terör dönemlerinde büyük oranda insan kıyımları meydana gelmiştir. Örneğin 20. yüzyılın ikinci yarısında terör gibi olaylardan ölen insanların sayısı I. ve II. Dünya savaşlarında hayatlarını kaybeden insanların sayısının çok da altında değildir. Peki ama neden yüzyıllardır insanlar hep aynı yoldan gitmeye çalışmaktadırlar ve tarih durmadan tekrerrür etmektedir? Bu soru bizi tarihi dönemleri ve tarihsel koşulları incelemeye zorlamaktadır. Aşağıda önce Doğu İslam, sonra Batı Hıristiyan tarihine göz atılacak.

Peygamberlik mesleğinde bir kutsallık olduğu gibi peygamberlerin getirdikleri yaşam biçimlerinde(dinlerde) de kutsal bir hava vardır. Ne var ki, bu kutsal hava ancak peygamberler hayatta oldukları zaman ve/veya onların ölümlerinden çok az bir zaman sonraya kadar devam edebilmiştir. Çünkü insanların çoğu peygamberlerin öğretilerine inanmadıkları gibi onların dünyevi iktidarlara sahip olmak için böyle öğretilerle ortaya çıktıklarına hükmetmişlerdir. Dolayısıyla onlar da peygamberlerin öğretileri üzerinde veya bu öğretileri dünyevi çıkarlarına uyarlayarak iktidar mücadeleleri içerisine girmişlerdir. Musa peygamberden sonra Museviler bu peygamberin öğretisini(Tevrat) kendi dünyevi çıkarları ve iktidarlara için değiştirip kullanmaktan çekinmedikleri gibi İsa(Mesih) peygamberden sonra İseviler de- belki de Yahudiler- bu peygamberin öğretisini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır.

Son peygamberden sonra da benzer olaylar yaşanmıştır. Peygamber hayattayken bastırılan kavmiyetçilik duyguları peygamberden sonraki ilk dönemde iktidar mücadelelerinin en büyük kaynağı olmuştur. Örneğin son peygamberin kendine tabi

olanlardan en çok istediği iki şeyden birisi kendi soyundan gelenleri (akrabalarını) sevmek ve onlara hürmet etmek olduğu halde, peygamberden sonraki ilk dönemde, ilk dört halife dönemi hariç, terör eylemlerine en fazla maruz kalanlar yine peygamberin soyundan gelenler olmuştur. Belki de dördüncü halifenin (Ali) döneminde birçok iç olayın meydana gelmesinin temel nedeni halifenin peygamberin soyundan geliyor olmasıydı. Zira Ali'nin bağlı olduğu Haşimoğullarını pek fazla sevmeyen Ümeyyeoğulları (daha sonra Emeviler) Ali'nin hilafetini kabul etmemek için birçok sebep ileri sürerek dördüncü halifenin karşısında yer almışlardı. Ancak dördüncü halifenin ardından Ümeyyeoğulları iktidarı ele geçirip, hilafeti de saltanata dönüştürerek İslam tarihinde yeni bir dönemi başlatmışlardır ki, bu dönem aynı zamanda terör olaylarının da başlangıç dönemidir. Örneğin saraylar inşa ederek tamamen dünyaya yatırım yapan Emeviler'in birinci halifesinin(Muaviye) ilk işi kendi iktidarı önünde bir tehlike olarak gördüğü dördüncü halifenin büyük oğlunu ortadan kaldırmak olmuştur. Kendisinden sonra da oğlu(Yezid) tarihin en büyük terör eylemlerinden birini Irak'ta, Kerbela'da, bugün aynısını ABD yapmaktadır, peygamberin torununu ve 70 arkadaşını dört bin kişilik bir orduyla kılıçtan geçirerek gerçekleştirdi. Yezid bununla da yetinmedi. Onun hazırladığı on iki bin kişilik orduya komutanlık eden Müslim b. Ukbe, bu orduyla Müslüman'ların kutsal bir şehir olarak gördükleri Medine'ye girip binlerce insanı öldürdükten sonra üç gün boyunca Medine'de her şey için (tecavüz, gasp, öldürme gibi) askerlerini serbest bıraktı(Büyük İslam Tarihi 1992: 330-331). Ne kadar ilginçtir ki, bugün aynı şeyleri ABD de demokrasi ve özgürlük adına yine aynı mekanda- Irak'ta yapmaktadır. Öyle görünüyor ki değişen sadece oyuncular ve teknik araçlardır. Ancak, böylesine terör eylemlerini gerçekleştirenler de teröre uğramaktan kurtulamamışlardır. İslam tarihinde, Emeviler döneminde Abdülmelik b. Mervan zamanında Haccac b. Yusuf es-Sakafi teröre karşı çok şiddetli bir terör uygulayarak karşılık vermiştir. Irak'a varır varmaz camiye gidip hutbe makamında insanlara seslenirken, insanların boyunlarını uzatıp kendisini dinlemeye çalıştıklarını gördüğünde gelecekte yapacağı terör eylemlerinden haber verir gibi şöyle demişti:

“... Bu uzanan boyunlar üzerindeki kelleler ne güzel kılıçtan geçerler. Ben

kelle uçurmakta gayet ustayımdır. Daha şimdiden şu sarıklarla şu sakallar arasında kesilen boyunlardan akan kanların pırıltısını görür gibiyim”(Büyük İslam Tarihi 1992: 348).

Bunları söylediğinde yalnız ve savunmasız olduğu halde, hiçbir insan ona dokunmaya cesaret edememiştir. Ama insanlar bunun bedelini çok ağır bir şekilde ödemişlerdir. İnşa ettiği hapishaneler, bu hapishanelere(ki bu hapishanelerin üstü açıktı) doldurduğu yarı çıplak insanlar ve işkence ile öldürdüğü insanların yanı sıra, Haccac b. Yusuf’un yüz yirmi bin insanı idam ettirdiği belirtilmiştir(Büyük İslam Tarihi, 1992: 353). Bu belki de en iyimser rakamdır. Ama böyle olsa bile, 600’lü yıllar hesaba katıldığında bu hiç de azımsanacak bir rakam değildir. Bunlar niçin yapılmaktaydı, dinin kutsal havasını bu kadar çabuk söndüren neydi?

Evvela şunu belirtmek gerekir ki, “hiçbir tarihsel eylem yoktur ki ‘kolektif insan’ tarafından yapılmamış olsun”(Gramsci 1986: 50). C. Tilly ise buna “kolektif eylem” demektedir. Tilly’ye göre örgütlenme olmadan kolektif eylemin harekete geçmesi mümkün değildir. Kolektif eylemi, ortak çıkarlar etrafında hareket eden insanların oluşturduğunu belirten Tilly, bu kolektif eylemin temel hedefinin siyasal iktidarı ele geçirmek olduğunu ifade etmektedir(Hunt 1999: 249-253). Dolayısıyla bütün terör eylemlerini bu kolektif eylem tarzında düşünmek gerekmektedir. Toplumsal ve siyasal arenada en büyük ve en güçlü örgüt devlet olduğuna göre, dolayısıyla bu devlet de siyasal iktidarını halk yığınlarına kaptırmak istemediğinden, baskı ve terör yoluyla da olsa bu iktidarını devam ettirmek ister. Zaten, Emeviler’de açıkça görüldüğü gibi, devletin temel amacı kendi iktidarını sürdürmek olmuş ve devlet halka dayanmak yerine halkı kendisine bir rakip olarak görmüştür. Bundan dolayıdır ki, kimi zaman halktan ağır bir şekilde intikam almaktan çekinmemiştir. Dolayısıyla Emeviler, Ümeyyeoğullarının çıkarları ve saltanatları için toplumun genelinde bir terör havası estirdikleri gibi bütün insanların inançlarını kontrol altında tutmak amacıyla dini de siyasallaştırmışlardır. Öyle ki, aynı dine mensup insanlar arasında farklı inançlara sahip insanlara bile hoşgörü göstermemişlerdir. Onun için bu dönemdeki terör olaylarının nedenlerini siyasal iktidara

sahip olanların çıkarlarına olan bağılıklarında aramak gerekir. Diğer taraftan toplumda bazı örgütlenmelerin oluşması ve bunların da teröre başvurmalarının temel nedeni yine siyasal iktidarların uyguladıkları baskı ve terördür. Nitekim Emeviler'in iktidarı da, onların baskılarına karşı, tabandan örgütlenen karşı bir hareketle sona ermiştir. Bu hareket de çok şiddetli olmuş ve bütün Ümeyyeoğullarını ortadan kaldırmaya gidecek kadar radikalleşmiştir. Ebu Müslim'in başlattığı bu hareket Abbasi devletinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Ne var ki, şiddet içerikli bir toplumsal hareket sonucu kurulan bir devletin(iktidarın) varacağı yer yine şiddet kullanmak ve terör uygulamaktır. Abbasiler de teröre başvurmakta Emeviler'den daha geri kalmamışlardır. Tek farkla ki onlar bu işi daha gizli yollardan yapmışlardır. Burada Abbasiler ve ondan sonraki dönemlerde İslam dünyasında meydana gelen terör olaylarını aktarmak bizi araştırmanın özünden uzaklaştıracığından sadece Hasan Sabbah ve örgütü üzerinde durulacaktır. Hasan Sabbah kimdi ve amacı neydi?

“Selçuklu yönetiminin en acımasız düşmanı. Vezir Nizamülmülk'ün de aralarında bulunduğu yüzlerce insanın ölüm emrini verebilmiş bir canavar. Haşhaşinlerin efsanevi lideri. Alamut Kalesi'nin komutanı, haşhaş kullanarak vecd durumuna gelen [kendinden geçen] ve tarihin belki de en acımasız katilleri haline dönüşen fedainlerin kahramanı. Köktendinci terör örgütlerine modern dönemlerde bile örnek model teşkil edecek bir organizasyonun yaratıcı"sıdır Hasan Sabbah(Arıboğan 2003: 53).

Gerçekleştirdikleri eylemlerden sonra liderleri (H. Sabbah) tarafından “haşhaş”la ödüllendirildiklerinden Haşhaşiniler adını alan bu örgütün İran'da ulaşılması güç bulunan Alamut dağına kendilerine örgütlenme merkezi olarak seçtikleri tahmin edilmektedir. Arıboğan(2003: 161-162), Roma'daki Sicariiler gibi Haşhaşilerin de eylem aracı olarak “hançer” kullandıklarını; ayrıca Haşhaşinlerin hançeri “sırf güvenilir bir silah olması nedeniyle değil, cinayete kutsal bir mana yükleyebilmek amacıyla da” kullandıklarını belirtmektedir. Sabbah'ın kendi etrafında, canından vazgeçecek kadar

birçok fedai toplanmasının temel nedeni onlara “cennet”i vaat etmesiydi. Öyle ki, Sabbah’ın adamları haşhaşla kendilerinden geçip cennete varacaklarmış gibi kendilerini Alamut dağından aşağı bırakabiliyorlardı. Bu vaatten dolayı Haşhaşinler kendi liderlerine büyük bir bağlılık göstermişlerdi. Bunu daha iyi ve ne derecede olduğunu anlamak için M. Polo’dan şu uzun alıntıyı yapmak gerekir:

“O[Sabbah], iki dağ arasında bir vadide, dünyadaki her türlü meyve ile dolu, normale göre çok büyük ve güzel olan bir bahçeyi duvarla çevirtmişti. Orada her tarafı yaldızlı ve güzel resimlerle süslü, eşi görülmemiş en güzel evler ve en güzel saraylar bulunuyordu. İçinden şarap, süt, bal ve su akan kanallar vardı. Burası her türlü müzik aleti çalmasını, çok güzel şarkı söylemesini ve seyretmesi bile başlı başına zevk olacak kadar iyi dans etmesini bilen, dünyanın en güzel kadınları ve kızlarıyla doluydu. Şeyh onları, bu bahçenin cennet olduğuna inandırıyorlardı. Bundan dolayı bahçeyi, cennetin Kur’an’da tasvir edildiği şekilde, şarap, süt, bal ve su kanallarıyla ve herkesin zevkine göre güzel kadınlarla dolu büyük bahçeler şeklinde düzenlemişti. Bu yörelerdeki Sarasinlerin gözünde, burası gerçek bir cennetti.

Bu bahçeye, Haşîşî yapmak istediği kimseler hariç, hiçbir kimse giremezdi. Bahçelerin girişinde, hiç kimsenin ele geçiremeyeceği kadar müstahkem ve bahçeye, ancak kendinden girilebilen bir şato vardı. Şeyh, hükümdarlık sarayında, kendisinin silahlı adamı olmak isteyen 12-20 yaş arasındaki yöre gençlerini alıkoyuyor ve onlara: Muhammed, cenneti nasıl benim size söylediğim şekilde tasvir etmiş diyordu. Onlar da bütün Sarasinlerin inandıkları gibi ona inanıyorlardı. Gençleri onlu, altılı veya dörtlü gruplar halinde birbiri ardından bu bahçelere sokuyordu. Ardından onlara, içeni derhal uyuşturacak olan bir içki içiriyor, sonra da onları bahçesine taşıyordu. Uyandıklarında ise kendilerini bahçenin içinde buluyorlardı.

Bulundukları yerde, kendilerini o kadar güzel bir durumda görüyorlardı ki, hakikaten bir cennette olduklarını düşünüyorlardı. Kadınlar

ve kızlar bütün gün onların dileklerini yerine getiriyorlardı. Öyle ki her isteklerini elde ettikleri için oradan asla kendi rızalarıyla çıkmıyorlardı.

Oysa size söylediğim Şeyh Efendi, muhteşem ve büyük bir saraya kapanıp, etrafındaki basit insanları kendisinin büyük bir peygamber olduğuna inandırıyor. Haşîşîlerinden birini bir yere göndermek istediğinde, bahçesindeki Haşîşîlerinden herhangi birisine içkisinden verdiriyor ve onu sarayına getirtiyor. Haşîşî uyandığında, kendini cennetin dışında yani şatoda bulur; buna çok şaşırır ve durumdan pek memnun kalmaz. Şeyh onu huzuruna getirtir ve Haşîşî, onun gerçek bir peygamber olduğuna inanmış bir kimse olarak huzurunda eğilir. Şeyh ona nereden geldiğini sorar. O da cennetten geldiğini ve cennetin Muhammed'in kendi dininde tasvir ettiği şekilde düzenlenmiş olduğunu söyler. Cenneti duyan ve fakat onu görmemiş olan kimseler, oraya gitmek için büyük arzu duyarlar ve oraya gitmek için ölmeyi isterlerdi.

Şeyh, önemli bir kimseyi öldürtmek istediğinde onlara: Gidin ve falan kimseyi öldürün; döndüğünüzde sizi meleklerim vasıtasıyla cennete göndereceğim; eğer iş başında ölecek olursanız meleklerime sizi cennete götürmelerini emredeceğim diyordu. Onları buna inandırıyor. Onlar da tekrar cennete dönmek arzusuyla, hiçbir tehlikeden korkmaksızın onun buyruğunu yerine getiriyorlardı. Şeyh, bu şekilde onlara istediği kişiyi öldürtüyordu. Hükümdarlar, duydukları aşırı korkudan ötürü, onunla barış ve dostluğun temini için kendisine vergi veriyorlardı”(Akt. Saygılı 2003: 120-121).

Bu söylenenlerin doğruluk derecelerinin ne kadar olduğu bilinmemekle beraber, planlı ve sistemli çalışan örgüt eylemlerinde oldukça başarılıydı. “Sarayların içerisi de dahil en iyi korunabilen yerlere de kolayca ulaşabilen Haşhaşinler, siyasi suikastlere dayalı terörizm biçimini en başarılı uygulayan örgüttüler”(Arıboğan 2003: 162). Bu örgütün temel amacının ne olduğu bilinmemekle beraber, cennet gibi dinsel motifleri

kullandığı açıktır; dolayısıyla dinsel bir kaynaktan doğduğunu söylemek mümkündür. Bu örgütün belki de en temel özelliği eylemlerini, hedef olarak seçtikleri (siyasi) kişilere doğrudan yöneltmeleriydi. Günümüzde olduğu gibi sorumlu gördükleri kişi ya da grupların dışında masum halk hedefleri arasında yer almıyordu. Günümüzdeki terör örgütlerinin amaçlarından biri kendilerini tanıtmak olduğundan masum halk üzerinde de eylemde bulunabilmektedirler. Ancak, H. Sabbah'ın kurduğu örgütün sistemli ve planlı çalışması, dinsel motifleri kullanması, eylem araçlarını seçmede akıllı davranmaları gibi özellikleri günümüz terör örgütlerinin oluşumlarında etkili olmuşlardır. Çünkü günümüzde de kendisine tabi olanları belli bir amaç doğrultusunda güdülemeyen veya onlara bir vaatte bulunmayan hiçbir terör örgütü yoktur.

20. yüzyılda ise İslam dünyası terörle daha çok yüzleşmiştir. Türkiye'den Mısır'a, Suriye'den Libya'ya kadar hemen hemen bütün İslam ülkelerinin siyasal iktidarları ya kendi halkları üzerinde doğrudan bir terör uygulamışlardır ya da terör örgütlerinin ortaya çıkmalarına zemin hazırlamışlardır. Bu ülkelerdeki terör eylemlerini Tarık Ali(2002) fundamentalizm bağlamında uzun uzun anlatmaktadır. Bu ülkelerin çoğu 20. yüzyılda Batı'yla, daha yerinde bir deyişle, Batı'nın demokratik ülkeleriyle yoğun bir ilişki içerisine girmişler, kendi geleneksel yapılarından kurtulup Batı demokrasisini kendi ülkelerinde uygulamaya çalışmışlardır. Ne var ki, bu bilinçli değiştirme hareketinde toplumsal tabandan destek görmediklerinden veya toplumsal tabanın desteğine önem vermediklerinden terör eylemleriyle karşı karşıya kalmışlardır. 20. yüzyıl biterken bile Türkiye gibi ülkeler ne hala demokrasiye geçebilmişler ne de henüz terör sorunlarını çözebilmişlerdir.

İslam dünyası gibi Batı Hristiyan dünyası da terör eylemleriyle doludur- özellikle Roma İmparatorluğu ve Ortaçağ. Roma, Batı'nın şanlı tarihini ve bugünkü hukuksal yapısının özünü temsil ettiği kadar, gerçekleştirdiği insan kırımlarıyla Batı tarihinde karanlık bir sayfaya da sahiptir. Milyonlarca insanın çarmıha gerildiği Roma'da imparatorlar bile teröre kurban gitmişlerdir. La Boétie(1995: 58)'nin de

belirttiği gibi,

“Romalı imparatorlar içinde güvenlik güçlerinin yardımıyla bir tehlikeden kurtulabilmiş çok az imparator bulunduğu gibi birçoğu da kendi koruyucuları tarafından öldürülmüştür.”

Roma, tarihin en güçlü devlet/imparatorluklarından biriydi ve Roma için önemli olan Roma'nın geleceğiydi. Bu yüzden Roma'nın geleceğini tehlikeye düşürebilecek hareketleri Roma çok şiddetli bir şekilde bastırmıştır. Örneğin Spartaküs önderliğindeki köle ayaklanması hareketi bunlardan biriydi. Roma ordusunu iki kere yendiği halde Spartaküs'ün Roma'ya karşı dayanması mümkün değildi. Gittikçe güç kaybeden bir orduyla sürekli güç kazanan bir ordunun eşit şartlarda savaşıması mümkün değildir hiçbir zaman. Spartaküs'ün durumu da bundan farklı değildi. Nitekim,

“Herkül kılıklı gladyatörlerin en özgürü ve en kahramanı Spartaküs, ne yazık ki hikayesini çok da uzun tutamamıştı. Roma'daki tüm kölelerin içine bir özgürlük ve mücadele ateşi düşürdükten çok kısa bir süre sonra kahramanın ordusu, bir başka kahraman tarafından, asilere karşı devletin bekasını koruyan Marcus Licinius Crassus'un komutasındaki lejyonlarca yok edildi. Spartaküs savaşarak ölmeyi başardı; esir alınan altı bin asi ise Via Appia'da çarmıha gerildi. Otoriteye karşı ayaklanan ya da niyet besleyen tüm kölelere ibret olsun diye...”(Arıboğan 2003: 57-58).

Bunun dışında Roma İmparatorluğu, Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmeden önce de bu dine mensup olanları kendi varlığı için bir tehlike olarak gördüğünden bunlar üzerinde büyük bir terör uygulamıştır. Suçlu bulunanlar çarmıha gerilmenin yanı sıra, ateşte yakılarak da cezalandırılıyorlardı. Dolayısıyla Hristiyanlığın kabulünden önce Roma'da dinsel bir hoşgörü olmadığı gibi Hristiyanlığın kabulünden sonra da bu din Roma'nın varlığını sürdürmesinde bir araç konumuna getirilmiştir. Başlangıçta Roma Hristiyanlığın hizmetindeydi, sonra ise Hristiyanlık Roma'ya hizmet eder hale geldi.

Bununla birlikte, Arıboğan(2003: 162)'ın “tarihin ilk örgütlü terörist grubun kimliğini şekillendiren ana unsur” olarak nitelendirdiği Sicariiler de Batı'nın en güçlü

devletinin bağında ortaya çıkmışlardı.

“Roma yönetiminin kâbusu haline gelen Sicariiler, terörizmin bir siyasal araç olarak kullanımının ilk örneklerini oluşturmuş[lardı]. Üyeleri toplumun aşağı sınıflarından olan ve zealot mücadelesinde yer alan bağnaz din adamlarınca kontrol edilen bu grup, son derece iyi örgütlenmişti. Düşmanlarına gündüz, kalabalık ortamlarda saldırmayı tercih ederlerdi. Sicae denilen küçük bir kılıcı ceketlerinin altına saklar, kalabalığın en yoğun olduğu yerde kurbanlarına saldırarak, hemen kalabalığa karışırlardı. Sicariiler rahiplerin evlerini, devlet adamlarının saraylarını tahrip etmiş, kamu arşivlerini yakma yoluyla tefecilerin evraklarını yok ederek borçları silmişlerdi”(Arıboğan 2003: 161).

H. Sabbah'ın örgütünün aksine, Sicariiler masum halka karşı da eylemlerde bulunmuşlardır. Bu örgütün varlığı da Arıboğan(2003)'ın bildirdiğine göre Spartaküs'ün hareketi gibi uzun sürmemiştir. İmparatorluğun kuşatmasından kaçan Sicariiler “Eleazar Ben Jair'in liderliğinde Masada kalesine sığındılar. Kale, Romalılar tarafından düşürüldüğünde, tüm sicariiler ölü bulundular. Teslim olmak yerine ölümü tercih etmişlerdi”(Arıboğan 2003: 161-162). Aslında bu iki hareket arasında- Spartaküs ve Sicariiler- niteliksel açıdan çok büyük farklar bulunduğundan ikisini de terör kategorisi içinde değerlendirmek zor olmaktadır. Çünkü Spartaküs'ün başlattığı hareket toplumda hiçbir hakka sahip olmayan kölelerin diğer insanlar gibi eşit haklara kavuşmak için giriştikleri bir özgürlük hareketinden başka bir şey değildi. Bunun Roma'ya karşı askeri bir savaş halini almasında ise imparatorluğun kendi yapısı etkili olmuştu. Roma gibi bir devlette bir özgürlük hareketinin başka türlü olması da mümkün değildi. Buna mukabil, Roma da şiddet kullanımının meşruluğunu elinde bulundurduğundan bunu bir terör şeklinde kullanmaktan çekinmemiştir. Ama Sicariiler tam anlamı ile bir terör örgütü oluşturmuşlardı. Çünkü onlarda- günümüzde daha belirgin bir şekilde görüldüğü gibi- suçtan sorumlu görülenlerle eylemin kurbanı olanlar aynı kişiler değillerdi. Büyük hedeflere ulaşılmadığı zaman eylemin yönü başka alanlara kayabiliyordu. Ayrıca bunlar

hoşlanmadıkları bir dine mensup kişilere- örneğin Yahudilere- karşı da(Arıboğan 2003) eylemde bulunarak terörün ideoloji ve inançlardan kaynaklandığı kadar bunlara yönelik olabileceğini de bize göstermişlerdir.

Terör, güçlü ama baskıcı ve totaliter devletlerin içinde meydana geldiği gibi devlet gibi güçlü yapıların bulunmadığı ya da güçsüz olduğu durumlarda ve buna bağlı olarak birçok parçalanmış yapıların(iktidarların) bir arada bulunduğu ortamlarda da ortaya çıkabilmektedir. Roma İmparatorluğu ikiye bölündükten sonra Ortaçağ Avrupa'sının feodal yapılarında yukarıdaki ikinci tipten terör olayları eksik olmamıştır. Mills(1974: 239)'e göre,

“ulusal devletlerin kurulmalarından önce şiddet kullanımıyla görevli kimseler ancak yerel ölçüler içinde sınırlı bir şiddet kullanmışlardır. Avrupa'da ve Doğu dünyasında feodal çağda toplumlar yerel çerçeve içinde ve sınırlı şiddet kullanımıyla görevli kişiler tarafından yönetilmişlerdir.”

Bu terör eylemleri örgütsel bir yapılanmadan uzak olmakla beraber, Aydınlanma çağı, hatta Fransız Devrimi ve ondan sonraki modern çağa kadar devam etmişlerdir. Russel(1976: 197)'in belirttiği gibi “on altıncı yüzyılda ve on yedinci yüzyılın ilk yarısında Avrupa'yı baştan aşağı Katoliklerle Protestanlar arasındaki savaşlar kapladı.” Daha önceki yüzyıllarda da kilise- Katolik kilisesi- kendi iktidarını sağlamlaştırmak için teröre başvurduğu gibi kendi iktidarını tehlikeye düşürebileceklerinden çekindiği bilim adamlarına karşı da bir terör uygulamıştır. Örneğin kilise, fikirlerini kutsal kitaba aykırı bulduğu için Bruno'yu yakmaktan çekinmemiştir(Forti 1998b). Dolayısıyla Ortaçağ boyunca Batı'da meydana gelen terör olaylarının çoğu dinsel kaynaklı olmuştur. “Dinsel hoşgörüsüzlük... Avrupa'da birkaç yüzyıl insanların hayatını cehenneme çevirmiş, büyük iç ve dış savaşlara yol açmış, ülkelerin ekonomisini, insan kaynaklarını tahrip etmiş”tir(Arslan 1999: 52). Örnek vermek gerekirse,

“1572 yılının 24 Ağustos'unda Fransa'nın Katolik kraliçesi Catherine De Medici'nin emri ile Fransız Protestanların yok edilmesi, tarih defterinin en

kanlı sayfalarından bir tanesi olmuştu. Meşhur St. Bartholomew gününde başlayan ve bir hafta süren katliamlar boyunca yaklaşık 100 bin kişi katledilerek, Seine nehrine” atılmıştı(Arıboğan 2003: 121).

Yaklaşık olarak aynı dönemde M. Luther de dinde reform hareketlerini başlatmıştı. Ancak o da şiddet yanlısı bir politika izleme taraftarıydı. Şöyle diyordu: “Kimse dünyanın kan dökmeden yönetilebileceğini sanmasın. Mülki kılıç kızıl ve kanlı olacaktır ve olmalıdır”(Tawney’den akt. Russel 1976: 140). Batı tarihinde şiddet ve terör olaylarının yüzyıllarca sürmesinde ve günümüzde/çağımızda bile bu olayların devam ediyor olmasında bu Lutherci bakışın etkisi çok fazla olmuştur. Halbuki,

“zulüm ve baskıyla yine zulüm ve baskı araçları kullanarak savaşmak, at gözlüğü takmış ve acımasız bir bağnazlıkla aynı şekilde acımasız ve bağnazca yöntemlerle mücadele etmek, ne adalet ne de demokrasi davasına hizmet edecektir. Bu, yalnızca şiddet döngüsünün uzamasına hizmet edebilir”(Ali 2002: 4).

Haçlı zihniyeti Batı’nın bilinç altında henüz tam olarak kaybolmadığı için burada haçlı seferlerine de atıfta bulunmak gerekir. Zira, Haçlı seferleri belki de küresel boyuttaki ilk terör eylemleriydi. Bu seferlere yalnızca savaş gözüyle bakılamaz. Çünkü bu seferler iki dünya- Doğu İslam ve Batı Hristiyan- arasındaki bir çıkarlar çatışmasından meydana gelmemişlerdi. Daha çok Batı’nın emperyalist anlayışından ve zenginliğe ulaşmak için sermaye arayışından kaynaklanmışlardı. Doğu, Batı için çok şey ifade etmektedir. Çünkü Doğu,

“Avrupa’nın sadece komşusu değildir; Avrupa’nın en büyük, en zengin, en eski sömürgelerinin mekânı, uygarlıkları ile dillerinin kaynağı, kültürel rakibi, en derin, en sık yinelenen Öteki imgelerinden biridir”(Said 2001: 11).

Nitekim Haçlı seferleri, bu anlamda Batı- Avrupa- için büyük olanaklar ortaya çıkarmışlardı:

“Haçlılar. Güney-Doğu Anadolu, Suriye ve Filistin’de küçük devletler kurdular. Ve o zaman medeni şehir hayatı, teknoloji ve yaşam tarzı bakımından daha yüksek bir düzeyde olan komşuları Müslümanlar ile yakın sosyal ve ekonomik ilişkiler içine girdiler. Doğu’nun lüks maddeleri, özellikle pamuklu ve ipekli kumaşlar ve dokuma teknikleri, baharat, boyalar, sabun, parfümeri gibi maddelerin tüketimleri gibi Avrupa’da yayıldı”(İnalcık 2003: 55).

Sanayi kapitalizmin yükselişine ve sosyalizm gibi ideolojilerin doğuşuna kaynaklık eden 19. yüzyılda ise Batı ya da bugünkü demokratik ülkeler sermaye, hammadde ve işgücüne çok daha fazla gereksinim duydular. Bu yüzden, insan ticaretini de içeren, küresel boyutta bir sömürge arayışına girdiler. Hiçbir ahlâki ve insani değer dikkate alınmadığı bu sömürge arayışında Doğu’nun birçok yeri sömürge haline getirildiği gibi yüz binlerce Doğulu insan da ya öldürüldü, ya köleleştirildi ya da Batı Avrupa ve Amerika’ya kaçırıldı. 20. yüzyıl biterken bu sefer de (demokrat) Batı’nın küresel boyuttaki terör eylemleri başlamıştır. Afganistan ile başlayan bu eylemler Irak’la devam etmektedir. ABD ve İngiltere gibi demokratik ülkeler bu eylemlere doğrudan girişirlerken, Batı’nın diğer demokratik ülkeleri ise ya bu eylemleri dolaylı yoldan desteklemekte ya da sessiz kalmayı tercih etmektedirler. Diğer taraftan yine demokratik ülkelerin (özellikle ABD) desteğiyle İsrail, yarım yüzyıldır Ortadoğu’da Filistin topraklarında terör estirmektedir. İlginç olan nokta bu ülkelerin genellikle eş zamanlı olarak terör eylemlerinde bulunmalarıdır. Dahası, demokratik ülkelere biri teröre başvurduğunda, İsrail de kendi terör eylemleri için (meşru) bir dayanak noktası bulmuş olmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısında bu yönüyle terör eylemleri hiç eksik olmamıştır.

Doğu İslam dünyasında olduğu gibi Batı Hristiyan dünyasında da terör ya dinsel ve ideolojik bir kökenden kaynaklanmıştır ya da dünyevi çıkarları elde etmek ve siyasal amaçlara ulaşmak için iktidarlarca (kilise de dahil) kullanılan bir araç olmuştur. Bunun yanında, Emeviler ve Roma İmparatorluğu’nda açıkça görüldüğü gibi terör, siyasal

İktidarlarca farklı inançta olan kişilere yönelik olarak da kullanılmıştır. Günümüzde dinsel kaynaklı birçok terör örgütünün ortaya çıkmasında bu örgütlerin, benimsedikleri inançlarından ötürü geçmişte onlara uygulanan terör eylemlerinin onların üzerinde bıraktığı psikolojik baskı ve bu baskının bilinçaltına yerleşmiş olması da etkili olmuştur. Dolayısıyla terörün nedenlerini ya da kaynaklandığı kökenlerini sadece terör örgütlerinin dayandıkları din ve ideolojilerde değil, aynı zamanda büyük ve güçlü iktidarların (devletlerin) siyasal yapılarında da aramak gerekmektedir. Yani eğer bugün El-Kaide gibi bir terör örgütünün yapısı ve nasıl ortaya çıktığı araştırılacaksa, bu örgütün kendisine dayanak noktası olarak aldığı İslam dini kadar ABD ve Pakistan gibi siyasal yapılanmalarla olan bağlantılarının da ele alınıp incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca, bir terör örgütünün siyasal iktidarlara bağlantısı varsa, bu bağlantının terör örgütünün yapısından mı yoksa devletlerin siyasal çıkarlarından mı kaynaklandığını ortaya çıkarmak zorunlu olduğu gibi devletlerin terör örgütleriyle neden ilişkiye girmek zorunda kaldıklarını da açıklamak gerekir. Yani şu türden bir soruyu sormak gereklidir: Bugün doğruluğu kesinleştiği gibi ABD, Pakistan ve S. Arabistan birleşip neden El-Kaide gibi bir terör örgütünü kurup onu ağır silahlarla donatmak zorunda kalmışlardır? Diğer taraftan ABD bu işin başını çektiği halde neden diğer ülkelerle birlikte hareket etme gereksinimi duymaktadır? Bu sorulardan da anlaşılacağı üzere, artık terörün sadece belirli bakış açılarından- örneğin onu dine ve ideolojiye dayandırarak- hareketle açıklamak mümkün değildir. Dolayısıyla terörün uluslararası ilişkiler bağlamında ele alınması zorunlu olduğu gibi terörün sıklıkla meydana geldiği ülkelerin özgül koşullarını da dikkate almak gerekmektedir.

Kısacası terör, siyasal amaçlara ulaşmak için örgütlerin dayandığı bir var olma koşulu, devletlerin ise başvurdukları bir araçtır. Bunun yanında, örgütlerin ve devletlerin uyguladıkları terörde dinsel ve ideolojik amaçlar da önemli bir yer teşkil etmektedir. Buradan hareketle, terörün ne tür kriterlere sahip olduğunu saptamak mümkündür. Bir eylemin terör eylemi olması için şu özelliklerin hepsini kendi içinde barındırması gerekmektedir:

- * Şiddete dayanması; bu şiddet farklı boyutlarda olabilir.
- * Siyasal bir amaç taşıması veya siyasal bir hedefe yönelmesi; bu, aynı zamanda terörün (siyasal) iktidarlarla olan yakın ilişkisini de göstermektedir.
- * Şiddet kullanımında büyük ölçüde teknik araçlardan yararlanması.
- * Amacına ya da hedefine ulaşmak için toplumlar ve insanlar arasında bir fark gözetmemesi.
- * Eylemin genelde masum insanlara yönelik olması. Bunun böyle olmasında daha çok siyasal hedefe ulaşma çabası; ya da yeni ortaya çıkan bir örgütün medya yoluyla adını duyurmak isteği vardır.

BÖLÜM III: DEMOKRASİ ORTAMININ TERÖR DOĞURMASI

Bu bölümde demokrasinin özgürlük ve eşitlik gibi temel değerlerinin teröre nasıl dönüştükleri ya da kaynaklık ettikleri ile bu değerlerin terörün ideolojik ve dinsel kökenleri/kaynaklarıyla nasıl ilişkili hale geldikleri üzerinde durulacaktır. Burada demokrasi aktiflikten ziyade daha çok pasif bir konumdadır. Yani demokrasinin istemediği sonuçların ortaya çıkmasıdır söz konusu olan. Bu bir bakıma özgürlüklerin siyasal amaçlar için bir araç haline getirilmeleri olayıdır. Ancak, özgürlüklerin araçsal bir konuma dönüşmelerinde onların topluma aşırı bir şekilde sunulmuş olması da etkili olmuştur. Ama bu, uzun zaman özgürlüğe hasret kalan halk için belki bir aşırılık ifade ediyordu. Yoksa iktidarlar için aynı şey söz konusu değildi. Çünkü özgürlükleri demokrasi adına halka veren iktidarlardı ve bu iktidarlar(devletler) bu işi çok bilinçli yapıyorlardı. 1970'lerde insanları cinselliğe yönlendiren özgürlükler 1980'den sonra ise tüketici nesnelere yönlendirmişlerdi. Adeta iktidarların sürmelerinde bir aracı konumuna gelmişlerdi özgürlükler. Öyle ki, demokratik ülkelerde demokrasinin birinci şartı olan seçim ya da halkın oy kullanma özgürlüğü bile tersine dönmüş, demokratik ülkelerde oy kullanma oranı gittikçe düştüğü gibi insanlar da artık siyasal iktidarla ilgilenmemeye başladılar. Toplumsal hayatta modern kentlerin insanlara sunduğu olanaklar ve bolca seçme özgürlükleri, öyle görünüyor ki, insanları kendi düşünceleriyle yeni özgürlük alanları oluşturmaktan ve siyaset gibi başka alanlarla ilgilenmekten alıkoymuşlardır.

A-) ÖZGÜRLÜĞÜN RADİKALLEŞMESİ

La Boätie, J. Locke, J. S. Mill ve J. J. Rousseau gibi birçok düşünür insanın en doğal özelliği ya da en büyük erdemi olarak görmüşlerdir özgürlüğü. Bu yüzden bu düşünürlerin çoğu özgürlüğü kendi düşün sistemlerinin temeline koyup buradan hareketle teorilerini ortaya çıkarmışlardır. Örneğin La Boätie(1995: 28-29) insanların kulluktan kurtulmaları için çok basit bir ilkeyi onlara önermişti: “Kulluk etmemeye karar verdiğiniz an özgürsünüz demektir.” Özgürlüğün korunmasını temel hedef seçen J. Locke(2002) ise insanların bir sözleşmeyle bir devletin buyruğuna girmeleri halinde bile o devletin temel görevinin o insanların özgürlüklerini korumak olduğunu belirtmiştir. J. J. Rousseau(1992, 2001) da insanın özgür olarak doğduğunu ama bu özgürlüğünü toplum hayatı içinde kaybettiğini ve her taraftan zincirlere vurulduğunu ifade etmiştir. I. Kant’a göre ise “insanın sadece bir tabii(orijinal) hakkı vardır ki, o da özgürlüktür; bu kişinin ‘insan’ olmak sıfatından doğduğu için her insanın sahip olduğu bir erdemdir”(Akt. Erdoğan 1998: 5). Bu özgürlük anlayışı Batı tarihinde, özellikle 16. yüzyılda Rönesans hareketlerinden sonra, o kadar etkili olmuştur ki, Fransız Devrimi gibi büyük tarihsel olaylara kaynaklık ettiği gibi günümüzde de liberal demokratik anlayışın temel dayanağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla günümüzde, özgürlük, birçok eleştiriye sahne olduğu gibi çok koyu taraftarlar da bulmuştur. Öyle ki, özgürlüğün bu taraftarları özgürlük uğruna- başkalarına zorla özgürlük getirmek adına- o başkalarının değil özgürlüklerine, hayatlarına bile son verecek kadar ileri bir derecede terör eylemlerine başvurabilmişlerdir. Çağımızda olduğu kadar özgürlük adına verilen mücadelenin şiddete dönecek kadar özgürlüğü radikalleştirmesi tarihin hiçbir devresinde vuku bulmamıştır. Peki ama özgürlüğün bu paradoksallığı nereden kaynaklanmaktadır? Bunun nedenlerini özgürlüğün hem kendi yapısında hem de onun mücadelesinin yoğun bir şekilde verildiği Batı dünyası ve onun özgürlükle ilişkili olan değerlerinde aramak gerekmektedir.

İnsanın doğası gereği özgürlüğe yatkın olduğu doğrudur. Ancak bir o kadar da doğru olan insanın itaat etmeye de eğilimli olduğudur. Hatta özgürlükle itaat etme arasında bir karşılaştırma yapılırsa itaat etmenin özgürlükten daha baskın olduğu görülecektir. Çünkü insanın bu dünya hayatında, ister bilinçli isterse bilinçsiz olsun, ilk öğrendiği şey itaat etmedir. Zira insan doğar doğmaz çok zayıf, güçsüz ve iradesiz olduğundan ister istemez birisine(annesine) bağlanmak ve ona itaat etmek zorundadır. Yani insanın hayatla ilk tanışıklığı itaat ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla insanın özgürlüğe olan tutkusu aslında özgürlüğe itaatten başka bir şey değildir. Tarih bile bunu açıkça göstermektedir. Örneğin Batı'nın en büyük devleti olan Roma İmparatorluğu ile Doğu'nun en büyük devletlerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun varlıklarını uzun süre devam ettirebilmelerinin nedenlerinden bir tanesi de kendi tebaalarının onlara olan bağlılıkları ve itaatleriydi. Bu ne sadece korkuyla açıklanabilir ne de sadece devletlerin baskılarıyla. İnsanın doğasında itaat etmeye olan eğilim olmasaydı- ki bu da insanın yapısıyla ilgili olan bir şeydir- hiçbir insan ömrü boyunca bir şeye itaat etmezdi; ve insanlar ne bir dine inanırlardı ne de bir ideolojiye bağlanırlardı. Hatta bazen itaat etme isteği insan ruhunda o kadar şiddetli bir dereceye varır ki, bunun için insan kendi hayatından bile vazgeçebilmektedir. Ama insan ya da devlet özgürlükle itaat etme arasında bir denge kurmayı başaramadığından çoğu kez terör gibi şiddet eylemlerine başvurmak zorunda kalmıştır. Bu durum geçmişte olduğu gibi günümüzde de gözlenmektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında E. Fromm(1996: 21), şu soruyu sormaktan kendini alamamıştır: “Özgürlük, bir insanın kaldıramayacağı kadar ağır bir yük, kaçmaya çalıştığı bir şey haline gelebilir mi?” Evet gelebilir ve gelmiştir. Çünkü her istediğini her zaman ve her koşulda yapmak anlamındaki sınırsız bir özgürlük insanın tabiatına aykırıdır. Bu anlamdaki bir özgürlük insana egemen olunca insanda ruhsal bozuklukları, toplumsal hayatta egemen olunca da 20. yüzyılın ikinci yarısında ABD ve Avrupa’da görüldüğü gibi, birçok toplumsal ve ahlâki sorunları ortaya

çıkarmaktadır. Buradan hareketle insanların sahip olduğu doğal özgürlükler ve devletler tarafından insanlara verilen ya da verilmesi gereken, insanların vatandaşlık haklarından doğan yasal özgürlüklerin, kontrol altında tutulması veya denetlenmesi gerektiği anlaşılmamalıdır. Buradaki sorun özgürlüklerin neler olduğu ve nasıl olmaları gerektiği değil, var olan özgürlüklerin toplumsal hayattaki konumlarının nasıl olduğu, ne tür sonuçlar ortaya çıkardıkları ve iktidarla olan ilişkilerinin neler ve nasıl olduğudur. Yoksa özgürlüğün Batı toplumlarına ya da demokrasilere getirdiği kazanımları kimse inkâr edemez. Aslında demokrasiyle özgürlük birbirlerini besleyen şeylerdirler ama pratik hayatta bunun her zaman pek de böyle olmadığı görülmektedir. Örneğin beklenildiğinin aksine demokratik ülkelerin özgür vatandaşları demokrasilerde yaşamının birinci koşulu olan seçimlerde oy kullanma özgürlüğünden vazgeçmiş gibidirler. Çünkü insanlar için önemli olan özgürlüğün ekonomik kazanımları ve tutkuların giderilmesinde bir serbestiyet ortamını oluşturmalarıdır; yoksa demokratik yönetime kimin ve hangi düşüncenin hakim olduğu değil.

Bununla birlikte, özgürlüğün radikalizme dönüşmesi sadece Batı/demokrasilerin kendi halkları göz önüne alındığında, ciddi boyutta şiddet ve terör olaylarını ortaya çıkardığı söylenemez. Bu tip olayların ortaya çıkması daha çok bu ülkelere, Avrupa ve ABD'ye, olan göçlerden sonra olmuştur. Bilindiği gibi II. Dünya Savaşından sonra yeniden yapılanmak için başta Batı Almanya olmak üzere birçok Avrupa devleti dışarıdan göçmen işçi almışlardır(Gitmez 1983). Bu durum Avrupa devletleri için başlangıçta bir sorun teşkil etmemiştir. Ancak, yeniden yapılanma büyük ölçüde tamamlandıktan sonra Avrupa halkı arasında bilinçaltında yerleşmiş olan ırkçılık düşüncesi tekrar su yüzüne çıktığından, örgütsel yapıda olmasa da yabancılara yönelik terör eylemleri meydana geldiği gibi göçmen işçiler arasında da kendi kökenlerine, dinsel ve etnik bağlarına dönmek bağlamında bir radikalizm ortaya çıkmıştır. Yani özgürlükler temel amaçlarından sapmış, araçsal bir formda işlemeye başlamışlardır. Batı halkı özgürlükleri sahiplendiği için bunları başkalarıyla paylaşmak; Batı'nın içinde bulunan yabancılar ise ötekiye ait olarak gördüğünden özgürlükleri benimseyip kendi

değerleri gibi korumak istememişlerdir. Son yıllarda ABD ve AB’de yapılan bazı araştırmalar bu durumun varlığını ortaya koymuşlardır.

Örneğin F. Yang ve H. R. Ebaugh(2001) Birleşik Devletler’de yaptıkları bir araştırmada 1960’tan bu yana ABD’ye gelen dindar göçmen cemaatlerin davranışları ve dinsel ve etnik tutumları üzerinde durmuşlardır. Onlara göre dünyanın her yerinden(örneğin Asya, Afrika, Latin Amerika, Ortadoğu gibi) ve farklı din ve inançlara sahip(örneğin Budizm, Hinduizm, İslam ve Protestanlık gibi) birçok kişi ABD’ye göç etmiş ve ABD’deki özgürlük ortamından yararlanarak dinsel ve etnik bağlamda örgütsel bir yapılanma içerisine girmişlerdir. Onların belirttiğine göre bu dini ve etnik gruplar/cemaatler özgür ortamın da verdiği serbestiyetle, bilim ve teknolojiyen yararlanarak oldukça üst düzeyde ve diğer insanları etkileyecek bir yapıda örgütlenip kapılarını diğer cemaatlere ve insanlara açtıkları gibi kendi din veya inançlarının geleneksel köklerine dönme eğilimi içerisinde de olmuşlardır. Yani özgürlük ortamı ve teknolojik araçlar bu dini ve etnik grupları sekülerleşme düşüncesiyle uyumlu hale getireceği yerde, onları kendi geleneksel kökenlerine yöneltmişlerdir. Yine, Yang ve Ebaugh bu grupların taklidi ve biçimsel bir din veya inanca bağlanmak istemediklerini, bu yüzden de kendi din veya inançlarının geleneksel kökenlerini araştırma yoluna gidip din veya inançlarını hakiki biçimleriyle yaşamak istediklerini de ifade etmektedirler. Bu, onların ABD toplumu ile bütünleşmelerine de engel olmamaktadır. Çünkü bu dinsel kimlikleri ağır basan gruplar kendi inançlarını kendilerine has kılıp kapalı bir topluluk içinde yaşamaktan ziyade, dış dünyayla daha fazla iletişime geçip, birçok zenginin mali destekleriyle de modern teknolojik araçları kullanarak kendi inançlarını evrensel bir söylemde temsil etmek istemektedirler. Dolayısıyla ABD’deki dindar göçmen gruplar hem radikalizm anlamında kendi inanç esaslarının kökenlerine dönme eğilimindedirler hem de evrensel söylem anlamında diğer insanlarla diyaloga açık olma ve bütünleşme arzusu içerisindedirler(Yang ve Ebaugh 2001). ABD’deki özgürlükler farklı dinlere mensup ve etnik kökenli grupların kendi geleneksel kökenlerine yöneltmede etkili olmuşlarsa da; ABD’nin kendine özgü bir halkı olmadığı ve birçok halkın bir araya

gelmesiyle meydana gelen bir toplum olduğu için ABD’de toplumsal düzlemde bu farklı din ve etnik gruplar arasında şiddet ve terör olayları pek fazla etkili olmamıştır uzun süre. Ancak, 11 Eylül’den sonra kendilerini Amerika’nın sahipleri olarak görenlerin diğer gruplara karşı şiddet kullanma eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Ama yine de farklı gruplar arasında ciddi şiddet ve terör olayları meydana gelmemiştir; ayrıca, bu anlamıyla teröre yönelik örgütsel yapılanmalar da ortaya çıkmamıştır. Toplumsal düzlemde ziyade ABD’deki özgürlük devlet eliyle devletsel düzlemde ve uluslararası alanda cereyan etmektedir. Özgürlüğün radikalleşmesi ve teröre dönüşmesi daha çok bu alanda olmaktadır.

Benzeri bir araştırmayı Avrupa’da yapan P. Scheepers, M. Gijsberts ve M. Coenders(2002), Avrupa ülkelerindeki etnik dışlayıcılık ve Avrupa ülkeleri ve Avrupalı vatandaşların göçmenlere yönelik tutumları üzerinde durmuşlardır. Alan araştırmasında elde ettikleri bulgulara göre birçok Avrupalı- ki onlara göre bunların çoğu düşük eğitilmiş olanlardır- dışarıdan gelen göçmen grupları bir tehdit olarak algıladıkları gibi bunlara sivil hakların verilmesine de taraftar değildirler. Buna mukabil, göçmen gruplar arasında da böyle bir durum görülmektedir. Onların belirttiğine göre göçmen gruplar arasında hem Avrupalılara karşı hem de kendi aralarında bir dışlama, kendinden görmeme olgusu yani bir Ötekilik anlayışı egemendir. Dolayısıyla Avrupalılaştırmanın giderek zorlaştığı(Traxler 2002) günümüz Avrupalı ülkelerinde farklı dinlere mensup ve etnik kökenlere bağlı olan gruplar Avrupa’da var olan özgürlükleri kendi inançlarını serbestçe yaşamak ve etnik kimliklerini özgürce temsil etmek anlamında kullanmaktadırlar. Zaten Avrupa’ya göç edenlerin çoğu, işgücü ihtiyacının dışında, kendi ülkelerinde dinsel ve etnik baskılara uğrayan insanlardan oluşmaktadır. Bunlar Avrupa’nın özgür ortamından yararlanarak kendilerini ifade etmek için örgütsel bir yapılanmaya gitmişlerdir. Örneğin Türkiye’den göç eden Kürt kökenli insanlar Avrupa’da, özellikle de Almanya’da, büyük bir örgütsel yapılanma oluşturmuşlardır. Bunun gibi Avrupa’da Avrupalılaştırma olgusu zor olduğu gibi Avrupalılaştırmanın önünde ciddi engeller de ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca Avrupa toplumu bir bütün olarak giderek gerginleşmektedir. Avrupa,

özgürlükleri ve demokratik değerlerinden ötürü bunun önüne geçemediğinden birliğin devamı için başka alternatiflere yönelmiştir. Dahası, Avrupa, özgürlüklerin radikalleşmelerinin önüne geçemediğinden özgürlükleri kısıtlama ve baskı uygulama yoluna da gitmiştir. Örneğin Avrupalı ülkelerin hepsinde inanç ve örgütlenme özgürlüğü olmasına rağmen, laik düşüncenin merkezi olan ve günümüzde yaklaşık 5 milyon Müslüman nüfusu içerisinde barındıran Fransa’da bu inançta olan insanlara yönelik şiddet eylemleri meydana geldiği gibi bunların inançlarını serbestçe yaşmalarına dahi engel olunmaktadır(Baoumi 2004). Kısacası Avrupa’daki özgürlükler radikalizm bağlamında örgütsel grupları ortaya çıkardıkları gibi bu grupları terorizim ile yakın bir ilişki içerisine koymalarının yanı sıra, Avrupa ülkelerini bile baskı uygulama ve şiddet kullanmaya zorlamışlardır. Hatta İngiltere gibi Avrupa ülkeleri son 20 yıldır ABD ile birlikte doğrudan bir terorizm uygulamasına açıkça ve aktif olarak katılmışlardır. ABD ve Avrupa ülkeleri neden birlikte hareket etmek zorunda kalmaktadırlar, ABD’nin Avrupa’dan farkı nedir, özgürlüklerin savunuculuğunu üstlenen bu demokratik ülkeler özgürlükleri neden terorizm aracı olarak kullanmaktadırlar, niçin insan haklarını dikkate almamaktadırlar ve terorizmi hangi derecelere vardırımlardır?

Aslında, artık açıktan açığa terör eylemlerine girişmekten çekinmeyen günümüzün ABD’si 19. yüzyılın Avrupa’sından başka bir şey değildir. Avrupa’nın 19. yüzyılda özellikle Doğu halklarına karşı, yaptıklarını bugün ABD yapmaktadır. ABD ise Avrupa’dan çok farklı değil, aksine Chomsky(2002b)’nin de belirttiği gibi Avrupa’nın bir uzantısıdır. Her ne kadar Avrupa arka planda kalsa da NATO benzeri örgütlerle ABD ile birlikte hareket etmektedir. Said(2000: 47)’in “müdahaleci ve saldırgan” bir devlet olarak gördüğü ABD’de ise artık bir terorizm kültürü oluşmuştur(Chomsky 2002c). ABD’nin özellikle Reagan dönemiyle birlikte uluslararası düzeyde bir terorizme başvurmasında kapitalist ekonomik çıkarlar kadar dinsel ve ideolojik yaklaşımlar da etkili olmuşlardır. Çünkü ABD sadece belirli yerlere değil, neredeyse dünyanın her tarafına- Latin Amerika, Afrika, Asya ve Ortadoğu’ya- terör uygulamıştır ve uygulamaktadır(Chomsky 2001, 2002a, 2002b, 2002c, 2003, 2004). Çünkü ABD’nin

istediği “üçüncü dünyanın kendi sultanı altına girmesidir. Özgürlüğünü kazanması ve amaçlarının peşinde eli kolu bağlı olmaksızın kavuşturabilmesi değildir”(Chomsky 1997: 30). Avrupa ise Aydınlanma düşüncesine olan ihanetinin bedelini çok ağır bir şekilde ödemişti ama hala iktidar yapısını demokratik bir forma dönüştüremediği, kapitalist ekonomik çıkarlardan ve dolayısıyla sömürü anlayışından vazgeçemediği ve ırkçılık düşüncesini bilinçaltından söküp atamadığı için yeni bir bedel ödemekle karşı karşıyadır. Çünkü ırkçılık ve sömürü anlayışları ya da Said(2000: 65)’in deyişiyle “ırkçılık ve sömürü savaşları, hala katı politika üzerinde olumsuz izler bırakan önemli bir güç olarak durmaktadır”lar. Levi-Strauss(1997) da ırkçılık ve yayılma bağlamında 19. yüzyılda Avrupa ya da Batı uygarlığının ticari temsilcilikler ve misyonerler aracılığıyla tüm dünyaya yerleştiğini belirtmektedir. Bugün ise ABD, askeri üsler, NATO ve kendine bağlı iktidarlara dünyanın her tarafına yerleşme çabasıdadır. ABD’nin 20. yüzyılın ikinci yarısında özgürlük ve demokrasi adına verdiği mücadele bu çabanın gerçekleşmesinden başka bir şey için değildir. Hatta ABD özgürlük ve demokrasiye o kadar içten ve samimi olarak bağlanmış ve inanmış ki! gerçekleştirdiği terör eylemlerine “Sonsuz Özgürlük” veya “Sonsuz Adalet” gibi adlar bile verebilmiştir. Ama çelişkili durum gazetecilerin gözünden bile kaçmamıştır. Örneğin A. Roy bu konuda şöyle demektedir: “Yeni yüzyılın sonsuz adaletine bakın. Siviller bir yandan açlıktan ölerken bir yandan da öldürülmeyi bekliyorlar”(Akt. Chomsky 2002b: 24). Bunun yanında, özgürlüğün devlet eliyle kullanılması ile ilgili saptamalara geçmeden önce, bir konunun daha altını çizmek gerekir ki, bu da demokratik toplumlardaki özgürlüklerin bu toplumlarda, gerçek anlamlarını yitirmeye başladıkları anda diğer toplumlarda, özgürlük ve demokrasi anlamında, bir mücadelenin başlamasına kaynaklık etmeleridir. Zira Batı toplumlarında daha çok cinsellik anlamında algılanan özgürlük, benliğin ifşası haline geldiği gibi eski kölelikle yer değiştiren yeni bir kölelik biçimini de ortaya çıkarmıştı(Sennett 1996: 20). Kölelikten daha kötüsü belki de insanların kendilerini özgür sandıklarında köle olduklarının farkında olmayışlarıdır. Çünkü Bauman(2002: 59)’ın da belirttiği gibi “özgürlük, bağımlılığın zıttı değildir; bağımlılıkla iç içe geçmiştir.” Yani modern çağda, “modernlik söylemi en sağlam şekilde özgürlü”ge

dayandığı halde(Wagner 1996: 23), modern demokratik toplumlarda bu özgürlük, cinsellik ve tüketim anlamında aşırı bir bağımlılık durumu ortaya çıkarmıştır. Ancak, bu özgürlükler göz alıcı yeni ambalajlarla sunuldukları zaman(Ülgener 1983: 119) başka toplumların da iştahlarını kabartmaktadırlar. Dolayısıyla toplumsal düzlemde halka sunulan özgürlükler Batı toplumlarında şiddet ve terör için uygun bir ortam hazırladıkları ve yeni bağımlılıklar ortaya çıkardıkları gibi Batı dışı toplumlarda ise özgürlük, eşitlik ve demokrasi mücadelelerinin kaynağını oluşturmuşlardır.

Özgürlüğün gerçek anlamda radikalizme dönüşmesi ve bu radikalizmin en uç noktasında terörizmin ortaya çıkması devletler düzeyinde olmaktadır. Çünkü özgürlüğün gerçek ve esaslı savunucusu (liberal) devlet olduğu gibi; tahripçisi ve en büyük düşmanı da (totaliter) devlettir. Günümüzün demokratik toplumlarında ise devletin bu iki yönü- liberal ve totaliter(baskıcı)- iç içe geçmiş gibidir.

“Sürekli Barış” yazısında I. Kant(1984: 229) “hiçbir devlet, başka bir devletin anayasasına ya da hükümetine zor kullanarak karışmamalıdır” demişti. Aynı yazıda Kant, ayrıca “bütün ahlâksal yasaların yüce mahkemesi” olarak gördüğü aklın “savaşı hukuksal bir yol olarak kullanmayı şiddetle lanetlediğini, buna karşın “barış halini de mutlak bir yükümlülük olarak” tanıdığını belirtmişti(Kant 1984: 239). Bu düşünceye yakın bir tarzda E. Fromm(1994: 121) da özgürlüğün “akıldışı tutkuların sesine karşı aklın, sağlığın, huzurun, vicdanın sesini dinleme ve izleme yeteneğinden başka bir şey” olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu çerçevede ele alındığında devlet, “ya özgürlük ve demokrasinin cisimleşmiş en yüce halidir ya da bireysel özgürlük alanını koruyan anayasal güvencelerin barındırıcısıdır”(Connolly 1995: 50). Buna karşın diğer taraftan kapitalist sistemdeki demokrasiden “örgütlü ve sistemli bir baskı kullanımı” olarak söz eden Lenin ise(Sartori 1996: 500) devlet ile özgürlüğün aynı anda var olamayacağını iddia etmektedir. Ona göre “devlet var olduğu sürece özgürlük yoktur. Özgürlük olduğu zaman da devlet olmayacaktır”(Akt. Barber 1995: 68). Devlet/iktidar ile özgürlük arasındaki bu paradoksal durum günümüz demokratik devletlerinde şiddet

ve terör olarak dışarıya yansımaktadır. Bunun en önemli nedeni ise düzen inşası ve güvenlik kaygısıdır. Düzen inşası Bauman(1998: 200)'ın belirttiği gibi bir savaş sanatının kullanılmasını gerekli kılarken, güvenlik kavramı ya da kaygısı ise Hayek(1995: 127)'in vurguladığı gibi “özgürlük alanını genişletmek” yerine “onu giderek daraltıp yok edecek en büyük tehdittir.” Bu tehdide rağmen güçlü demokratik ülkeler özgürlüğü tamamen ortadan kaldıracak bir askeri düzen kurma yolunda ilerlemektedirler. Giddens(1998a) de “Modernliğin Sonuçları”nda küreselleşme bağlamında modern toplumları analiz ederken küreselleşmenin boyutlarından birinin de “askeri dünya düzeni” olduğunu belirtmektedir. Uzayın bile askerileş(tiril)meye başladığı günümüzde terör ise askeri bir dünya inşa etmenin bir stratejisi haline gelmiştir. Askerileşme yolundaki engellerin terör ile aşılması gerekmektedir. Çünkü “tek hedefi güç yaratmak ve biriktirmek olan bir makinanın nihai hedefine hizmet etmeyen ve uymayan her insan ve her düşünce, tehlikeli bir baş belasıdır”(Arendt 1998: 45-46).

Bununla birlikte, özgürlüğün radikalleşmesinin ya da demokratik ülkelerin özgürlük adına teröre başvurmalarının temel nedeni sadece düzen inşası ve güvenlik kaygısı değildir. Bunun yanında, bu tür terörün daha çok demokratik ülkelerin dışında kalan toplumlara karşı kullanıldığı göz önüne alındığında, bu terörün en önemli nedenlerinden birisinin de Batılı demokratik ülkelerin diğer toplumları kendilerinin dışında bir Öteki olarak gördükleri ve dolayısıyla hâlâ ırkçılık düşüncesinden bütünüyle sıyrılmadıkları olduğu ortaya çıkmaktadır. Irkçılık ise Arendt(1998: 68)'a göre sadece Batı dünyasının değil, belki de bütün insan uygarlığının sonunu dahi getirebilir. Ancak, “kendini bir eşitsizlik atmosferinde açığa” vuran bu dünyada(Braudel 1996: 73) özgürlük ve demokrasinin savunucuları olan demokratik ülkeler güç kazanmak ya da var olan güçlerini arttırmak için ırkçılığın yanı sıra, üçüncü dünya ülkelerinin çoğunun yönetimlerini ele geçirerek ya da o toplumlarda büyük eşitsizlikler ve toplumsal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkararak o ülkelerde terör eylemlerine uygun bir zemin de meydana getirmektedirler. Yönetimi Batı yanlısı olan birçok üçüncü dünya ülkesi de dünyaya Batılı bakış açısından bakmaktadırlar. Örneğin 2004'e kadar Batı'ya- özellikle

ABD'ye- göre terörist bir devlet olan Kaddafi'nin Libya'sı 2004'ün ilk yarısında ABD'yle uzlaşmacı bir anlaşmaya varınca, Kaddafi'nin Batı'nın kültürel değerleriyle yetişen ve şu anda Libya'nın dışişleri bakanı olan oğlu, İsrail gibi terörist bir devletin Arap dünyası/devletleri için örnek demokratik bir ülke olarak göstermekten çekinmediği gibi Filistin'deki terörün nedeninin de Arap ülkelerinin tutumundan kaynaklandığını belirtmiştir.

Demokratik bir yapıda olsun veya olmasın bir devlet ya da iktidar her zaman bir "tahakküm aracı" ya da "koruma paneli"(protection racket)(Keyman 2000: 91) gibi davranmaktan kendini alıkoyamaz. Demokratik devletlerde bu durum, ırkçılık ve ötekilik düşüncesiyle olduğu kadar, kapitalist ekonomik çıkarlar ve siyasi ve teknolojik sahada dünyaya hakim olma fikriyle de ilgilidir. Bu çıkarlar ve düşünceler demokratik devletlerin iktidarlarına aşırı derecede egemen ya da hakim düşünce olduklarında, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar dahi bir demokratik devletin uluslararası düzeyde demokratik olmayan bir başka devlete karşı terör uygulamasının önüne geçememektedirler. Örneğin ABD'nin Irak'a yönelik son harekâtında görüldüğü gibi (Mart 2003) Birleşmiş Milletler örgütü tamamen çaresiz kalmıştır. Yanı sıra, demokrasi tohumunun topraklarında filizlendiği İngiltere gibi demokratik bir ülke ABD'ye açıkça destek verip onunla birlikte hareket etme kararı aldığı gibi diğer birçok demokratik ülke ise işgali açıkça desteklememelerine rağmen, demokratik insan hakları bağlamında ciddi hiçbir girişimde bulunmamışlardır. Güncel olduğu için bu örnek verildi, ama bunun gibi daha onlarca örnek vardır. 20. yüzyılın ikinci yarısı bu tür örneklerle doludur. J. Keane(1998)'in şiddetin uzun yüzyılı olarak nitelendirdiği 20. yüzyılın ilk yarısı tamamen, başta demokratik olmak üzere, devletler arasında büyük savaşlara ve insan kıyımlarına sahne olurken, ikinci yarısı da savaş misali terör eylemleriyle tarih sahnesindeki yerini almıştır. Zira terör, Debray'ın da belirttiği gibi bir savaş halini de alabilir(Türkdoğan 1996: 341). Örneğin ABD'nin 20. yüzyılın sonlarında Irak'a; 21. yüzyılın başlarında ise Afganistan ve yine Irak'a yönelik terör eylemleri tam anlamıyla bir savaş halini almıştır. Halbuki, başta demokrat ve liberal görüşte olanlar olmak üzere,

hemen hemen herkes şu varsayımı kabul etmektedir:

“Dünyadaki deneyimler çok açık ve bariz biçimde göstermiştir ki, demokratik kurumlar ve sivil toplumcu değerler; kurtarıcıların, kahramanların, ideologların, askerlerin, devletçi elitlerin baş tacı edildiği toplumlarda değil; özgürlük, hukuk, insan haysiyeti ve adalet gibi değerler için mücadele edenlerin baş tacı edildiği toplumlarda gelişmektedir”ler(Çaha 2000: 137).

Keane(1998) de demokratik sivil toplumların şiddetin karşısında yer alan toplumlar olduklarını belirtmektedir. Ancak, Keane’in de açıkça ifade ettiği gibi, savaşları ortaya çıkaracak denli radikalleşen şiddet olayları en çok yine demokratik sivil toplumlar arasında meydana gelmiştir. Bu bağlamda Russel(1976: 56) de Lenin, Hitler ve Mussolini’nin yükselişlerinin demokrasiye borçlu olduklarını belirtmektedir. Buradaki temel sorun bu şiddet ve terör eylemlerinin, daha çok 20. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelenlerinin, demokrasi ve özgürlük ekseninde ortaya çıkmalarıdır. Burada demokratik idealler ve kurumlar ile uygulamalar arasındaki ilişkinin gerçek hayata ne kadar yansıdığını görmek için 20. yüzyılın ikinci yarısında özgürlüğün kalesi olarak anılan ABD eksenli birkaç örnek daha vermek elzemdir.

ABD, neredeyse dünyanın her tarafında terör uygulamış bir demokratik ülkedir.

“ABD yerli nüfusun[Kızılderili] neredeyse tamamını ortadan kaldırmış, Meksika’nın yarısını fethetmiş, ...yüz binlerce Filipinli’yi katlederek Filipinler’i istila etmiş ve özelde son yarım yüzyıl dünyanın her tarafında güç kullanımına başvurmuştur. Kurbanlarının sayısı inanılmaz büyüklüktedir”(Chomsky 2002b: 21).

ABD, NATO gibi uluslararası bir örgütle birlikte Sırbistan(Kosova)’nın(1999) bombalanmasına katıldığı gibi Afganistan(2001), Irak(2003) ve Sudan’daki ilaç ihtiyacının yarısını karşılayan El-Şifa ilaç fabrikası(1998) gibi yerleri de direk

bombalamıştır(Chomsky 2002a, 2002b, 2002c, 2003). Ayrıca, yine Chomsky'nin bildirdiğine göre ABD, Endonezya'nın Doğu Timor'u(1975), İsrail'in Lübnan'ı(1982) işgallerine birinci derecede destek verip silah yardımıyla bulunmanın yanı sıra, Türkiye'nin 1990'larda Kürdistan İşçi Partisi(PKK) ile olan mücadelesinde de silah ihtiyacının yüzde 80'ini karşılamıştır.

ABD'nin uluslararası düzeydeki terör politikası 20 Ocak 1981'de görevine başlayan(Armağan 2004) R. Reagan döneminde başlamakla beraber, daha önce de kendi başkanlığı döneminde F. D. Roosevelt, insan hakları bağlamında şu dört özgürlüğü bütün dünyaya ilan etmiştir: Konuşma, ibadet, korkusuzca yapma ve yaşama özgürlüğü. Ama Chomsky'ye göre bir beşinci özgürlük daha vardır ki, o olmadan bu özgürlüklerin hiçbir anlamı yoktur ve gerektiğinde bir kenara atılıvermektedirler. Beşinci özgürlük ise “soyma, sömürme ve hüküm altına alma ve sonuç alabilmek için her türlü güce başvurma özgürlüğüdür”(Chomsky 2002c: 8). Buradan hareketle günümüz ABD toplumunda bir terörizm kültürü oluştuğunu belirten Chomsky(2002c: 81) “terörist bir kültürde yasa, güçlü olanın iki dudağı arasından çıkandır ve günümüzün güçlüsü de ABD'dir” demektedir. Uluslararası arenada hiçbir demokratik toplum ABD'nin terör eylemlerine yabancı olmadığı gibi Birleşmiş Milletler de bunun farkındadır. Dolayısıyla ABD,

“şu ana kadar, dünyada hem dünya mahkemesi tarafından uluslararası terörizm nedeniyle kınama hem de tüm devletleri uluslararası hukuka uymaya çağıran BM önermesini veto eden tek ülke olmuştur.(Chomsky 2002b: 39).

Ne var ki, bu tip kınamaların ABD gibi güçlü devletler için hiçbir anlam ifade etmediği açıktır. Dolayısıyla bu durum terörün zayıfın silahı olduğu tezini de çürütmektedir. “Gerçekte, diğer şiddet araçları gibi terörizm de esas olarak güçlünün, çok büyük ölçüde güçlünün silahıdır”(Chomsky 2002b: 41). Burada ABD'nin yaptıklarından çok daha ayrıntılı bir şekilde söz etmeye gerek yoktur. Chomsky,

delilleriyle birlikte ABD'nin neler yaptığını ve terörizm silahıyla ne kadar insanın hayatına son verdiğini uzun uzun anlatmaktadır. Ama terörizme başvuran tek demokratik ülke ABD değildir. ABD'nin yanı sıra, diğer demokratik ülkeler de dolaylı veya dolaysız yollardan terör eylemlerine katılmışlardır. Örneğin İngiltere 20. yüzyılın ikinci yarısında ABD'nin yaptığı terör eylemlerinin birçoğuna aktif olarak katıldığı gibi AB içerisinde yer alan Almanya, Fransa gibi demokratik ülkeler ise dolaylı yollardan da olsa terörizmi desteklemişlerdir. Giddens(2000a)'ın özel olarak demokratik olmadığını belirttiği AB içerisinde yer alan ülkeler şimdiye kadar belki doğrudan bir terör eylemine başvurmamış veya katılmamış olabilirler, ama bu durum, yani onların terörizm karşısında pasif bir konumda kalmaları terörizmi desteklemedikleri anlamına gelmemektedir. Çünkü demokrasinin kendisi evrensel bir söyleme sahip olduğundan bütün dünyaya yayılma ve egemen olma çabasında olduğu gibi demokrasinin ve özgürlük, eşitlik ve adalet gibi demokrasinin temel ilkelerinin savunucuları konumunda olan günümüz Batı Avrupa Ülkeleri (AB) de demokrasinin bu dünyaya yayılma görevini üstlenmişlerdir. Dolayısıyla bu ülkelerin, demokrasi ve demokratik değerlerle taban tabana zıt olan terör eylemlerine karşı sessiz kalmaları veya uluslararası hukuk anlamında ciddi bir girişimde bulunmamaları onların terörizme başvurdukları yönündeki tezi desteklemektedir. Ayrıca BM gibi uluslararası örgütlerin temelini demokratik ülkeler oluşturdukları halde, yine de bu tip örgütler terörizm karşısında ciddi bir tavır sergileyememektedirler. Diğer yandan, daha önce belirtildiği gibi, özellikle 11 Eylül'den sonra AB içerisinde terörizmi besleyecek ve ona kaynaklık edecek ırkçılık düşüncesi yeniden yayılmaya başlamıştır. AB ise bunu önlemek yerine, destekleyecek kararlar almaktadır.

B-) TERÖRÜN DİNSEL VE İDEOLOJİK BOYUTLARI

Demokrasinin sunduğu özgürlük ortamı terörün din ve ideolojiyle beslenmesine kolaylık sağladığı gibi aynı zamanda din ve ideolojilere yönelik uygulanan bir terörün ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Çünkü, daha önce de belirtildiği gibi, terör bir din ve/veya ideolojiden kaynaklandığı kadar bunlara yönelik de olabilir. Örneğin İsrail'in uyguladığı terör siyasal amaçlarla olduğu kadar dinsel ve ideolojik kaynaklar ve boyutlarla da ilgilidir. Yine ABD terörü siyasal hedefler ve ekonomik çıkarlarla ilgili olduğu kadar dinsel ve ideolojik tutum ve bakışlardan da kaynaklanmaktadır. Yani ABD'nin Latin Amerika ve Orta Amerika'ya yönelik terörü belki sadece siyasal iktidar ve kapitalist ekonomik çıkarlarla açıklanabilir; ama Afganistan ve başta Irak olmak üzere Ortadoğu'da uyguladığı terörü sadece bu etmenlerle açıklamak mümkün değildir. Bunun yanı sıra, bu yerlerin- Afganistan ve Ortadoğu- yeraltı kaynakları bakımından zengin oldukları kadar dinsel bir toprağın mekânları olduklarının da altını çizmek gerekmektedir. Terörün bir din veya bir ideolojiye yönelik olduğunu ortaya çıkarmanın bir yolu şu tür soruları sormak ve onlara cevap aramaktan geçmektedir: 20. yüzyılın ikinci yarısında ABD ile birlikte en fazla terörizme başvuran İsrail gibi bir (terörist) ülke 1948 yılında neden dünyanın başka bir yerinde değil de Filistin topraklarında kuruldu veya kurduruldu? Dünyanın kanıtlanmış en büyük ikinci petrol rezervlerine Irak değil de(Ritter 20002: 19) bir Almanya veya bir Japonya sahip olmuş olsaydı, ABD bu ülkelere karşı da savaş boyutunu alan bir terör eylemine girişebilir miydi? Başka bir deyişle Afganistan ve Irak gibi ülkeler İslam değil de Hristiyan ülkeler olsalardı, ABD yine aynı şekilde davranabilecek miydi? Dolayısıyla terörün örgütsel düzeyde dinsel ve ideolojik kaynakları üzerinde durmak gerektiği kadar, devletsel düzeyde bir dine ve ideolojiye yönelik olan boyutunu da hesaba katmak zorunludur. Çünkü bir terör örgütünün dinsel veya ideolojik bir kaynağa dayanması veya böyle bir oluşumu ortaya

çıkaran da temelde devletlerin, başta siyasal olmak üzere, dinsel ve ideolojik tutumlarıdır. Zira İsrail devletinin kuruluşunda önce Filistin’de Hamas gibi örgütlerin varlığından söz edilmediği gibi ABD olmasaydı El-Kaide gibi örgütlerin ortaya çıkmaları da mümkün değildi. Dolayısıyla terör örgütlerinin mevcut olan yapı ve özelliklerinin yanı sıra, nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıktıklarını, nasıl bir oluşum süreci geçirdiklerini ve onların varlık sahnelerine çıkmalarında devletlerin ne tür bir rol oynadıklarını da bilmek gerekmektedir. Aşağıda terörün önce dinsel, sonra ideolojik boyutu üzerinde durulacaktır.

1-) TERÖRÜN DİNSEL BOYUTU

Günümüzde uluslararası alanda etkili olan El-Kaide gibi terör örgütleri daha çok İslam dini ile olan bağlantılarıyla ortaya çıktıklarından dinsel boyutu İslam perspektifinde ele almak gerekmektedir. Bu aynı zamanda demokrasi terörünün hedefinde yer alan ülkeler İslam ülkeleri olduğu için de gereklidir. Ayrıca İsrail terörünün en büyük destekçileri demokratik ülkeler olduğundan(www.terror.gen.tr) bu devlete karşı Filistin halkının haklarını savunmak için ortaya çıkan Hamas ve Abu Nidal gibi örgütleri de hesaba katmak gerekir. Bunun yanında, Yahudi ve Hristiyan fundamentalizmini de ihmal etmemek gerekmektedir. Zira 20. yüzyılın ikinci yarısındaki iki büyük terörist devletten biri olan İsrail’in başına 2000’li yıllarda aşırı sağcı A. Şaron gelirken, üzerinde durulması gereken bir nokta da “ABD’de iktidara Yahudi dinciler ile işbirliği halinde olan Hristiyan dincilerin (dindarların değil) gelmesidir”(Laçiner 2004: 18). Dolayısıyla ABD’de B.Clinton’dan sonra G. W. Bush’un iktidara gelmesi rastlantısal değildir. Bu yüzden terörün yanı sıra, birçok radikal hareketin kaynaklarını da bu tip iktidarların yapısında aramak gerekmektedir. Dolayısıyla Laçiner(2004: 18)’in de belirttiği gibi,

“dinci fanatizm sadece Müslüman coğrafyada aranmamalıdır. Aslında Ortadoğu’da ortaya çıkan İslam fanatizmi ve şiddet Yahudi ve Hristiyan aşırılığından beslenmekte, meşruiyetini bunlardan almaktadır. Dünyada son günlerde yaşanan ve açıklanmakta herkesin zorluk çektiği gelişmeler Hristiyan ve Yahudi fundamentalizmi tartışılmadan anlaşılamaz.”

Aksi taktirde, örneğin, İsrail’in hükümet kararıyla tekerlekli sandalyede yaşamaya mahkum ettiği Hamas’ın lideri Şeyh Ahmed Yasin’i öldürmesini(Akyol 2004) başka bir şekilde anlamak mümkün değildir. İsrail’in bu tür eylemleri ise onun Siyonizm ideolojisiyle çok yakından ilgilidir. Akyol(2004), A. Şaron’un takip ettiği ideolojiyi Vladimir Zeev Jabotinsky’ye kadar geri götürerek bu ideolojinin nasıl faşizan bir yapıya sahip olduğunu ve terörist özellikler taşıdığını kısa makalesinde ortaya koymuştur. Bu yüzden bunun üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmaya gerek yok ama ideolojik bağlamda bunun demokratik ülkelerle olan ilişkilerini bilmek gerekmektedir. Daha sonra bu konuya dönülecektir.

İslam ile terör arasındaki ilişkiye geri dönersek, İslam coğrafyasında/topraklarında Müslüman halkı savunmak için ortaya çıkan ya da El-Kaide gibi evrensel boyutta bütün Müslümanlara cihat çağrısı yaparak sesini duyurmaya çalışan örgütlerin, kendilerini İslam dinine ya da bu dinin bazı ilkelerine dayandırmaları kimseyi şaşırtmamalıdır. Bunun başka türlü olması elbetteki düşünülemez. Aksi taktirde, bu örgütlerin İslam değil de başka bir din veya ideolojiye dayanmaları halinde uzun süre ayakta durmayacakları ortadadır. Şimdi buradaki asıl sorun şudur: Başına “İslami” sözcüğü getirilen bu örgütlerin terör eylemlerine başvurmalarının temel nedeni İslam dininin kendisinden mi kaynaklanmaktadır, yoksa bu örgütlerin İslam dinini yorumlama biçimlerinden mi veya konjonktürel yapıyı İslami ölçülere göre değerlendirmelerinden mi? Eğer terörün İslam dininin kendisinden kaynaklandığı kabul edilirse, o zaman bütün İslam ülkeleri gibi İslam dinine inanan bütün insanları da potansiyel terörist kategorisine koymak gerekir ki; bu da ABD gibi teröre karşı savaş açtığını ilan eden ülkeler için bu terörist kabul edilen ülke ve insanlara karşı müdahalede meşru bir zemin hazırlamak anlamına gelmektedir. Zaten

ABD'nin de yaptığı bundan farklı bir şey değildir.

Bunula birlikte, Erdoğan(2003a: 6)'ın da belirttiği gibi İslam dinini kendilerine referans alarak şiddete başvuran birçok ideolojik fanatizm ve ideolojik İslami hareket vardır. Bunların çoğu terör eylemlerinde bulunurlarken İslam gibi öğretileri kendilerine dayanak noktası olarak seçtiklerini belirtmekten çekinmemektedirler. Ve bunlar ne insanlığa ve etiğe aykırı bir davranışta bulunduklarına inanmakta ne de gerçekleştirdikleri eylemlerini terör kategorisi içinde görmektedirler. Bununla yanında, daha önce söz edildiği gibi, başta Emevi ve Abbasiler olmak üzere İslam toplumlarında birçok terör olayı meydana geldiği gibi mezheplerin ilk ortaya çıktıkları dönemde de mezhepler arasında bazı kanlı olaylar vuku bulmuştur. Emeviler'den günümüze kadar bütün İslam ülkelerinde şiddet ve terör hiç eksik olmamıştır. Hatta İslam aleminin büyüklerinden olarak görülen 12 İmam'ın çoğu siyasal şiddete kurban gitmişlerdir. Ama önemle vurgulanması gereken nokta, bu tür eylemlerin özellikle Emeviler'le birlikte İslam dininin siyasal boyutuna ağırlık verilerek onun iktidarların sürmesini sağlamak için bir araç olarak kullanılmaya başlanmasıyla ortaya çıkmalarıdır. Bu ise İslam dünyasında görülen terörün daha çok siyasal iktidarların çıkarlarını gerçekleştirmek istemelerinden ve Müslüman'lar arasındaki inanç ve görüş farklılıklarından kaynaklandığını göstermektedir. Ancak, her ne kadar geçmişte İslam dünyasında terör olayları meydana gelmişlerse de, günümüz El-Kaide gibi örgütlerin geçmiş terör eylemleriyle kıyaslanamayacak olan şiddet eylemlerini buradan hareketle açıklamaya çalışmak mümkün değildir. Çünkü geçmişteki terör eylemleri bir taraftan mevcut devletlerin iktidar yapılarıyla, bazen de bu devletlerin sadece bazı yöneticileriyle sınırlıyken, diğer taraftan da bu devletlere karşı meydana gelen bazı örgütlü grupların varlığı da çok kısa ve geçici olmuştur.

Ancak, günümüzün terör örgütleri ve terörist devletleri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Terör örgütleri ve devletlerin iktidarları veya liderlerinin değişimleriyle bu örgüt ve devletlerin ideolojik tutumları ve siyasal çıkarları değişmemektedir. 1950'den günümüze kadar ABD'nin dış politikasında fazla bir

değişiklik meydana gelmemiştir. Örneğin 1948’de ABD Dışişleri Bakanlığı görevlisi G. Kennan tarafından söylenen şu sözler günümüzde bile geçerliliklerini korumaktadırlar:

“ABD dünyadaki servetin yaklaşık yüzde 50’sini ama dünya nüfusunun sadece yüzde 6,3’üne sahip. Bu durumda kendimizi kıskançlık ve hınç nesnesi olmaktan kurtaramayız. Önümüzdeki dönemde gerçek görevimiz, ulusal güvenliğimize kalıcı bir zarar verdimeksizin eşitsizlik konumumuzu sürdürmemize olanak sağlayacak bir ilişkiler modeli geliştirmektir. Bunun için duygusallığı, hayalciliği büsbütün bırakmamız gerekecektir, dikkatimizin her yerde doğrudan ulusal hedeflerimiz üzerinde yoğunlaşması gerekecektir. Özgecilik ve dünyaya faydalı olma lüksünü taşıyabileceğimizi düşünerek kendimizi kandırmayalım. İnsan hakları, hayat standartları ve demokrasinin geliştirilmesi gibi belirsiz ve gerçek dışı hedeflerden söz etmeyi de bırakalım. Doğrudan kuvvet kavramlarıyla uğraşacağımız günler çok uzak değil. İdealist sloganlar bize ne kadar az ayak bağı olursa o kadar iyidir”(Akt. Ritter 2002: 20).

Devletler gibi örgütlü ve sistemli bir yapıda olan terör örgütlerinin de ideolojik ve siyasal amaçları pek değişmemektedir. İsrail’in Şeyh Yasin’i öldürmesi ne Hamas’ı lidersiz bırakır ne de onun dinsel ve ideolojik yapılanmasında bir değişiklik meydana getirir. Benzer şekilde, diyelim ki ABD şu an El-Kaide’nin lideri olarak gösterilen Usama Bin Laden’i ortadan kaldırsa bile, El-Kaide’nin lidersiz kalacağını ve terör eylemlerini durduracağını iddia etmek mümkün görünmemektedir. Bu sadece örgütün kendisini İslam dinine dayandırmasında kaynaklanmamakta, aynı zamanda uluslararası alanda terör örgütlerinin birbirleriyle ilişki içerisinde olmaları da bu durumu etkilemektedir. Bunun yanı sıra, bütün Müslüman devletleri bir halifelik kurumu altında birleştirmeyi amaçlayan El-Kaide gibi (www.fortunecity.com) uluslararası düzlemde eylemde bulunan örgütlerin eylemde bulunmaları için çok güçlü mali kaynaklara sahip olmaları gerekir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında, sağlam ekonomik kaynakları olmadan terör örgütlerinin ayakta kalmaları bir derece mümkün olsa da, eylemlerde bulunmaları mümkün değildir. Çünkü daha önce Arendt’in da belirtmiş olduğu gibi terör, eylem için büyük oranda araçlara

ihtiyaç duymaktadır. Bu ise terör örgütlerini hem birbirleriyle hem de devletlerle ilişki içerisine girmeye zorlamaktadır. Bu da İslam'la bağlantılı olan terör örgütlerinin İslam ülkeleriyle bir bağlantılarının olduğunu düşündürmektedir. Zaten ABD'nin Afganistan ve Irak'a yönelik terör eylemlerinde bulunmasının bir nedeni de 11 Eylül'ün sorumlusu olarak gördüğü El-Kaide'nin bu ülkelerle bir ilişkisinin olduğunu düşünmesiydi. Ancak, bu düşüncede bir geçerlilik payı olmadığı gibi İslam ülkelerinin terör örgütleriyle olan ilişkisi de henüz tam olarak ortaya konulmuş değildir. Buna karşın "Bush ve çetesindekiler, para kazanmayı bilen ve iyi anlaşmalar yapan kabiliyetli piyasa adamları olduklarını fazlasıyla kanıtladılar"(Klein 2003: 1). Diğer taraftan, özellikle 11 Eylül'den sonra, Öniş ve Erdoğan(2002)'nin da vurguladıkları gibi daha önce Batı'nın İslam dünyasına olan düşmanlığı günümüzde Berlusconi gibi demokratik bir ülkenin (İtalya) başbakanının demeciyle açıkça ortaya çıktığı gibi İslam ülkelerine yönelik terörün gerekçesi olarak da uygarlığın dışında kalmış bir topluma uygarlık götürmek olarak gösterilmeye başlandı. Hatta 11 Eylül'den sonra New York Times gibi gazeteler eylemin sorumlusu olarak düşündükleri kimseleri Batı'nın özgürlük, hoşgörü gibi değerlerine düşman olarak gösterdiler(Chomsky 2002b). Bu tip değerlendirmelerin altında Batılı olmayı barbar, uygarlıktan nasibini almamış ve öteki olarak görmek olgusu yatmaktadır. Bu anlayış Batı karşısında örgütlenen terör örgütleri üzerinde de etkili olmuş ve bunlar da Batı'ya karşı güçlü bir düşmanlık hissi beslemeye başlamışlardır. ABD'nin yardımlarıyla büyük bir güce sahip olan Usama Bin Laden'nin El-Kaide'si bile başta ABD olmak üzere Batı'nın İslam ülkeleri yönetimleri üzerindeki egemenliğine son vermek ve İslam ülkelerini birleştirmek için büyük bir mücadelenin içine girmiştir. Bu mücadelenin en önemli tekniği ve stratejisi ise hiç şüphesiz terördür. Örneğin "Yahudilere ve Haçlılara Karşı Uluslararası İslami Cephe" örgütünü kuran Bin Laden ve diğer birçok cihat anlayışı temelinde örgütlenen örgütlerin liderlerinin kaleme almış oldukları ve 23 Şubat 1998'de Londra'da Arapça yayınlanan El Kudus el Arabi gazetesinde çıkan fetvanın bir kısmı şöyledir:

"Yedi yıldır ABD İslam'ın en mukaddes topraklarının bulunduğu Arap Yarımadası'nı işgal ediyor, zenginliklerini sömürüyor, yöneticileri elinde

oylatıyor, halkını tehdit ediyor, komşuları terörize ediyor ve buradaki üslerini komşu Müslüman ülkelere saldırı amacıyla kullanıyor. Amerikalılar yalnızca ekonomik ve dini nedenlerle Müslümanlara savaş açmış değiller, aynı zamanda küçük Yahudi devletine hizmet ediyor ve Kudüs'ün işgali ile orada Müslümanların katlini de gizlemeye çalışıyorlar. Amerikalıların işlediği tüm bu suç ve günahlar Allah'a, onun Peygamberlerine ve Müslümanlara karşı açık bir savaş ilanıdır. Ve İslam tarihi boyunca ulema, düşmanın Müslüman ülkeleri yok etmeye çalışması durumunda cihadın kişisel bir farz olduğunda birleşmişlerdir.

Bundan hareketle ve Allah'ın emrine uygun olarak tüm Müslümanlar için geçerli olmak üzere şu fetvayı çıkartmış bulunuyoruz: El Aksa Camii ve Mekke'yi işgalden kurtarmak ve ordularını İslam topraklarından söküp atmak için ister sivil ister asker olsunlar, Amerikalıları ve onların müttefiklerini, hangi ülkede mümkünse orada öldürmek, her Müslüman için farzdır.

Biz Allah'ın rızasıyla, Allah'a inanan ve onun tarafından ödüllendirilmek isteyen her Müslüman'ı ele geçirdikleri her yerde ve her zaman Amerikalıları öldürmeye ve paralarına el koymaya çağırıyoruz. Aynı zamanda Müslüman alimleri, liderleri, gençleri ve askerleri, ABD şeytanının ordularına ve şeytan işbirlikçilerine saldırılar düzenlemeye; bunların arkalarındaki güçleri ortaya çıkarmaya ve onlara unutamayacakları bir ders vermeye çağırıyoruz.” (www.fortunecity.com/Tango web).

Bu alıntı örgütlerin terör eylemlerine yönelik gerekçelerini gösterdiği gibi onların İslam diniyle ne derece bağlantılı olduklarına dair ipuçlarını da vermektedir. Sundukları gerekçeler onları haklı göstermeye yetebilir, ama mücadele tarzları ne insan haklarıyla ne de İslam gibi dinlerle bağdaştırılabilir. Fetvadan ABD 'nin suçlarından bütün Amerikalı ve Amerikalıların müttefiki diğer bütün insanların da sorumlu tutuldukları açıkça

görülmektedir. Sivil asker ayrımının gözetilmemesi bunun açık bir delilidir. Ayrıca fetva evrensel bir söyleme sahip olmak için bütün Müslüman alimlere, liderlere ve gençlere seslenmeyi ihmal etmediği gibi ismi verilmemiş olmasına rağmen “cennet” gibi ödüllerden de söz etmiştir. Eşitsiz bir şekilde gelişen ya da hem ülkeler arasında hem de bir ülkenin sosyal tabakaları arasında eşitsizliklerin giderek büyüdüğü bir dünyada bu tip söylemlerin insanlar üzerinde etkili oldukları bir gerçektir. Geçmişte H. Sabbah’ın örgütünde bu açıkça görüldüğü gibi günümüzde de radikal bir şekilde görülmektedir. Kısacası burada İslam dininin niteliğini derinlemesine incelemeye girişmeden şu kadarı söylenebilir ki, El-Kaide gibi örgütler İslami kaynaklardan yoksun olmamakla birlikte, İslam’ın özüne ters radikal bir noktada/uçta durmakta ve İslam’ın insan anlayışı ve insani değerlerine aykırı şiddet ve teröre yatkın bir duruş sergilemektedirler.

Ancak, şu türden bir soruya İslam gibi bir din veya inanç sistemini dikkate almadan cevaplamak mümkün değildir. Cirhinlioğlu(2003)’nın da önemle vurgulamak istediği gibi bir insan nasıl oluyor da bir uçağı kaçırıp diğer insanlarla birlikte Dünya Ticaret Merkezi gibi bir binaya dalmaya cesaret edebilir? Ya da hangi inanç ve değerlerin insanları bu tip eylemlere yöneltmeye güçleri yetebilir?

Bireysel intiharlar bir yana, güçlü ve sağlam inançlara sahip olmadan insanın başkalarıyla beraber kendisini öldürmesi mümkün görünmemektedir. Hamas gibi bir dinle yoğrulmuş örgütlerde eylemcilerin genellikle bu yolu seçmeleri, teknolojik araç yetersizliğiyle olduğu kadar onların dini inançla olan sıkı bağlarıyla da ilgilidir. Bu iki olgudan sadece birini ön plana çıkarmak doğru olmadığı gibi bunlardan sadece birine dayanarak genel hükümlere varmaya çalışmak da gerçekçi bir yaklaşım değildir. Bunun yanında, İslam dinindeki “cennet” gibi insanlara bir ödül olarak verildiğine inanılan dini motiflerin de, bireysel anlamda da olsa, İslam’la bağlantılı olan dini örgütlerin elemanları üzerinde etkili oldukları bir gerçektir. Hristiyanlık gibi diğer dinlerde bu tip dini motifler pek olmadığından bu dinlerle ilişkili olan örgütlerde intihar gibi eylem türleri pek fazla görülmemektedir. Ama bu, bu tip eylemlerin Hristiyan dünyasındaki örgütlerde hiç

meydana gelmediği anlamına gelmemektedir. Bu örgütlerin çoğu daha çok ideolojik temelli olduklarından bu örgütlerde, dini anlamda, inanç unsurunun önemli olduğunu iddia etmek mümkün görünmemektedir. Ama “CIA’yla bağlantıları olan bir Suudi inşaat devi olarak kariyerine” başlayan(Ali 2002: 281) Bin Laden’in El-Kaide örgütünde bile belki de şu anda canlarından vazgeçecek yüzlerce fedai vardır. Bunu İslami inanç sistemi dışında başka bir olguyla açıklamaya çalışmak mümkün olsa da, çok zordur. Zira bireylerin ekonomik durumları da bunun üzerinde etkili olmaktadır. Ancak, bu durumu bireylerin psikolojik yapılarını, ABD ve İsrail’in terör eylemlerini ve Batı’nın Doğu’ya, özelde İslam’a karşı bakışını dikkate almadan sadece İslami kriterlerle çözümlemeye çalışmak da önyargılı ve tek yönlü bir yaklaşımın varlığını göstermektedir. Hatta, örgütlerin daha çok 20. yüzyılın ikinci yarısında Batı ve İsrail’in Doğu ve İslam anlayışına karşı bir tepki olarak ortaya çıktıkları hesaba katıldığında, bu ikinci faktörün daha ön planda olduğu görülmektedir. Zira Ortadoğu’da Hamas ve Abu Nidal gibi dini örgütlerin kurulmaları tamamen İsrail devletinin baskı ve terörüne dayandığı gibi El-Kaide’nin uluslararası alanda terör eylemlerine başlaması da daha çok ABD terörü ve ABD’nin dış politikasıyla ilgilidir. Dolayısıyla Ortadoğu’da açıkça görüldüğü gibi dine dayalı terör örgütlerinin varlık sahnesine çıkmalarının temel nedenini devletlerin siyasi yapı ve duruşlarında, ideolojik bakışlarında ve dinsel tutumlarında aramak gerekmektedir.

Kısacası terör örgütlerinin çoğunun var olan toplumsal, ekonomik ve siyasal eşitsizlikleri hesaba katarak ve başta ABD ve İsrail olmak üzere devletlerin anlayışlarını gerekçe göstererek meşru bir zeminde ortaya çıkmak istediklerini söylemek mümkündür. Dolayısıyla her örgütün kendine göre meşru bir dayanağı vardır. Ama meşru dayanakları olsa bile, bu onların yaptıkları eylemlerinin meşru bir zemine dayandıkları anlamına gelmemektedir. Bu yüzden bu iki noktayı, yani kuruluş gerekçesiyle eylemde bulunma türünü, birbirinden ayırmak gerekir. Kuruluş gerekçesi aynı olup da teröre başvurmayan birçok sivil toplum örgütü vardır. Dolayısıyla terör eyleminde bulunmanın haklı gerekçeleri gösterilebilir ama bu hiçbir zaman terör eyleminin, daha doğrusu masum insanlara yönelik terör eyleminin, haklı olduğu anlamına gelemez. Ancak, bu bakışa şöyle

bir soruyla karşı çıkılabilir: Örneğin Ortadoğu gibi bir yerde İsrail'in baskı ve terör eylemlerine karşı bir örgütün (örneğin Hamas'ın) barışçıl bir yol izlemesi ne kadar mümkündür? Ya da genel anlamda sorulursa, savaş ya da teröre karşı barışla veya barışçıl yöntemlerle karşılık vermek mümkün müdür? Terörizmin devlet politikası haline getirildiği bir yerde kim barış tekniklerini kullanır ya da barış tekniklerini kullanmanın anlamlı bir tarafı var mıdır? Birleşmiş Milletler'in hangi barışçıl girişiminin ABD terörünü önlemeye gücü yetebildi?

Bu sorulardan hareketle terör örgütlerinin varlık koşullarının meşrulaştırılmaya çalışıldığı sanılmamalıdır. Daha önce belirtildiği gibi terör örgütlerinin terör eylemlerinde bulunmaları için haklı gerekçeleri olabilir, ama bu hiçbir zaman onların eylemlerini haklı çıkarmaya güçleri yetmez. Çünkü tezin ilk kısımlarında vurgulandığı gibi kavram kargaşasından kurtulmak için masum insanlara yönelik her türlü şiddet eylemini terör kategorisinde ele almak gerekmektedir. Dolayısıyla bu yönüyle ele alındığında, İslam'la ilişkili olan terör örgütlerini özü itibarıyla İslam diniyle bağdaştırıp onu şiddet ve terör yanlısı bir din olarak göstermeye çalışmak mümkün olmadığı gibi onları terör kategorisi dışında ele almak da yanlıştır.

2-) TERÖRÜN İDEOLOJİK BOYUTU

Modern toplumların oluşumunda ya da yeniden üretimlerinde en önemli koşullardan bir tanesi **ideoloji** olduğu gibi modern dönemde, özellikle 20. yüzyılda, modern demokratik devletlerin yapılarını fazlaca etkileyen ve günümüzdeki birçok terör örgütünün oluşumunda etkili olan en temel etken yine ideoloji olmuştur. İdeoloji devletlerin siyasal duruşlarıyla olduğu kadar, teröre yönelik tutumlarıyla da ilgilidir. İdeoloji aynı zamanda, resmi ideolojilerin en önemli sosyalizasyon araçlarından biridir.

Althusser'in belirttiği gibi "insan toplumları, tarihsel olarak soluk alıp vermeleri ve yaşayabilmeleri için vazgeçilmez temel unsur ve atmosfer olarak ideoloji salgırlar"(Akt. McLellan 1999: 51).

İdeolojiyi "bireylerin gerçek var oluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerin bir tasarımı" olarak ele alan L. Althusser(1994: 51), ideolojinin devletin baskı aygıtı gibi bir konumda olduğunu belirtmektedir. Ona göre(1994: 38),

"tüm devlet aygıtları hem ideoloji hem de baskı kullanarak işlerler. Aradaki fark, Devletin (Baskı) Aygıtının baskıya tümüyle öncelik vererek işlemesine karşın, DİA[Devletin İdeolojik Aygıtları]'ların ideolojiye tümüyle öncelik vererek işlemeleridir."

Althusser, ayrıca devletin bütün ideolojik aygıtlarının temelde aynı hedefe, "üretim ilişkilerinin yeniden-üretimi, yani kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden-üretimi"ne yöneldiğini de vurgulamaktadır. Althusser'in saptamaları büyük ölçüde doğrudur, çünkü, günümüzün demokratik devletlerinde açıkça görüldüğü gibi, ideoloji hem bir toplum içindeki farklı görüşleri bastırmada hem de dışa yönelik bir terör uygulamada bir araç olarak kullanılmaktadır. ABD gibi demokratik devletler ideolojiyi baskı ve şiddet araçlarıyla birlikte kullanarak teröre başvurmaktan çekinmemektedirler. Bu gibi tutumlar terör örgütlerinin ideolojik yaklaşımlar içine girmelerini de etkilemektedir. Çünkü ideoloji, McLellan(1999: 11)'ın da belirttiği gibi "nadiren bizim, ama çoğunlukla ötekinin düşüncesidir." İdeolojinin bu durumunun ilk ortaya çıktığı dönemdeki toplumsal ve siyasal koşullarla da ilişkisi vardır. 200 yıllık kısa bir geçmişi olan ideoloji sözcüğü,

"Sanayi Devrimi'ne eşlik eden toplumsal, siyasal ve entelektüel alt üst oluşların: Demokratik ülkelerin yayılmasının, kitle hareketine dayanan politikanın, dünyayı biz yapmış olduğumuza göre, bir daha yapabiliriz düşüncesinin ürünüdür"(McLellan 1999: 13).

Althusser gibi Laclau(1998) da ideolojiyi toplumsal yeniden üretimin bir koşulu olarak ele almaktadır. Ona göre(1998: 246),

“toplumsal yeniden üretim süreci sadece egemen üretim tarzının yeniden üretiminden ibaret olmayıp, aynı zamanda onun koşullarının da yeniden üretimidir ve bu koşullardan biri de ideolojidir.”

Bununla birlikte ideoloji, günümüzde bazı devletlerde ve terör örgütlerinin çoğunda görüldüğü gibi, devlet ve örgütlerin bir var oluş koşulu haline gelmiştir. Milliyetçilik ideolojisinin ulus-devletlerin var oluş koşulu olması gibi. 1950’den sonra ortaya çıkan terör örgütlerine bakıldığında, bunların çoğunun ideolojik temelli olarak kuruldukları görülmektedir. Örneğin 1968’de kurulan Kızıl Tugaylar(İtalya), 1962’de kurulan ETA- Bask Ülkesi ve Özgürlüğü(İspanya), 1969’da kurulan IRA- İrlanda Cumhuriyet Ordusu(Kuzey İrlanda), 1970’lerde kurulan JRA- Japon Kızıl Ordusu(Japonya), 1978’de kurulan PKK- Kürdistan İşçi Partisi(Türkiye) gibi örgütlerin çoğu Marksist-Leninist ideoloji temelli olarak kurulmuşlardır (www.teror.gen.tr).

Terör örgütlerinin çoğu, özellikle Marksist-Leninist çizgide olanlar, mevcut eşitsizlikleri görüp onları gidermek amacıyla ortaya çıktıklarını iddia etmişlerdir. Bu iddialarını temellendirmek için de ideolojilere gereksinim duymuşlardır. 1960’lardaki öğrenci olaylarında açıkça görüldüğü gibi Marksist-Leninist ideoloji şiddet eylemleri için en cazip ve en uygun ideoloji haline gelmişti. Çünkü bu ideoloji temelde Marxizmin praxis felsefesine dayanıyordu. Dolayısıyla eylem yönü ağır basan bu felsefe/ideoloji(Gramsci 1986) birçok örgütün oluşumunda temel kaynak olmuştu. 20. yüzyılın ikinci yarısında kurulan terör örgütlerinin çoğu Marksist-Leninist ideoloji üzerinde temellenmişlerdi. Bunu, bazı terör örgütlerinden örnekler vererek açmakta yarar vardır.

İtalya’da faaliyet gösteren Kızıl Tugaylar Örgütü, Marksist-Leninist ideolojiye sahip silahlı bir örgüttür. Temel amacı burjuva ve faşist olarak nitelendirdiği İtalyan yönetimini yıkmaktır. Hedef olarak da genellikle ABD temsilciliklerini seçmektedir. Örgüt ayrıca, özellikle kundakçılık, cinayet, adam kaçıma ve bombalama gibi eylemlerle

adını duyurmaya çalışmaktadır (www.teror.gen.tr; www.fortunecity.com/tango web).

1962’de EKİN grubundan ayrılanlar tarafından kurulan ETA temelde İspanya’nın Bask Bölgesi’nin bağımsızlığı için mücadele ettiğini iddia etmektedir. 1962’den sonra örgüt içinde, Madrid Üniversitesi’nde hepsi solcu öğrenciler tarafından gerilla üniteleri kurulmuştur. Ortalama 200 öğrenciden oluşan bu üniteler vur-kaç taktiği uygulayıp polislerle çatışmalara girmektedirler. Temel amaçları Marksist-Leninist doğrultuda solcu bir rejim kurmak, Bask Bölgesi’ni İspanya’dan ayırıp bağımsız bir devlet oluşturmak ve oluşturulan bu devleti Avrupa Federasyonu ile bütünleştirmektir. Ayrıca, başta IRA olmak üzere diğer terör örgütleriyle de ilişkileri vardır(www.teror.gen.tr)

Japon Kızıl Ordusu da temelde Marksist çizgiden doğmuştur. Örgütün aslı Komünistler Kızıl Ordu Grubu’na dayanmaktadır. Örgüt Japonya’daki Troçkist gruplardan biridir. F. Shigenebu liderliğinde 20 kişiden oluşan örgütün amacı, Amerikan emperyalizmi ve dünya emperyalizmi ile mücadele eden terör örgütlerini desteklemek ve Siyonizm’i yok ederek İsrail devletini ortadan kaldırmaktır (www.teror.gen.tr)

17 Kasım Örgütü ise kendisini “devrimci sol kanat” olarak nitelendirmiştir. Eylemlerini Atina’da (Yunanistan) gerçekleştiren örgüt, daha çok buradaki ABD ve NATO temsilcilikleri ile tesislerine, Türk temsilciliklerine ve Yunanlılara saldırılar düzenlemiştir. Örgütün amaçları arasında Yunanistan’daki mevcut rejimin kaba güçle devrilmesi, yerine Sosyalizme dayalı politik bir sistemin kurulması da bulunmaktadır(www.teror.gen.tr)

Bu tip örgütlerin temelinde her ne kadar Marksist düşünce ya da ideoloji bulunmuş olsa da, bu örgütlerin terör eylemlerini sadece buna dayandırarak açıklamaya çalışmak mümkün olmayacağı gibi bütün terör eylemlerinin sorumlusu olarak Marxizm’i göstermek de yanlıştır. Bir noktada “her ideoloji, kendi düşmanını ve günah keçisini yaratır ve ona karşı nefret ve şiddet seferber”(Wilkinson 2002: 171) edebilir, ama

burada bütün suçu Marxizm'e yükleyip onu günah keçisi olarak göstermek doğru bir yaklaşım olmadığı gibi şiddete dayalı birçok örgütün ideolojik temel ve yaklaşım olarak neden Marxizm'i seçtiklerini göz ardı etmek de mümkün değildir. Diğer taraftan temel amaçları içte ve dışta egemenliklerini genişletmek ya da var olan hegemonyalarını sürdürmek olan (demokratik) devletlerin El-Kaide gibi günah keçilerine ihtiyaçları olduklarını kabul etmek gerekmektedir. Bunun gibi El-Kaide gibi örgütlerin de ABD gibi günah keçilerine ihtiyaçları vardır- en azından kendi varlıklarını meşru bir zemine oturtabilmek için. Bu bir bakıma her iki tarafın da terör eylemlerinde bulunmak için birbirlerine ne kadar bağımlı olduklarını göstermektedir. El-Kaide gibi bir günah keçisi olmadan ABD'nin Afganistan ve Irak'a yönelik doğrudan bir terör uygulaması nasıl mümkün olabilirdi? ABD'nin "teröre karşı savaş" olarak nitelendirdiği ama aslında "teröre karşı terör"den başka bir şey olmayan Afganistan ve Irak'a karşı askeri harekâtları iki taraflı bir olumsuzluğa da yol açmaktadırlar. Bir taraftan,

"teröre karşı savaş bütün kurtuluş veya muhalefet hareketlerine karşı kullanılabilir. İstenmeyen göçmenlere, sinir bozucu insan hakları savunucularına ve ele avuca gelmeyen araştırmacı gazetecilere de pekâlâ rahatça uygulanabilir"(Klein 2003: 1).

Diğer taraftan ise harekâtı her ne kadar ABD başlatmış olsa da,

"dizginsiz savaş ve baskı sadece tek bir imparatorluğun marifeti değil, küresel müşterileri çok. Endonezya, İsrail, İspanya, Kolombiya, Filipinler ve Çin'de iktidarlar Bush'un öldürücü teröre karşı savaşının üzerine balıklama atladılar; şimdi onu muhaliflerini temizleyip, iktidarlarını sağlamlaştırmak için kullanıyorlar"(Klein 2003: 2).

Burada ayrıca, ideoloji ile din arasındaki ilişkiye de değinmek gerekmektedir. Çünkü İsrail gibi devletlerin demokratik devletler destekli terörü tamamen din-ideoloji ekseninde ortaya çıkmaktadır. Zira İsrail terörünün ardında yatan temel ideoloji Siyonizm gibi Yahudi(Musevilik) diniyle bağlantılı olan bir ideolojidir. Siyonizm ise "ulusal bir devletleri olmayan Yahudi'lere Filistin'de bir vatan kurma projesi"(Akyol 2004: 16)

olduğu kadar aynı zamanda,

“İsrail’in diğer devletlerin sahip olmadığı haklara sahip olması gerektiğini, işgal edilmiş topraklarda Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin etmelerini engelleyen İsrail’in kontrolünün devam etmesi gerektiğini, Yahudi olmayan vatandaşlara karşı ayrımcı politikaya dayanan devletin devam etmesi gerektiğini öngören bir doktrindir” (Chomsky 2004: 40).

Yeryüzünde Yahudi'lere özgü bir cennet kurmayı planlayan Siyonizm ideolojisi belki de Yahudi'lerin Yahudi dinini veya bu dinin kutsal kitabı olarak kabul edilen Tevrat'ı yorumlama biçimlerinden kaynaklanmıştır, ama nasıl olursa olsun bugünkü şekliyle Siyonizm ideolojisi Yahudilik dinine bağlı İnsanların mutluluğu için mücadele vermekte ve bu mücadelede diğer din ve ideolojilere bağlı insanların hiçbirine önem vermemektedir. İnsan hakları, barış gibi değerler bu ideolojinin yapısıyla uyuşmayan şeylerdir. 1923'te Şaron'un öncüsü Jabotinsky “Demirden Duvar” makalesinde şöyle demişti:

“Tüm yerli halklar, kendilerini kurtarmaya yönelik bir ışık gördükleri sürece, topraklarına yerleşen yabancı kolonicilere karşı direnirler. Araplar da Filistin'in İsrail toprağı haline gelmesini engelleyebileceklerine dahil bir umut taşıdıkları sürece direneceklerdir. Dolayısıyla yerleşimimiz; ancak onların asla parçalayamayacakları, Yahudi süngülerinden oluşmuş bir

DEMİRDEN DUVAR'ın arkasında gelişebilir... Gönüllü bir anlaşma kesinlikle mümkün değildir. Araplar bizden kurtulabileceklerine dair az bir umut besleseler, direnişten vazgeçmeyeceklerdir”(Akt. Akyol 2004: 16).

Burada Siyonizm ideolojisi temelli İsrail terörü üzerinde ısrarla durulmak istenilmesinin nedeni bunun demokrasi ya da demokratik devletlerle olan ilişkisinden dolayıdır. Bu da daha çok demokratik devletlerin ekonomik çıkarlarıyla ilgili olan bir konudur. Zira üst seviyede en ileri teknolojik araçlarla silahlanan demokratik ülkelerin silah ticaretleri ekonomik getirinin en önemli kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

Daha çok kapitalist iktidarla ilişkili olan bu durum ne demokratik değerlerle bağdaşmaktadır ne de barış girişimlerinin olumlu bir sonuca varmalarını sağlamaktadır.

Bununla birlikte, bir ideolojinin her ne kadar dinsel kaynakları olsa da, din ile ideoloji tamamen farklı şeylerdir. Bir din bir ideolojiye indirgenemeyeceği gibi belirli ideolojik kalıplar çerçevesinde de ele alınamaz. İdeoloji olsa olsa bir dinin bazı değerlerini yada kurallarını radikalize eden bir girişim olabilir. Yoksa D. Bell'in yaptığı gibi(McLellan 1999) ideolojiyi doğrudan doğruya dinle karşılaştırmak doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü, örneğin 20. yüzyıl boyunca neredeyse bütün dünyada etkili olan Marksist ideoloji, bir kere en başta dini bir afyon ilan ederek ve onu dışlayarak tarih sahnesine çıkmıştı. Ama dini dışlayan bu ideolojinin kendisi de bir dine dönüşmekte fazla gecikmedi- kendisine bir peygamber ve kutsal kitap bularak. Dolayısıyla İslami ya da Hristiyani ideoloji gibi şeylerden hiçbir zaman söz edilemez. Bir Siyonizm ya da bir Vahhabilik ideolojisinden söz edilebilir ancak. Çünkü dinler, kapsamaları geniş ve evrensel boyutta olan inanç sistemleri ve yaşama tarzlarıdır. İdeolojiler ise kapsamaları dar, takım düşüncesine sahip insanlardan oluşan ve şiddete eğilimli radikal düşünce sistemleridirler. Fakat, Siyonizm ideolojisinde olduğu gibi, bir ideoloji ilişkili olduğu ya da kaynaklandığı dini kendi dar düşünce kalıbı içinde yoğurup onu tamamen kendisinin bir görüntüsü haline getirebilir. Bu da gösteriyor ki, din ve ideolojilerin devletler/iktidarlar olmadan şiddet ve terör ile ilişkili hale gelmeleri pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla din ve ideolojilerin devletlerle olan ilişkileri incelenmeden onların terör gibi eylemlerle nasıl ilişkili hale geldikleri anlaşılamaz.

BÖLÜM IV: DEMOKRASİ YA DA DEMOKRATİK TOPLUMLAR TERÖRÜ

Bu bölümde demokrasinin ya da demokratik toplumların neden teröre başvurmak zorunda kaldığını iyice anlamak için demokrasinin temel dayanakları ve ilişkili olduğu kavramlar ele alınacaktır. Çünkü eğer demokrasi teröre başvuruyorsa, bunun temel nedenlerini Aron'un yaptığı gibi demokrasi dışındaki koşullarda değil de, demokrasinin kendi içerisinde aramak gerekmektedir. Zira demokrasinin çok sıkı ilişkili olduğu ekonomi, kapitalizm ve iktidar gibi unsurlarla nasıl bir ilişki içinde olduğu tam anlaşılmadan onun niçin terör eylemlerinde bulunduğunu anlamak da çok zor olacaktır. Onun için burada hem demokrasinin temellerinde yer alan ve demokrasinin oluşumuna zemin hazırlayan ekonomi, liberalizm ve kapitalizm hem de bugün demokrasiyle iç içe olan iktidar, bilim ve teknoloji gibi unsurlar üzerinde durulacaktır. Aslında bu unsurların hepsi demokrasiyle olduğu kadar birbirleriyle de yakın bir ilişki içerisinde; dolayısıyla bunları birbirlerinden bağımsız teker teker ele almak mümkün değildir. Burada bunların tek tek ele alınmalarının nedeni her birisine ayrıca bir önem verilmesi istenilmesinden dolayıdır. Çünkü demokrasi ekonomik ve siyasal olduğu kadar, aynı zamanda liberal ve kapitalist bir sistemdir de; ve bilim ve teknolojiyle olduğu kadar, savaş ve barış gibi durumlarla da çok yakından ilişkilidir. Dolayısıyla bu öğeler, tek tek incelenebilecek bir öneme sahip olduklarından onları bu şekilde ele almakta bir yanlışlık olmasa gerek. Ama onlara geçmeden demokrasinin ne olduğu ya da ne olması gerektiği ile ilgili bazı bilgileri vermek gerekmektedir.

Huntinton(1995), demokrasinin üç dalgasından söz etmektedir. Ona göre birinci dalga 1820'lerden 1926'ya kadar sürmüş, ikinci dalga 1945 ile 1962 arasında meydana gelmiş, 1970'lerden sonraki dönem ise üçüncü dalgayı oluşturmaktadır. İkinci dalga ile üçüncü dalga arasında her ne kadar demokrasi, büyük bir kesintiye uğramışsa da, üçüncü

dalganın başlamasından bu yana Batı dünyasında olduğu gibi bu egemenliğini bütün dünyaya yaymak için kendi ilke ve değerlerini modern dünyanın ve akıl ve bilimin ilke ve değerleri olarak bütün dünyaya sunmaya başlamıştır. Sovyet Komünizm'inin çökmesiyle de Batı'nın demokratik kapitalist sisteminin zaferi daha da pekişmiştir. Kumar(2002: 106)'ın da belirttiği gibi,

“Batı kazandı; 16. yüzyıldan beri sürekli gelişen sistemi, tüm rakip ve yarışmacılar karşısında zafer elde etmiştir. Tarihe Batılı prensiplerin dünyaya dayatılmasından ve yayılmasından öte bir mânâ yüklenemez.”

20. yüzyılda ise Batı'nın bütün dünyaya sunduğu ya da dayattığı demokrasi ve özgürlük, eşitlik gibi demokrasinin temel değerleri olmuştur. Giddens(2000a: 84)'ın “yirminci yüzyılın en çok enerji katan fikri” olarak nitelendirdiği demokrasi temelde

“hem her tür toplumsal erki sınırlayan temel hakların tanınması ilkesine hem de her bireyin kendini toplumsal Özne olarak kesinlemesine olanak sağlayan dayanışma ilkesine dayanır”(Touraine 2002c: 114).

Mills(1974: 497) ise daha çok siyasal bağlamda düşünmüş olsa gerek demokrasinin var olabilmesini iki ögenin varlığına bağlamıştır: “Yetenekli, etkin ve bilgili bir kamu; bilgili, bilgili olmasa bile, bilgili bireylerden oluşan bir kamunun görüş ve düşüncelerine değer vermesini bilen bir liderler topluluğu.” Touraine(2002b) ise demokrasinin var olma koşulunu ötekinin tanınmasına ve kabul edilmesine bağlamaktadır. Touraine(2002c: 403), ayrıca geçmişte demokrasi için özgürlük, eşitlik ve kardeşlik hangi önemdeyse bugün de demokrasinin üç temel izleğinin özne, iletişim ve dayanışma olduğunu belirtmektedir. Ona göre(2002c: 313) demokratik anlayış da “hem herkesin ortak yaşam yasa ve kurallarının belirlenmesine katılması anlayışına hem de özel yaşamın korunması anlayışına dayanır; bir yurttaşlık ve bireycilik karışımıdır.” Diğer taraftan demokrasi ile şiddet arasındaki ilişkinin farkında olan Touraine(2002b: 93) “... demokrasi ancak adaletsizliği ve şiddeti azaltabiliyorsa kendi kendini savunabilir” demektedir. Benzer şekilde Diamond(1995: 137)'un da belirttiği gibi “...büyük bir eşitsizlik ve dışlama var olduğu sürece demokrasinin ayakta kalabilmesine olanak

yoktur.” Kısacası demokrasi özgürlükleri temin etme ve koruma ve eşitsizlikleri giderme veya azaltmayla ilişkili olduğu kadar, aynı zamanda özü itibariyle şiddet ve terörle bağdaşmayan bir sistemdir. Diğer taraftan demokrasi, “doğası gereği olarak, iktidar için kurumsallaşmış bir yarışma sistemidir” de, “ancak yarışma çok yoğunlaşırsa sistem tümünden çökebilir”(Diamond ve Plattner 1995: 13). İktidar yarışının sertleşmesi demokrasi için bir tehdit oluşturduğu gibi demokrasinin ABD örtüsü altında uluslararası boyutta teröre başvurması ya da teröre başvuranları desteklemesi de demokrasinin varlığı için bir tehlike arz etmektedir. Son yıllardaki bütün demokratik gelişme ve taleplere rağmen, hem demokratik ülkeler içinde hem de demokratik ülkelerle diğer ülkeler arasındaki eşitsizlikler ortadan kalkmadıkları gibi giderek daha da büyümeye başlamışlardır (Giddens 2001b).

“Gelirlerde en yüksek eşitlik düzeylerine sahip ülkeler arasında İskandinav ülkeleri, Belçika ve Japonya bulunmaktadır. Ortalarda ise Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda ve Almanya gibi toplumlar vardır. Resmi istatistiklere göre en yüksek gelir eşitsizliği düzeylerine sahip ülkeler ise ABD, İsrail, İtalya ve Avustralya’dır”(Giddens 2001b: 83).

Dolayısıyla demokrasi terörünün nedenlerini ekonomik eşitsizlikler gibi demokrasinin temel dayanaklarında aramak gerekmektedir. Bu dayanakların sorgulanması demokrasinin terörle olan bağlantılarını bize gösterecektir.

A-) DEMOKRASİ-EKONOMİ İLİŞKİSİ

Ekonomik anlamda demokrasi ekonomik gelişmenin ve zenginliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzdeki demokratik ülkeler bağlamında Huntington(1995: 48) bunu şu şekilde formüle etmiştir: “Zengin ülkelerin çoğu demokratiktir, demokratik ülkelerin çoğu da... zengindir.” Tabi bu zenginliğin kapitalizm eksenli olduğunu önemle

belirtmek gerekmektedir. Plattner(1995: 61) ise “...demokrasinin, ileri ve ekonomik bakımdan başarılı milletlere uygun tek yönetim şekli” olduğunu belirtmektedir. Diğer bütün koşullar sağlanmış olsalar bile maddi zenginlik olmadan demokrasinin bugünkü konuma gelmesi mümkün değildi. Çünkü, Batı’nın son 200 yıllık tarihinde açıkça görüldüğü gibi, Aydınlanma düşüncesi ve demokratik idealleri sekteye uğratan en büyük engeller ekonomik çıkarlar ve iktidar paylaşımları olmuşlardır. Dolayısıyla Aron(1995: 70)’un da vurguladığı gibi “liberal demokrasi Batı Avrupa ülkelerinin hemen hemen hepsinde, ekonomilerin bolluk eşğine eriştiği bir sırada istikrar” kazanabilmiştir ancak. Bu da gösteriyor ki, demokrasinin gelişimini ekonomik faktörlerden ayrı olarak açıklamak mümkün olmadığı gibi demokrasinin bugün şiddet ve teröre olan eğilimi de onun ekonomi ile olan ilişkisi dikkate alınmadan açıklanamaz. Ekonomi ise günümüzde şirketler temelli ve çok yönlü (uluslararası) bir alanda işlemektedir.

“Öyle görünüyor ki, ekonomi giderek finans dünyasına bağımlı hale geliyor; paranın, tecim[ticaret] mallarının ve bilginin dolaşımını bireyler de uluslar da denetleyemiyor artık, ikisi de davranışlarını her geçen gün daha fazla etkileyen bu dolaşımın içinde yaşıyor sadece. Dolayısıyla ikisi de kendi kendisine dönüyor; bireyler bazen kendi özel yaşamlarına, cinsel yaşamlarına, bazen da eğlencelere ya da ahlâki ya da insanlıkçı seçimlere bağlı çağrışımsal bir yaşama kapanıyorlar; uluslar da tehdit altında ya da egemen bir erkin bağımlılığı altında duyumsadıkları bir ekinel[kültürel] mirasa kapanıyorlar”(Touraine 2002c: 315).

Küresel ölçekli bu ekonomik sistem giderek devletlerin denetimlerinden uzaklaştığı gibi ulusal ekonomileri de büyük ölçüde etkiler hale gelmiştir. Habermas(2001: 94)’ın da belirttiği gibi,

“dünya ekonomisi büyük ölçüde tüm siyasal çatılardan bağımsız işlerken milli yönetimler kendi ekonomilerinin modernizasyonunu hızlandırma görevi ile sınırlandırılıyor. Bunun sonucunda da milli refah sistemlerini uluslararası rekabet kapasitesi denilen şeye uyarlamak zorunda kalıyorlar.”

Ancak, hacimsel açıdan eski ekonomik sistemden farklı olan bu dünya ekonomik sistemini 18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 19. yüzyılda küresel yayılma bağlamında hız kazanan endüstrileşme olgusundan bağımsız düşünmemek gerektiği gibi onun bir uzantısı olarak görmek daha doğru olur. Çünkü ekonomik gelişmenin temeli ve demokratik gelişmenin de bir kaynağı olan endüstriyalizm, “sadece fabrika bacaları ve seri imalat düzeninden ibaret değildir. İnsan yaşamının her alanına uzanan, çok boyutlu ve zengin bir toplum düzenidir”(Toffler 1996: 43). Endüstriyalizm aynı zamanda makinaya dayalı bir üretimin varlığını da ifade etmektedir. Lindbom(1998: 48)’un belirttiği gibi “Endüstriyalizm, her şeyden evvel üretim süreçlerinin parçalara bölünmesi demektir; ikinci olarak ise bu süreçlerin mekanikleştirilmesi anlamına gelir.” 19. yüzyılda bambaşka bir boyut kazanan makine endüstrisine dayalı bu ekonomiyi en iyi çözümleyenlerden biri de K. Polanyi olmuştur. Bir ekonomik sistemin bir sosyal düzen içinde yer alması gerektiğini belirten ve 19. yüzyıldan önceki dönemlerde bunun bu şekilde işlediğini ifade eden Polanyi(2000), 19. yüzyılda bu durumun tersine dönüştüğünü, kendi kurallarına göre işleyen bir piyasa(pazar) ekonomisinin bütün sosyal düzeni kuşattığını belirtmektedir. Ona göre(2000: 125) “...insan toplumu, ekonomik sistemin bir aksesuarı haline” gelmişti. Bundan dolayı bu ekonomik sistemin devlet müdahalelerine maruz kaldığını belirten Polanyi Avrupa devletlerini I. Dünya savaşı ve bu savaş sonrası Faşizm uygulamalarına sürükleyen de bu devlet müdahaleleri olduğunu iddia etmektedir. Çünkü ona göre devlet müdahaleleri olmadan kendi kendine işleyen bir piyasa ekonomisinin var olması mümkün değildi. Dolayısıyla, Polanyi, serbest rekabet koşullarına göre işleyen bir piyasa ekonomisi de olsa, ekonomik sistemin devlet ya da iktidarla nasıl yakın bir ilişki içinde olduğunu ve bu ilişkinin nasıl şiddete dönüştüğünü bize göstermiştir.

Ancak, Polanyi’dan sonra, Mills’in de dikkat çektiği gibi neredeyse bütün toplumlar üzerinde etkili olan ve onları kuşatan uluslararası bir ekonomik sistem gelişti-kapitalizm temelli işleyen bir ekonomik sistem. Touraine(2002c: 325)’in de belirttiği gibi

“bugün ekonomi uluslararasılaşıyor ve uygulamısal yeniliklerle, idari ve hukuksal müdahalelerle sürekli değişiyor. Hükümetlerin başlıca görevleri de artık bir düzen kurmak değil, değişimi desteklemek”tir. Özünde 19. yüzyıl piyasa ekonomisi ile aynı niteliğe sahip olan bu yeni küresel ekonomik sistem birçok yönden 19. yüzyıl ekonomik sisteminden ayrıldığı gibi bir taraftan ekonomik çıkarları temele alarak hem kendine yeni sömürge alanları aramakta hem de bu amacını gerçekleştirmek için demokratik devletler aracılığıyla terör gibi şiddet eylemlerine başvurmakta; diğer taraftan da ulusal toplumların içerisine kadar sirayet edip o toplumlardaki ekonomik gelişmelerin iplerini kendisinin istediği biçimde yönlendirmeye çalışmaktadır. Bu küresel ekonominin bir özelliği de çok güçlü bir yapılanmaya sahip olduğundan ve askeri ve siyasi alanlarla çok sıkı bir ilişki içerisinde bulunduğundan, onun sahip olduğu gücünün artık devletler tarafından bütünüyle kontrol altına alınamayışıdır. Bu küresel ekonominin baş mimarları da küresel şirketlerdir. Giddens(2000a: 84)’ın belirttiği gibi “uluslararası şirketler, global kuruluşlar olduklarından devletlerin getirebileceği bazı sınırlamalardan kurtulmalarını sağlayacak biçimde kaynaklarını kanalize edebilirler.” Devletler, buna demokratik devletler de dahildir, ekonomiyi kontrol altında tutmada zorlandıkları gibi bazen de bu ekonomik sistemin istekleri doğrultusunda hareket etmekten de kurtulamamaktadırlar. Çünkü bir bakıma devletler bu ekonomik sistemin temsilcileri konumuna gelmişlerdir; bu konumun dışına pek çıkamadıkları gibi pek çoğu da kendilerini buna uyarlamaya çalışmaktadırlar. Bugün gelişmiş kapitalist ülkelerden oluşan G7 gibi kuruluşlar tamamen ekonomik temelli oldukları gibi Avrupa Birliği(AB) gibi bir birlik de siyasal ve kültürel olduğu kadar, ekonomik bir birliktir de. Böyle bir birliği ayakta tutan ve onun sürekliliğini sağlayan ise siyasaldan ziyade daha çok ekonomik çıkarlardır.

Bununla birlikte, buradan hareketle dünyanın uluslararası şirketlerin denetiminde olduğu ve onlar tarafından yönetildiği sonucu çıkarılmamalıdır (Giddens 2001b). Çünkü Yayla(2002)’nın da belirttiği gibi serbest piyasa koşullarında şirketlerin de ayakta durmalarının bir garantisi yoktur. Ama herhalde bunu ekonomik açıdan bazı devletlerden daha güçlü olan şirketler için söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü büyük

şirketlerin iktidar yapılarıyla yoğun bir ilişkileri vardır. Bowles ve Gintis(1996: 268)'e göre “şirket, kesinlikle hesap verme yükümlülüğü olmayan bir iktidar odağıdır.” Mills ise 1950’lerde ABD örneğinde şirketlerin iktidarla olan ilişkilerini net bir şekilde ortaya koymuştur. Şirketler hiyerarşisini iktidar aracını meydana getiren üç büyük kurumdan biri olarak gören Mills(1974: 161)’e göre “şirketler özel mülkiyet sisteminin örgütlenmiş merkezleridirler: Üst yönetici ve uygulayıcı durumundaki kişiler ise bu sistemin örgütleyicileridirler.” Chomsky(2002c: 144)’ye göre ise ABD’de “demokrasinin olması demek, iş dünyasının kontrolü altında bulunan siyasi ve ideolojik bir sistemin mevcut olması demektir.” Dolayısıyla demokrasiyi ekonomik gelişmelerden ayrı düşünmek mümkün olmadığı gibi demokrasi kaynaklı terörü ekonomik faktörden ayrı ele almak da yanlıştır. Aynı şekilde bugün ekonomik sistemin uluslararası bir nitelik kazanması zorunlu olarak, ekonomik unsurun da etkisiyle meydana gelen demokrasi terörünün de uluslararası bir boyutta olmasını gerektirir. Çünkü günümüzde ekonominin en çok beslendiği kaynaklardan biri de askeri sahadır. Günümüzdeki askerileşme politikaları bunu açıkça göstermektedir. Chomsky(2002b: 110)’nin belirttiği gibi “askeri sistem, ekonomik gelişmenin bir tür kılıfı” haline gelmiştir. İktidarın üç ayağını oluşturan devlet, şirket ve ordunun (Mills 1974) birlikte askeri alandan ekonomik gelir elde etmeleri, bu askeri alandaki (teknolojik) araçların terör ya da savaş gibi sahalarda kullanılmalarını gerektirmektedir. Dolayısıyla demokratik ülkelerin NATO aracılığıyla Kosova’ya yönelik askeri hareketleri ve ABD ve İngiltere’nin Afganistan ve Irak’a yönelik askeri müdahaleleri, (demokratik) devletlerin siyasi hegemonyaları ile olduğu kadar, büyük şirketlerin ekonomik çıkarlarıyla da ilgilidir. Yani sıra, bu askeri hareketler ya da müdahaleler hem Batı’nın henüz emperyalist anlayıştan tamamen sıyrılmadığını göstermekte hem de demokrasilerdeki iktidarların halen tam anlamıyla demokratikleşemediklerini açığa çıkarmaktadırlar.

B-) DEMOKRASİ-KAPİTALİZM İLİŞKİSİ

Günümüzün modern demokrasisi kapitalizmin doğrudan bir sonucudur. Başka bir deyişle modern demokrasiyi doğuran kapitalizm olmuştur, yoksa demokrasi kapitalizmi ortaya çıkarmamıştır. Kapitalizm, ekonomik gelişmelerle yakından ilişkili olduğundan günümüzdeki demokratik ülkeler hem kapitalist hem de zengindirler. Aynı zamanda, Weberyen tarzda söylenirse, Aydınlanma'nın rasyonalist geleneğinden beslendiklerinden bürokratik toplumlardır.

Özü itibariyle kazanç ya da kâr elde etme üzerine kurulu olan(Weber 1999) ve serbest piyasa ekonomisine dayanan kapitalizm Giddens(2001a: 19)'ın deyişiyle gerçek hayatta adeta her yeredir. Ama kapitalizm temelde özgürlük ve mülkiyeti bünyesinde barındıran liberalizm ve onun değerlerine dayanmaktadır. Liberalizm ise,

“sadece bir ekonomik teori değil, aynı zamanda siyasal, ahlâksal, felsefi bir teoridir... O ekonomik teori olarak mümkün olduğu kadar küçük, sınırlı devlet, demokratik rejim, bireylerin kanun önünde eşitliğidir. Ahlâki bir teori olarak bireycilik, bencillik anlamında değil birey insanın her türlü değer taşıyıcısı olması anlamında bireycilik ve özgürlük savunmasıdır”(Arslan 1999: 224).

Sartori(1996: 420)'ye göre ise “liberal demokrasinin formülü özgürlük yoluyla eşitliktir, yani özgürlükler kullanılarak eşitlik sağlanır.” Ancak, liberalizm sadece özgürlük demek değildir, bir o kadar mülkiyettir de. Zaten kapitalizmin liberalizmle olan yoğun ilişkisi daha çok bu noktada ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan ticari ve finansal kapitalizm, endüstriyel kapitalizm, devlet ve refah kapitalizmi gibi çeşitli kapitalizm türlerinden söz eden N. Barry(2002: 37)'nin de belirttiği gibi “kapitalizm aynı zamanda demokrasiyle de en iyi uyuşan ekonomik sistemdir. Çünkü siyasetteki tercih ekonomideki

tercihlerin doğal karşılığıdır.” Benzeri bir görüşü daha önce Hayek de ileri sürmüştü. Ona göre(1995: 74),

“eğer ‘kapitalizm’ özel mülkiyet üzerinde serbestçe tasarruf esasına müstenit[dayanan] bir rekabet sistemi manasına geliyorsa, şunu iyice bilmek lazımdır ki ancak böyle bir sistem demokrasiyi mümkün kılar.”

Bugün çoğu aynı zamanda demokratik olan kapitalist toplumların Miliband’a göre “iki çarpıcı ortak özelliği vardır: Birincisi bunların son derece sanayileşmiş toplumlar olması, ikincisi de ekonomik etkinlikte kullanılan araçların büyük bir bölümünün bireylerin mülkiyetinde ve denetiminde olmasıdır”(Akt. Giddens 1998b: 50).

Dolayısıyla kapitalizmin demokrasi ile olan ilişkisinin genelde ekonomi, özelde ise mülkiyet ekseninde döndüğü görülmektedir. Gotha Programının Eleştirisi’nde Komünizm’i ‘tam demokrasi’ olarak gösteren Marx da(Sartori 1996) bu noktada kapitalizme saldırmıştı. Çünkü ona göre mülkiyet ve emeğin sömürülmesiyle kapitalizm insanları yabancılaştırıyordu.

Bunun yanında, kapitalizmin iktidarla da çok yakın bir ilişkisi vardır. Touraine(2002b: 227), kapitalizmin temelinde yer alan “pazar ekonomisinin gelişmeye dönüşmesi çözümleme ve karar alma noktasında” girişimciler ve dağıtım güçlerinin yanı sıra, yetkin bir devlete de ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Giddens(1998a: 169-170) ise modernliğin iki önemli yüzünden birisinin (diğeri kapitalist üretimdir) ulus-devlet olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla teröre başvurma konusunda bir bakıma karar alıcı konumunda olan iktidar(devlet) ve onun dış yansıması olan egemenlik demokraside oldukça önemli bir yere sahiptirler. Zira,

“egemenlik olayı şüpheye yer bırakmayacak şekilde, egemenliğin etkisi altındaki grupların eğilimlerinin ve çıkarlarının göz önünde bulundurulmasını,... gerektirir. Egemenlik siyasal, ahlâksal bir nitelikte ise de aynı zamanda ekonomik olmaması ve ekonomik faaliyetin kesin olarak belirli sektörlerinde oynadığı kesin role dayanmaması olanaksızdır”(Gramsci

1986: 248-249).

Bugün hem içte hem de dışta, egemen olma, ve ekonomik çıkarları elde etme uluslararası koşullar tarafından belirlenmektedir. Bunun gibi doğası gereği kutuplaşmaya(Amin 1993) ve tekelleşmeye(Özel 2002) eğilimli olan ve Wallerstein'in belirttiği gibi merkez çevre ilişkisinde merkezde yer alan kapitalizm(Chirot ve Ragin 1999) de

“esas olarak konjonktürelidir, yani iktisadi durumdaki değişmelerin buyruklarına göre serpilip gelişir. Bugün bile kapitalizmin en büyük kuvvetlerinden biri uyarlanma ve değişme yeteneğidir”(Braudel 1996: 61).

Ne var ki, kapitalizmin uyarlanma ve değişme yeteneği günümüzde büyük ölçüde, başta ekonomik olmak üzere, küresel koşullara bağlı olduğu gibi her zaman da barışçıl bir nitelikte ortaya çıkmamaktadır. Koşulların akışına göre kimi zaman da, belki barışçıl olduğundan daha fazla, şiddetvari bir tarzda ortaya çıkmaktadır. Çünkü, Russel(1996: 24)'in da belirttiği gibi, günümüz kurumlarının dayandıkları iki temel olan mülkiyet ve egemenlik unsurları çok eşitsiz bir şekilde dağılmışlardır. Bu eşitsiz dağılım demokratik devletlerin hem her birinin kendi içinde hem de kendi aralarında görüldüğü gibi demokratik kapitalist devletlerle diğer devletler arasında daha derindir. Çünkü hem ekonomik, hem siyasal ve hem de askeri açıdan en zengin ve en güçlü devletler demokratik devletlerdir. Bunda demokrasinin liberalizm ve kapitalizmle ilişkili olması çok fazla etkili olmuştur. Bazı yazarlara göre liberal demokrasinin kendisi demokratik olmayan öncülere dayanmaktadır.

Örneğin liberal demokrasinin özünde demokratik olmayan öncülere dayandığını belirten Barber(1995: 43-44)'e göre,

“liberal demokrasinin çok derin bir biçimde şizofrenik olan bir tarafı vardır. Bir orta yer kabul etmeyi başaramadığı için karşıtlıklar, kutuplaşmalar, radikal ikilikler ve katı ikilemler arasında gidip gelir: Terör ya da anarşi, zor kullanma ya da özgürlük, korku ya da sevgi.”

Bu yüzden katılımcı bir demokrasiyi savunan Barber(1995: 24) “demokrasi katılımcı bir biçime bürünmediği sürece mümkün kıldığı liberal değerlerle birlikte siyaset sahnesini terk edecektir” demektedir. Benzer şekilde, liberalizmin ördüğü duvarların özgürlükleri yaratmaktan çok tahakküm kalelerini gözlerden saklamaya ve korumaya yaradıklarını belirten Bowles ve Gintis(1996: 71) de “liberal demokratik kapitalizm, ayrı ayrı hakların hem birbirini pekiştirdiği hem de genellikle birbirine ters düştüğü, çelişkili bir kuram bütününden oluşur” demektedirler. Dolayısıyla onlara göre(1996: 31-32),

“...bugün hiçbir kapitalist toplum, doğrudan anlamıyla yani kişi özgürlüğünün sağlanması ve iktidarın kullanılmasının toplumsal düzlemde hesap verme yükümlülüğüyle birlikte yürütmesi anlamında, demokratik olarak tanımlanamaz.”

Bunlara karşın K. Minogue(2002) ise liberal demokrasinin doğuşuyla ilgili iki yaklaşımı, akılcı ve tarihselci versiyonları, ele alarak onun Hristiyan bir uygarlıktan nasıl meydana geldiğini sorgulamaktadır. Tarihsel yaklaşıma ağırlık vererek liberal demokrasinin Hristiyanlıkla olan yakın bağına değinen ve bu demokrasinin haklar ve anayasacılık düşüncesi ve halk iradesiyle özetlenebileceğini belirten Minogue, sonuçta liberal demokrasinin bütün topraklarda yetişen bir bitki olmadığını, buna karşın genellikle Protestanların yoğun olduğu bazı Avrupa topraklarında, Anglo-Sakson kültürlerde ve Kuzey Avrupa gibi yerlerde boy veren bir bitki olduğunu ifade etmektedir. Kısacası Montesquieucu tarzda bütün kültürlerin bütün hükümet biçimlerine uygun olmadığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Minogue açıkça belirtmese de demokrasinin Batı’ya özgü bir sistem olduğunu ima etmektedir. Demokrasi Batı’ya özgü olunca demokrasiyi, daha doğrusu kapitalist demokrasiyi, Batı dışında kalan diğer toplumlara götürmek, bu işin öncülüğünü de demokratik devletlerin üstlenmeleri gerekecektir. Bu götürme işinin çeşitli yolları vardır. Ancak, günümüzde olduğu gibi, kapitalist çıkarlar ve siyasal iktidarın varlığı ön planda olunca en uygun yol şiddet ve teröre başvurmaktır. Bu sadece günümüze özgü olan bir şey de değildir. Özellikle Avrupa’da

“ondokuzuncu yüzyıl sonlarında emperyal olguların dokunmadığı yaşam parçası pek kalmamıştı: ekonomiler denizaşırı pazar, hammadde, ucuz emek ve büyük kâr sağlayacak toprakların açlığı içindeydi; savunma ve dış politika ileri gelenleri, gitgide daha çok, uçsuz bucaksız uzak ülkelerin ve boyunduruk altına alınmış kalabalık halkların çekip çevrilmesi görevini üstleniyor”lardı(Said 1998: 42).

Aynı şekilde Chomsky(2002b: 172)’nin de belirttiği gibi,

“Avrupa dünyanın büyük kısmını, bebeklere şeker vererek işgal ve istila etmemişti. Ama hiçbir zaman ne Hindistan İngiltere’ye, ne Cezayir Fransa’ya, ne de Kongo Belçika’ya saldırdı. Terörizm **bizim onlara** karşı normal davranış biçimimizdir; **bize karşı** dönmesi düşünülmemiştir.”

Bu ise şunun varlığını açıkça göstermektedir: “Savunmasız düşmanlara karşı kazanılan kolay zaferlerin doğal bir sonucu, barışçıl araçların izlenmesi yerine şiddetin tercih edilmesi alışkanlığının iyice yerleşmesidir”(Chomsky 2002b: 123). Bunun aynı zamanda kapitalizmin temelinde yer alan pazar ekonomisi ve bu ekonomi içinde meydana gelen üretim ve dağıtım faaliyetleriyle de ilgisi bulunmaktadır. Çünkü kapitalizm, aynı zamanda belili bir üretim tarzına göre işeyen ekonomik sistemin adıdır. Günümüz Batı uygarlığının geldiği seviye, bilim ve onun somut görünümü olan teknolojiyle hayat koşullarında sağlanan kolaylık vb daha birçok pozitif olanak her ne kadar bu kapitalist üretim tarzının bir sonucu olarak ortaya çıkmışlarsa da, bu üretim tarzının içinde işleyen pazar ekonomisini demokrasinin zorunlu bir koşulu olarak(Touraine 2002b) görmek gerektiği gibi bu ekonominin nasıl işlediği ve ne tür olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığını da bilmek gerekmektedir. Dolayısıyla teşhisi doğru koymak gerekir.

“...serbest piyasa ekonomisinde mal ve hizmetlerin fiyatı, arz ve talep arasındaki ilişkiye göre oluşur ve üretim de talep dikkate alınarak gerçekleştirilir. Talep, gereksinimden farklı bir kategoridir ve sadece alım gücü ile ifade edilebilir. Dünyanın açlık çeken bölgelerindeki temel sorun, dünyada yeterli besin üretilmemesi değil, bunları alacak maddi gücün

olmamasıdır. Dolayısıyla asıl mesele kaynak yokluğu veya yeterli üretimin yapılamayacak olması değil, kaynakların nasıl bir talep yapısı oluşturacak şekilde dağıldığıdır”(Erdoğdu ve Öniş 2002: 3).

Bununla birlikte, serbest piyasa ya da Pazar ekonomisini sosyalistlerin yaptığı gibi bütünüyle dışlamak da doğru bir davranış değildir. Somut gerçeklikler Pazar ekonomisinin kollektivist ya da devletçi ekonomilere göre daha üretici ve daha başarılı olduğunu göstermişlerdir. Bunda piyasanın kendi koşulları daha fazla etkili olmuşlardır. Çünkü Sartori(1996: 443)’nin de belirttiği gibi,

“...piyasa (a) fiyatların ve maliyetlerin hesaplanmasında tek temeli oluşturur; (b) yönetimi maliyetsizdir; (c) yumuşak ve değişime kolay yanıt verebilir niteliktedir; (d) seçme özgürlüğünün tamamlayıcısıdır; (e) bilgileri basitleştirir.”

Ancak, pazar ekonomisinin büsbütün insancıl olduğunu söylemek de mümkün değildir. Nitekim demokratik devletlerin sermaye ve pazar arayışlarının sadece insan hakları bağlamında bile ele alınsa, bütün demokratik değerleri ayaklar altına aldıkları bugün kimsenin görmezlikten gelemeyeceği ve inkâr edemeyeceği bir şeydir. Bunun böyle olması ise daha çok emperyalist kapitalizm fikrinin pazar ekonomisi üzerinde etkili olması ve, bir sonraki başlıkta üzerinde durulacağı gibi, demokrasideki iktidar yapılanmasının demokratik bir nitelikten yoksun oluşu ya da kapitalizmin emperyalist zihniyetiyle yoğrulmuş olmasıyla ilgilidir. Çünkü emperyalizm,

“çok temel bir düzeyde, sizin mülkiyetinizde olmayan, uzak, başka birilerinin yaşadığı ve sahibi başkaları olan topraklara yerleşmeyi, denetim altına almayı düşünmek anlamına geliyor”(Said 1998: 42).

Kısacası demokrasinin büyük ölçüde ve giderek daha yoğun bir şekilde kapitalizm ve kapitalizmin emperyalist zihniyetiyle iç içe girmesi onun teröre başvurulmasında en önemli nedenler arasında yer almaktadır. Demokrasinin terörle olan bu ilişkisinden

hareketle Amin(1993)'in yaptığı gibi ya Barbarlık ya da Sosyalizm gibi ikili bir alternatifi öne sürmek belki doğru değildir, ama onun şu düşünce ve sorularını da dikkate almak gerekir:

“...kapitalist yayılmaya eşlik eden Batı türü bir ‘istikrarlı’ demokrasi amacı bana hayal gibi geliyor. Ayrıca, bu, gerçekten Batılı devletlerin stratejisinin bir amacı mıdır? Yoksa salt unutulabilir ve unutulması gereken taktik bir düşünce midir?”(Amin 1993: 25).

Diğer taraftan demokratik devletler aynı zamanda bürokratik toplumlardır. Bugün şiddet unsurunun demokratik devletlerin bünyelerinde yerleşmesinde onların bu özelliği de etkili olmuştur. Demokratik toplumlarda bürokrasi kapitalizmden bağımsız değil, onunla birlikte serpilip gelişmiştir. Weber(2002: 311)'e göre bürokrasi,

“bir kez tam kurulduktan sonra artık ortadan kaldırılması en zor olan sosyal yapılardandır. Bürokrasi, “toplum eylem”i rasyonel düzenlilik kazanmış “toplumsal eylem”e dönüştürmenin başlıca aracıdır. Bu nedenle, güç ilişkilerini “toplumsallaştırmaya” yarayan bir araç olarak bürokrasi, bu aygıtı deneyenler için birinci derecede önemli bir iktidar aracı olagelmıştır.”

Habermas da demokratik devletlerin ya da ulus devletlerin başarılarının kaynağının kapitalizm ve bürokrasi ikilisinde olduğunu belirtmektedir. Ona göre(2001: 80), “ulus devletin büyük tarihi başarısı kısmen şundan kaynaklanıyor: Modern devlet, yani bürokrasi ve kapitalizm ikizi, hızlı sosyal modernleşmenin en etkin aracı olarak ortaya çıkmış”lardır. Batı’nın demokratik toplumlarında giderek gelişen bürokrasi Weber’e göre her ne kadar rasyonalist (akılcı) bir yaşam biçimini öne çıkarsa da,

“bürokrasinin disiplini, kamu sektöründe olsun, özel sektörde olsun, resmi görevlilerin her zamanki çalışmaları içinde mutlak itaate yönelik bir tutumlar yumağına sahip olmaları anlamına gelir. Bu disiplin giderek her türlü düzenin temeli haline gelir”(Weber 2002: 312).

Weber ayrıca, son yıllarda Türkiye’deki yöneticilerin ve hukukla başları derde giren

bürokratların sıkça kullandıkları gibi, devlet sırrı ya da “resmi sır” gibi kavramların bürokrasinin özgün buluşları olduğunu da belirtmektedir. Bu tip kavramlar, demokrasi ile bağdaşmayan olayların açığa çıkmalarına engel oldukları gibi devletlerin şiddet ve terör eylemlerinde bulunmalarında, onlar için haklı gerekçeler de ortaya çıkarabilmektedirler. Dolayısıyla bürokrasi kapitalizmle ilişkili olmanın yanı sıra, demokrasilerdeki iktidarların sağlam temeller üzerinde durmalarını sağlayan en önemli iktidar aracıdır. Buna ek olarak, şiddet öğelerinin iktidara yerleşmelerinde de bürokrasi önemli bir fonksiyona sahiptir.

C-) DEMOKRASİ-İKTİDAR İLİŞKİSİ

“Dünyaya hükmeden iktidardır, fikir değil” (Pascal 1998: 156).

Demokratik toplumların teröre başvurmalarının en önemli nedeni, bu, ekonomi ve kapitalizmle ilişkili olmakla beraber, bu toplumlardaki iktidar yapılanmasının mevcut biçimidir- daha doğrusu henüz tam demokratikleşmemiş olan kapitalist iktidar yapılanmasıdır. Demokraside iktidar liberalizm suyunda ve kapitalizm hamurunda yoğrularak kurumsallaşmıştır. Arendt(2003: 59)’ın belirttiği gibi “kurumsallaşmış iktidar olmaksızın hiçbir toplum işleyemez.” Demokraside ise iktidarda olanlar sadece siyasal kimlikte olanlar ve bürokratlar değiller, bunların yanında, ABD’de açıkça görüldüğü gibi, büyük servet sahipleri ve üst seviyedeki generaller de(Mills 1974) iktidara ortaklırlar. Günümüzde kapitalist iktidardan dolayı demokrasi, eşitlikçi ve özgürlükçü değerlere dayanmasına rağmen, eşitsizlikler ve bağımlılıklar ortaya çıkaran ve şiddet ve teröre başvuran bir sistem (düzen) haline gelmiştir. Mevcut durumda demokrasi ne bunun önüne geçebilir ne de kendisini bundan koruyabilir. Demokratik ülkelerde bu böyle olduğu gibi

Türkiye gibi demokratikleşme çabası içinde olan ülkelerde de bu durum gözlenmektedir. Kısacası iktidarın hem kapitalizm hem de şiddetle olan ilişkisi sadece demokratik ülkeleri değil, bu ilişki uluslararası alanda bütün toplumları etkilediğinden, neredeyse dünyadaki bütün ülkeleri ilgilendiren bir konudur. Dolayısıyla demokrasinin iktidarla olan ilişkisini net bir şekilde ortaya koymak gerekmektedir.

İktidar, ister “bir aktörün eylemi ile diğerinin rızası olmaksızın, onu kendi iradesine rağmen yönlendirmesi”(Sarıbay 1999: 37) olarak, ister “bir ya da birkaç insanın, toplu olarak yapılan bir eylemde, eyleme katılan diğer insanların karşı çıkmasına rağmen kendi iradesini gerçekleştirme şansı”(Weber’den akt. Giddens 2001a: 213) olarak, isterse

“kişilerin veya grupların, her ikisi de olumsuz yaptırımlar olan, normal olarak verilen ödülleri vermeme ya da cezalandırma biçimindeki caydırma yoluyla kendilerine karşı koyulmasına rağmen başkalarına kendi iradelerini dayatmaları”(Blau’dan akt. Lukes 1990: 68)

şeklinde tanımlansın ya da ifade edilsin Foucault’un deyişiyle iktidar adeta her yerdedir(Bowles ve Gintis 1996: 159). Bunun yanında iktidar aynı zamanda “bir meydan okumadır”(Baudrillard 1998: 68).

İktidar genellikle iki yönlü işlemektedir. Birincisi, ki günümüzde bu özellik de ikincisi gibi işlemeye başlamıştır, içe yöneliktir ve şiddet araçlarına başvurmadan baskı uygular. A. Forti(1998a: 7)’nin belirttiği gibi,

“insanın sömürülmesinin yeni değişkenleri, yalıtılma, ayrı tutulma, yalnızlık, ihmal edilme ve dışlanmadır. Modern dünyada sömürülenler, topluluk hayatının kıyısında kalanlar, topluluk hayatları tükenenlerdir. İktidar bugün dolaysız eyleme başvurarak değil, basitçe görmezden gelerek, müdahale etmede yetersiz kalarak, önlem almayı reddederek, hukuki biçimciliğin ve politik felcin birbirini takviye ettiği karmaşık ve mükemmeliyetçi uygulamaların arkasına sığınarak sömürmekte ve baskı altına almaktadır.”

İkincisi ise, dışa yöneliktir ve şiddet araçlarıyla şiddet ve teröre başvurur. Weber(2002: 241)'in belirttiği gibi, iktidar ya da

“gücün verdiği saygınlık, pratikte başka bir topluluk üstünde siyasal iktidar kurmanın şan ve şerefi demektir; her zaman ilhak etme ve egemenlik altına alma biçiminde olmasa da, gücün genişlemesi demektir. Büyük siyasal topluluklar, bu tür saygınlık iddialarının doğal yandaşlarıdır.”

Weber ayrıca, bütün siyasal yapıların doğal olarak güçlü komşular değil, zayıf komşuları tercih ettiklerini, bu yüzden bütün büyük ve güçlü siyasal topluluklar(iktidarlar)ın komşuları için bir tehdit unsuru oluşturduklarını, ancak bu siyasal toplulukların da sırf büyük ve güçlü olmalarından ötürü sürekli bir tehlike içinde olduklarını ifade etmektedir. Çünkü ona göre(2002: 242),

“‘Güç dinamiği’nin genel mantığı nedeniyle, Büyük Güçler çoğu zaman yayılmacı güçlerdir; başka bir deyişle, şiddet, şiddet tehdidi, ya da ikisini birlikte kullanarak kendi siyasal topluluklarının arazisini genişletmeye çalışan birliklerdir.”

Gerçi günümüzün büyük güçleri için (örneğin ABD) arazi genişletmek pek önemli ve mantıklı bir yol değildir belki, ama günümüzde bunun daha modern yolları keşfedilmiş olduğundan aynı mantık değişik formatlarda da olsa varlığını devam ettirmektedir. Medyanın da desteğiyle güçlü devletler(iktidarlar) yaptıkları eylemler için içerde kendi vatandaşlarına karşı kendilerini haklı çıkarmaya çalışmakta; yabancı topraklarda çıkar elde etmek ve egemenlik kurmak için de demokrasi ve özgürlük gibi kavramlara başvurumaktadırlar. Arendt(2003)'in belirttiği gibi iktidar, yaptıkları için belki kendini haklılaştırmaya ihtiyaç duymaz ama her zaman meşru kılmaya muhtaçtır. Diğer taraftan iktidarların içte ve dışta terör uygulamaları bazı kaynaklara sahip olmadan mümkün değildir. M. Mann'a göre iktidarın dört kaynağı vardır: İdeolojik, ekonomik, askeri ve siyasal(Burke 2000: 75). Bugün, demokrasiler de dahil olmak üzere, iktidarların teröre başvurmalarında bu dört kaynak hep birlikte ittifak halinde çalışmaktadırlar. Her ne kadar ideolojik kaynak üzerinde fazla durmamış olsa da, diğer üç kaynağın iktidarla olan

ilişkisini en iyi şekilde ortaya koyan hiç şüphesiz Mills olmuştur.

Mills(1974)'e göre iktidarı siyasal, ekonomik ve askeri çevrelerden gelenler (daha çok üst seviyedekiler) oluşturmaktadırlar. Mills, bu üçlü gruba "İktidar Seçkinleri" adını vermektedir. Ona göre(1974: 11),

"Devlet hiyerarşisi, şirketler hiyerarşisi ve ordu hiyerarşisinden oluşan üç büyük kurum en önemli iktidar aracını meydana getirmekte; bu nitelikleri nedeniyle de insanlık tarihinde şimdiye kadar hiçbir zaman sahip olmadıkları bir önem kazanmış bulunmaktadır."

Dolayısıyla Mills(1974: 13)'e göre "...politika ve para kazanma olanakları açısından ordunun, siyasetin ve ekonominin üçünün birden iç içe girdiği yeni bir döneme girilmiştir." Mills'in 1950'lerde ABD toplumu örneğinde bahsettiği bu yeni dönem gittikçe daha da güçlenerek günümüze kadar gelmiş ve günümüzde uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu yeni dönemde servet ve mevki sahibi kimselerin birbirlerine, daha doğrusu birbirlerinin güçlerine çok fazla ihtiyaçları vardır. Zira,

"zengin ve servet sahibi kimseler başkalarına oranla çok daha kolaylıkla iktidar sahibi olabilmekte; mevki sahibi kimseler mevki sahibi olmayanlara oranla daha kolayca servet elde etme olanakları bulmaktadırlar"(Mills 1974: 17).

Her ne kadar iktidarın meşruluk temeli, geçmişten farklı olarak, rasyonel sorumluluğa doğru kaymış olsa da(Ferrarotti 1998), iktidara büyük şirketler, zenginler ve bürokratların (kapitalist) çıkarları hakim olduğundan iktidarda ne bu rasyonel sorumluluk dikkate alınıyor ne de tam anlamıyla demokrasi işleyebiliyor. İktidar, bilim ve teknolojinin sayesinde yeni şiddet yöntemlerini kullandığı gibi bunları da demokratik olmayan bir yapılanma içine koymuştur. Çünkü iktidar her zaman bilim ve teknolojiyle iç içe olmuş ve bunlara ihtiyaç duymuştur. Foucault(2001: 51)'a göre,

"...asıl sorun, iktidarın, bilmeyi nasıl kendine boyun eğdirdiği ve kendi amaçları için kullandığı ya da onu avucuna aldığı ve ona içerikler ve ideolojik sınırlamalar kabul ettirdiği değildir yalnızca. Hiçbir bilme varlığı

ve işlevi bakımından öteki iktidar biçimlerine bağlı olan bir iletişim, sapma, toplayıp biriktirme ve yer değiştirme sistemi olmadan oluşamaz ve bu sistemin kendisi de bir iktidar biçimidir. Buna karşılık hiçbir iktidar bir bilme üretimi, edinimi, dağıtımı ya da elde tutulması olmaksızın etki gösteremez.”

Aynı noktayı benzer şekilde Ferrarotti de vurgulamaktadır. Ancak buradaki temel sorunlardan bir tanesi de demokrasideki iktidarın neden demokratik bir yapılanmadan uzak ve şiddet ve teröre başvurmaya eğilimli olduğudur. Gerçekte iktidar kimdir? Neden demokratik değerlere aykırı bir şekilde işlemektedir? Yoksa iktidarı demokratik seçim yoluyla bizler seçmiyor muyuz? Halkın iradesi iktidarın yapısına yansımıyorsa demokrasiden ve demokratik değerlerden söz etmek ne kadar mümkündür?

Politikalar ve ideolojinin iş dünyasının çıkarlarıyla uyumlu olmak zorunda olduklarını belirten Chomsky(1997: 57)’ye göre,

“uzmanlara iktidar, hakiki güce sahip bulunanlara hizmet etmek üzere verilmektedir. Batı’da bu güce sahip bulunanlar iş adamlarıdır. Ne var ki bizler; bizi yönetecekleri seçtiğimizi sanıyor, bizden gayrılarına hizmet etmek üzere birilerini iktidara getirdiğimizin pek farkında olmuyoruz.”

Çünkü her ne kadar iktidarın askeri kaynağına devlet sahip olsa da, ekonomik kaynağın asıl sahibi devlet değil, bugün uluslararası düzeyde etkili olan ve çoğu devletten daha güçlü olan büyük uluslararası şirketlerdir. İktidarla yakın ilişkileri ve bağları bulunan bu şirketlerde kâr güdüsü ve dolayısıyla kapitalist ekonomik çıkarlar ön planda olduklarından iktidarlar da kendi çıkarları doğrultusunda askeri kaynaklarını bu şirketlerin istekleri doğrultusunda kanalize edebilmektedirler. Aslında şirketlerin de istedikleri devletler gibi iktidar sahibi olmaktan başka bir şey değildir. Çünkü, gerçekten “...realist dünya her şeyden önce bir iktidar dünyasıdır: zorun, baskının ve nüfusun dünyası”(Barber 1995: 102). Zira her ne kadar servet sahibi olmak, Mills’in belirttiği gibi, iktidar ve söz sahibi olmak için bir kolaylık sağlasa da, iktidar sahibi olmadan bazı

istekleri ve ekonomik kazançları elde etmek mümkün değildir. İktidar sahibi olmak ya da iktidarı elinde tutmak, en azından şiddet araçlarının meşru kullanımını tekelinde bulundurmaya(Weber 2002) gerektirir. Bu açıdan “politikanın her çeşidi iktidar elde etmek ya da arttırmak için yapılan bir mücadele; iktidarın çoğul görünümü, türü ise şiddet kullanımı” olmaktadır(Mills 1974: 238).

Artık, kurumlar değil, pazarlar, topluluklar ve bireyler dünyasında(Touraine 2002c: 66) yaşıyor hale geldiğimiz bu dünyada hayatın her alanında eşitsizlikler görüldüğü gibi bu dünyanın üst belirlenim noktası hükmünde olan iktidar da denetim, bağımlılık ve eşitsizliği içermektedir(Lukes 1990). İktidarın denetimi sadece ulusal sınırların çerçevesi içinde etkili değildir. İktidarın kendisi uluslararası bir boyut kazandığından iktidarın denetimi de küresel bir niteliğe bürünmüştür. Özellikle iktidarın medya ve bilim ve teknoloji üzerindeki denetimi, onun uluslararası düzeyde şiddet ve teröre başvurmasında ona çok fazla kolaylık sağlamaktadır. Örneğin medya denetimi sayesinde iktidar, bir terör eylemini özgürlük ve demokrasi adına verdiği bir mücadele olarak yansıtmakta ve bu şekilde hem insanların zihinlerindeki şüpheleri gidermeye hem de kendisini haklı çıkartmaya çalışmaktadır. Bu denetimler sayesinde iktidar aynı zamanda kendisi ile halk ve diğer zayıf iktidarlara arasında bir bağımlılık ilişkisi de meydana getirmektedir. Yanı sıra, bilim ve teknoloji denetime maruz kaldıkları gibi aynı zamanda denetimlerin sağlanmasında ve bağımlılık ve eşitsizliklerin ortaya çıkmalarında da etkili olmaktadır. Çünkü politikaların üretilmesi ve devam etmelerinde önemli bir işlevi olan bilim,

“...aynı zamanda kimi insanlar tarafından, sanki koydukları politik kurallar yetmezmiş gibi, bir de düzen ve hiyerarşileri haklılaştırmak için kullanılabilir. Özellikle otoriter ve totaliter devletlerde aşikar olan bu durum aynı zamanda demokratik toplumlarda da ortaya çıkabilir”(Huber1998: 127-128).

Bunun yanında, silahlanma yarışında demokratik devletlerin en önlerde

oldukları hesaba katıldığında ve askeri alandaki teknolojik araçların varlığı, bilim ve teknolojiye gelişmelere bağlı olduğu dikkate alındığında, demokratik iktidarların bilime ne kadar ihtiyaçları olduğu ortadadır. Bu durumu, savaşın bedelini ödediğimiz gibi barışın da bedelini ödemeye hazır mıyız sorusunu soran F. Mayor daha açık bir şekilde ortaya koymuştur:

“Bilim ve teknolojinin desteği olmaksızın modern toplum hayal bile edilemez; bu ilişki iki yönlüdür. Modern bilim devletin sağladığı sübvansiyonlar olmaksızın uzun süre ayakta kalmayacak denli kapsamlı ve pahalı hale gelmiştir. Her iki taraf da birbirine ihtiyaç duymaktadır ama bilim ve iktidar arasındaki ilişki huzursuz bir ilişkidir. Bilim adamları toplumun bilimi desteklemesini, ama yönetmemesini isterler. (...) Hükümetler kendi paylarına araştırmaları planlamayı ve bu araştırmaları ekonomik getirisi olacağına inandıkları inceleme alanlarına bilinçli bir biçimde yönlendirmeyi isterler”(Mayor 1998: 154).

İktidar ile bilim ve teknoloji ilişkisinde durumun iktidarın lehinde olduğunu söylemek çok zor olmasa gerektir. Çünkü iktidarlar “sürekli olarak demokrasinin alanının dışına çıkma eğiliminde”(Touraine 2002b: 179) olduklarından bilim ve teknolojiyi kendi kapitalist çıkarları doğrultusunda kullanmak için hem mali açıdan ve denetim açısından onlara büyük bir destek vermekte hem de onların araştırmalarını, başta askeri olmak üzere, belirli yönlere kaydırmaya çalışmaktadırlar. Bunun böyle olmasında en çok iktidarın kapitalist nitelikli olması etkili olmaktadır. Bu yüzden Giddens(2002b: 128) bilim ve teknolojiyi demokratikleştirmemiz gerektiğinden söz etmektedir. Ama aslında en önce demokratikleşmeye ihtiyacı olan iktidardır. Çünkü bilim ve teknolojinin demokratik bir yapılanmadan uzak olmalarının asıl nedeni (demokratik) iktidarın demokrasiden uzak olmasıdır. Bu da kapitalizmle olduğu kadar, ekonomi sahasının patronları hükmünde olan büyük uluslararası şirketlerin iktidarla olan ilişkileri ve iktidara ortak olmak istemeleriyle de ilgilidir. Kapitalizm ile iktidar arasındaki ilişkinin bağımlılık ve eşitsizlikler yaratmasından olsa gerek E. Fromm’un peygamber gibi

göstermeye çalıştığı B. Russel gibi filozoflar kapitalizme kökten karşı çıkmışlardır. Şöyle diyordu Russel(1996: 39): “Kapitalizm ve onun ücret düzeni ortadan kaldırılmalıdır. Bunlar dünyanın canlılığını yiyip bitiren ikiz canavarlardır.” Değil kaldırma, günümüzde kapitalizm giderek daha da güçlenmektedir. Ancak, demokratik devletlerde iktidarların kapitalizmin hakimiyeti altında oluşu ve “...devletin ve piyasanın birlikte işleyişi demokratik denetimi tehlikeye düşürebilir”(Taylor 1995: 12). Yanı sıra, Birleşik Devletler ve İngiltere’de olduğu gibi, diğer demokratik devletlerin de büyük terör eylemlerine ve savaşlara girişme tehlikeleri bulunmaktadır.

Kısacası, demokrasilerdeki iktidarların başta kapitalizm ve ekonomi olmak üzere diğer bütün alanlarla çok sıkı ve girift ilişkileri bulunmaktadır. İktidar, ahtapot misali, kolları toplumun her tarafına yayılmış, ama kendisi merkezde yer alan ve kontrolü elinde tutan bir beyin gibidir. Bütün uyarılar bu beyin tarafından algılanıp onun komutlarıyla hareket ettiklerine göre, demokrasideki bütün uygulamalar, terör de dahil, buna bağlı olarak ortaya çıkmaktadırlar. Demokratik işleyişin biçimi nasıl olursa olsun, nihai karar merkezi iktidar olduğundan, iktidarın kapitalist yapılanmasına bağlı olarak, terör gibi demokrasiyle bağdaşmayan uygulamaların ortaya çıkmaları her zaman mümkündür. Buradan hareketle, her ne kadar seçimlere katılıma oranları düşük olsa da, demokrasilerdeki iktidarlara halk seçtiği için onların terörü destekledikleri ya da teröre taraftar oldukları sonucu çıkarılmamalıdır. Bazı halk tabakalarında ırkçılık ve Avrupa merkezilik düşüncesi bulunmakla beraber, Avrupa ve ABD’de genellikle terör karşıtı bir düşünce hakimdir. Ancak, ABD’nin Irak’a yönelik terör hareketini destekleyen ABD’lilerin sayısı da az değildir. Aslında halkın düşüncesi iktidar için pek de o kadar önemli değildir. ABD ve İngiltere’nin Irak’a yönelik son harekâtlarından önce, hem ABD hem de İngiltere başta olmak üzere, dünyanın birçok yerinde savaş karşıtı yüzlerce gösteri yapıldı. Buna ek olarak, birçok devlet de harekâta karşı çıktılar. Ama bunların hiçbirinin harekâtı engellemeye gücü yetmedi. Bu bir Bush ve Blair sorunu değildir. Temel sorun iktidarın girift yapısındadır. Yıllardır N. Chomsky gibi yazarlar ABD ve onun destekçileri hükmünde olan ülkelerin yaptıkları terör eylemleri, zulümler ve

katliamlarından söz etmektedirler. Halkın bilinçlenmesi ve gerçeklerin ortaya çıkması noktasında bu yazarların yaptıkları taktire şayandır. Ancak, gerçekler ortaya çıktı diye ne iktidarların politikalarında bir değişme meydana geldi ne de iktidarlar teröre başvurmaktan vazgeçtiler. Değişen bir şey olduysa bu da, şimdiye kadar gizli yollardan terör uygulayan ABD'nin artık açıktan açığa teröre başvurmaya başlamasıdır. Kapitalist çıkarlar iktidara o kadar hakimdirler ki, iktidar bütün insani tepkilere ve uluslararası baskılara rağmen teröre başvurmaktan kendini alamamaktadır. İktidardaki siyasi düşüncenin değişmesi bunu değiştirmeye gücü yetmemektedir. Çünkü gücü elinde tutan Hobbes'un güçlü devleti adaleti kendi kurallarına göre yerine getirmeye karardır. Zira her ne kadar ekonomik düzen üç kutuplu da olsa, askeri düzen ABD merkezli tek kutup olduğundan(Chomsky 2001) adalet için güç kullanma ve terör uygulama gücüne sahip tek ve yegâne varlık en güçlü devlet (ABD) olmaktadır. Dolayısıyla demokratik olsun veya olmasın, kapitalist nitelikli olduğu sürece ve ideolojik kalıplara büründüğü müddetçe, iktidarın şiddet ve terör gibi eylemlerden uzak kalması mümkün değildir. Çünkü Hayek(1995: 75)'in de belirttiği gibi "demokratik usullerle elde edilen bir iktidarın keyfi olamayacağı düşüncesini haklı gösterecek hiçbir sebep yoktur."

D-) DEMOKRASİ-BİLİM VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ

Bugün demokratik toplumlar bilim ve teknolojinin en üst düzeyde olduğu toplumlar oldukları gibi bilim ve teknolojiyi gerçek hayatta kullanıp bunlardan en çok yararlananlar yine bu toplumlardır. Çünkü demokrasinin ortaya çıkmasında bilim ve teknoloji faktörü çok fazla etkili olduğu gibi demokrasinin sağladığı özgürlük ortamı da bilim ve teknolojinin gelişimini etkilemiştir ve etkilemektedir. Bununla birlikte, II. Dünya savaşında açıkça görüldüğü gibi, bilim ve teknoloji mevcut iktidarlarca askeri amaçları doğrultusunda çok fazlaca kullanılmışlar ve günümüzde de çok yoğun bir şekilde kullanılmaktadırlar. Özellikle gelişmiş teknolojik araçlar savaş ve terör eylemleri için vazgeçilmez bir konuma gelmişlerdir. Öyle ki, teknolojik araçlar insan unsurunu fazla kullanmaya ihtiyaç duymadan bile milyonlarca insan üzerinde etkili olabilmektedirler. Bir teknoloji harikası olan internet gibi bir bilgi bankası ve iletişim ağı küresel boyutta milyonlarca insanın hayatına girmiş durumdadır. Bunun yanında, internet ağı üzerinde bütün bilgisayar programları üzerinde etkili olabilecek virüs programları/teknikleri de geliştirilmiştir. Ama her şeyin ötesinde bütün insanlığı çok kısa bir süre içinde ortadan kaldıracabilecek güce sahip olan kimyasal ve nükleer silahların temelinde yine bilim ve teknoloji vardır; ve bu silahlar iktidarların kontrolü altındadırlar. ABD gibi demokratik-aslında terörist- bir ülkenin askeri alanda en gelişmiş silahlara sahip olduğu ve teknolojinin büyük bir kısmını bu alanda kullandığı bilinmektedir. Bu durumda demokrasi ve demokratik değerler iktidarların bu silahları kullanmalarının ya da kullanılmak üzere başka ülkelere satmalarının önüne geçebilirler mi? Bu ortamda bilim ve bilim adamlarının konumu nedir?

Bilimin gelişimi özgürlük ve toplumsal değişmeye bağlı olduğu kadar ekonomik gelişmeyle de yakından ilişkilidir(Forti 1998b, 1998c). Dolayısıyla bu durum, bilimi devlet ya da iktidarlarla ilişki içerisine girmeye zorlamıştır. Çünkü, özellikle günümüzde, bilimsel araştırmalar yapmak çok masraflı bir iş olduğundan büyük oranda mali bir

desteğin varlığını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla bugün bir ya da daha fazla hükümetin işin içinde olmadığı bir bilimsel projenin tasavvur edilmesi olanaksız olmasa da, çok zordur(Forti 1998a). Bununla birlikte, sosyo-ekonomik gelişmeleri teknoloji aracılığıyla etkileyen bilim de herkesin ortaya koyduğu bir şey değil, edebiyat ve sanat gibi “bir grubun, bir bilim adamları topluluğunun ürünüdür”(Kuhn 1990: 77). Benzer şekilde Heiddegger(1998b: 14)’in de belirttiği gibi “bilim, sanattan daha fazla bir kültürel insan etkinliği değildir. Bilim var olan her şeyin bize kendisini sunduğu bir yoldur ve aslında tayin-edici bir yoldur.” “Tekniğe İlişkin Soruşturma” adlı eserinde ise Heiddegger(1998a: 44), tekniğin dört nedeni (maddi, formel, ereksel ve fail nedenler) üzerinde durarak “her yerde özgürlükten yoksun ve tekniğe bağlanmış haldeyiz” demektedir. Başta H. Marcuse olmak üzere Frankfurt Okulu üyeleri de bilim ve teknoloji üzerinde çokça durmuşlar ve bu ikisinin tahakkümcü nitelikler taşıdıkları noktasında birleşmişlerdir. Bilim ve teknolojinin tahakkümcü olmaları bir bakıma onların Batı uygarlığının bir ürünü olarak ortaya çıkmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü,

“Batı uygarlığı, Birinci Dünya’nın altında yatan uygarlık, maddeci ve oldukça saldırgandır. Bu uygarlık doğal olarak, maddeyi anlayan ve silah araştırmalarında mükemmel sonuç veren bir bilimi tercih etti”(Feyerabend 1999: 10).

Bunun yanında, bilimin kendi başına bırakılamayacak kadar güçlü, dayatmacı ve tehlikeli bir hale geldiğini belirten Feyerabend(1999: 13)’e göre,

“nasıl devletle dinsel kurumlar birbirinden ayrılmış ise devletle bilimsel kurumlar da öyle birbirinden ayrılmalı ve bilim doğruluğa ve gerçekliğe giden yegâne yol olarak değil; birçok görüş arasında bir görüş olarak öğretilmelidir.”

Bununla birlikte, biricik olmasa da, bilimin en güçlü ve en güvenilir yol olduğu inkâr edilemez. Bilimsel bilgi olmadan uygarlığın, daha doğrusu Batı uygarlığının bu seviyeye gelmesi mümkün değildi. Bilim ise, T. Kuhn’un belirttiği gibi, bilim adamları topluluğunun bir ürünüdür. Dolayısıyla günümüzde, bilim ve teknolojinin iktidarla ve

dolayısıyla terörle olan ilişkileri bilim adamlarının konumunu da gündeme getirmektedir. Aydın olmak bağlamında, her ne kadar Said(1995: 85)'in belirttiği gibi bir bilim adamının ya da “entelektüelin tek kaynağı ödünsüz düşünce ve ifade özgürlüğü” olsa da, bir kısım bilim adamları iktidarla birlikte ve onların çıkarları doğrultusunda çalıştıkları gibi bir bilim adamının yaptığı bir keşif de iktidarlarca askeri amaçlar doğrultusunda kullanılabilir. Çünkü “...barışçı bir bilim adamı keşiflerinin ve icatlarının gelecek savaşta yıkıcılığı artırmak için kullanılamayacağından hiçbir surette emin olamaz”(Russel 1976: 342). Bu da iktidarların (bilimsel) bilgiye bakışlarıyla doğrudan ilgilidir. Çünkü Mills (1974: 495)'in de belirttiği gibi,

“günümüzde bilgi artık bir ideal olmaktan çıkmış; bir araç durumuna indirgenmiştir. İktidar ve servete her şeyin önünde yer veren bugünün toplumunda bilgi artık, iktidar ve servet elde etmeye yarayan bir araç sayılmaktadır.”

Mills, 1950'lerde bunları yazmıştı ama bilginin araçsallığı günümüzde de devam etmektedir. Hatta savaş ve terör gibi durumlarda hedeflere ulaşmada en büyük görev bilgi ve dolayısıyla teknoloji gibi araçlara düşmektedir. Ayrıca bugün, 1950'lerde olmayan bir şey daha vardır: Bilginin maliyetsizleşmesi. Zira iktidarların yanı sıra, gerçi iktidarların buna ihtiyaçları yoktur, çünkü onların bilgi bankaları her zaman mevcuttur, terör örgütleri de internet bilgi bankasından her türlü bilgiye ulaşabilmektedirler. Artık bilginin kimin tarafından üretildiği de pek o kadar önemli değildir, önemli olan bilginin-terör gibi- hangi alanlarda nasıl kullanılacağıdır. II. Dünya savaşı sırasında Japonya'yla uzayan savaşı sona erdirmek için çoğunun bilim adamlarının oluşturduğu Manhattan Projesi bilginin nasıl ve hangi amaçlarla kullanılabileceğini çok açık bir şekilde göstermiştir. Zira,

“Manhattan Projesi, mali kaynağı bol olmakla birlikte ulusal bir amacı gerçekleştirmek üzere zamana karşı çalışan bilim adamları ve mühendisler arasındaki işbirliğinin kayda değer bir örneğiydi”(King 1998: 77).

Bundan başka, Hitler Almanya'sındaki Nazi ırkının üstünlüğü (üst insan) kabul edilerek milyonlarca alt insanın öldürülmesinde genetik bilimiyle uğraşan bilim

adamlarının Hitler'in düşüncesini destekleyen bulguları da çok etkili olmuşlardı; ayrıca Stalin Rusya'sında Marksist-Leninist ideoloji bağlamında "yeni insan"ı ortaya çıkarmak için biyolog T. D. Lisenko'nun ideolojik yaklaşımı Stalin'in iktidarına çok büyük destek vermişti. Milyonlarca insanın yanı sıra, Stalin ve Lisenko'nun düşüncesinde olmayan birçok Sovyet bilim adamı da öldürülmüştü(Huber 1998). Bu ise bilim ve teknolojinin iktidarların totaliter tavırlarıyla ne kadar ilişkili hale geldiklerini açıkça göstermektedir. Kısacası "...çağdaş totalitarizm demek, çağdaş teknoloji demektir, çünkü teknoloji iktidarın hem totaliter biçimde genişlemesine hem de etkili olmasına izin ve destek vermektedir"(Sartori 1996: 214).

Bunun yanı sıra, bilgi, bilim ve teknoloji evrensel değerler olmalarına karşın, iktidar ve servet gibi, eşitsiz dağılmışlardır. Bu eşitsiz dağılımın temelinde (kapitalist) iktidar olduğu gibi bilim ve teknoloji de güçlü devletlerin yararına işlemektedirler. Çünkü bilimsel çalışmalara yönelik en büyük mali kaynakları bu güçlü devletler sağlamaktadırlar. Bu da onların bilim ve teknoloji üzerinde denetim kurmalarını kolaylaştırmaktadır. Bilim ve teknolojinin güçlü ve zengin devletlerin elinde olması demek, fakir ülke ve insanların bilim ve teknolojinin faydalarından mahrum etmek ve onları bilimsel düşünceden uzak bir hayat içinde yaşamaya zorlamak demektir. Çünkü hâlâ

"bolluğun ortasında doyurulmamış istekler duruyor; doktorların uzun süredir iyileştirme bilgisine sahip oldukları hastalıklar hâlâ fakirlere ve imtiyazsızlara musallat oluyor; ve doğa fenomenlerini düzenli bir şekilde açıklayan bilim birçok insanı harekete geçiremiyor ve hatta onları yabancılaştırıyor"(Mayor 1998: 153).

Dolayısıyla, diğer birçok şey gibi bilim ve teknoloji de Batı merkezli olmaktan kurtulamamışlardır. Zira Habermas'ın da belirttiği gibi bilgi tarihsel bir temele dayanmakla beraber, çıkar-bağımlı da olmuştur(Keyman 2000: 138). Bilginin çıkar-bağımlı olmasında şaşılacak bir şey yoktur, çünkü bilgiden türeyen bilim ve bilimin somutlaşmış hali olan teknoloji temelde insan hayatını kolaylaştırmak ve insana mutlu

bir hayat sunmak için vardırlar. Dolayısıyla insanlar sırf iş ve uğraş alanı olsun diye değil, kendi çıkarları için bilim ve teknoloji ile ilgilenmektedirler. Sorun bu çıkarların Batı merkezli olmalarındandır. Bundan, diğer toplumların bilim ve teknolojiye hiç yararlanmadıkları sonucu çıkmayacağı gibi bu toplumların tamamen bilim ve teknolojiye uzak yaşadıklarını düşünmek de yanlıştır. Günlük hayatta hepimiz bizim eserimiz olmayan teknolojik araçları kullanmaktayız, dolayısıyla bu bilim ve teknolojinin evrenselliğine bir hanel getirmes belki ama, bu bilim ve teknolojinin Batı merkezli olmaktan çıktıkları anlamına gelmemektedir. Çünkü, demokratik dahi olsa, bilim ve teknolojinin güçlü iktidarla, günümüzün küreselleşme çağında ise iktidarların yanı sıra, neredeyse dünyanın her tarafıyla bağlantıları olan büyük ve güçlü şirketlerle de yakın bağları vardır ve bir noktada iktidar ve şirketlere bağımlıdır. King(1998: 104-105)'in de belirttiği gibi,

“dünyamız ve toplumlarımız bilimin keşiflerine yaslanan olağanüstü başarılı bir teknoloji tarafından şekillendirilmiştir ve bunun sayesinde ayakta durmaktadır. Bu yüzden bilim, dünyayı iyi ya da kötü yönde değiştiren bir güç olarak görülebilir. Ama bilimi daha ziyade, iktidarı ele geçirebilen ve kullanabilen iktidar sahibi erkeklerin ve kadınların elinde bu değişmelerin etkeni olarak işlev gören bir etken olarak da görebiliriz. Nitekim bilimsel araştırma, iktidarı zaten elinde tutanları sürekli olarak daha da güçlü kılan iktidar üretici bir santrale benzer.”

İktidar ve güç gibi bilim ve teknolojinin de eşitsiz dağılımları iktidarların kapitalist yapılanmalarından kaynaklandığı gibi, bu eşitsizliğe rağmen, terör eylemlerine en çok başvuranlar da bilim ve teknoloji silahlarını tekellerinde bulunduran güçlü şirketlerin desteklediği güçlü iktidarlardır. Bu eşitsizlik atmosferinde meydana çıkan ve genellikle iktidarlara karşı ama masum insanlara yönelik terör eylemlerine giren birçok terör örgütü de bulunmaktadır. Zaten terör örgütlerinin çoğu var olan eşitsizlikleri ve haksızlıkları ortadan kaldırmak için ortaya çıktıklarını iddia ettikleri gibi ABD gibi emperyalist güçlere karşı mücadele ettiklerini de öne sürmektedirler(www.teror.gen.tr).

Kısacası bugün ABD gibi devletlerin/iktidarların terör eylemlerini sürdürmeleri büyük ölçüde bilim ve teknolojiye bağlıdır. Bilim ve teknoloji sayesinde bugün bütün dünyayı uzaydan kontrol etmek ya da denetlemek bile mümkün hale gelmiştir. Dolayısıyla asıl amaçları insanlığın gelişimine yardımcı olmak ve insanlara kolay ve mutlu bir hayat sunmak olan bilim ve teknolojinin demokratik olmayanlar kadar, demokratik olan iktidarlara da askeri ve demokratik nitelikte olmayan amaçlar için kullanılmaları her zaman mümkündür. Bilim ve teknoloji gibi bugün bilim adamı da tam olarak bağımsız değildir. Çünkü “bilim adamı iktidara yakın bir konumda olma ve araştırmalarını yürütebilmek için ihtiyaç duyduğu maddi araçlara sahip olma karşılığında özerkliğinden vazgeçmiştir” (Ferrarotti 1998: 59).

E-) DEMOKRASİ-SAVAŞ VE BARIŞ İLİŞKİSİ

Fransız ve Sanayi Devrimler’inden sonra demokrasinin gelişimi devletler arasındaki rekabet ve savaşlarla birlikte süregelmiştir. Savaşlar ise devletlerin birbirlerine üstünlük kurma ihtiraslarından kaynaklandıkları kadar, ekonomik anlamda zengin olmak için sermaye elde etmek ve hammadde kaynaklarını ele geçirmek ile de ilgilidirler. Çünkü savaşlar, doğru ve yanlış birbirinden ayırmak ve haksızlıkların ve eşitsizliklerin önüne geçmek için değil, genellikle güçlü ile zayıfı belirlemek ve güçlünün çıkarlarını zayıfın üzerinde gerçekleştirmek için yapılmaktadırlar. Dolayısıyla savaşlar eşitsiz gelişmenin önüne geçememektedirler; aksine insanlar ve/veya toplumlar arasındaki eşitsizlikleri daha da artırmaktadırlar. Öncesi bir yana 20. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen küresel boyuttaki savaşların baş mimarları demokratik devletlerdi. 20. yüzyılın ikinci yarısında ise meydana gelen savaşlara demokratik devletler ya doğrudan katıldılar ya da dolaylı yollardan savaşan tarafları desteklediler.

Örneğin 1948 yılında kurulan İsrail devletinin aynı yıl Arap ülkeleriyle savaşa tutuşmasını Batılı demokratik devletlerin İsrail'e olan silah satımları ya da yardımlarını dikkate almadan açıklamak mümkün değildir. Keza, 1980 ile 1988 yılları arasında 8 yıl boyunca iki komşu İslam ülkesinin (Irak ve İran) birbirleriye savaşmalarının temel nedenini ABD'nin Irak'ın Saddam Hüseyin'in iktidarda olduğu Baas Partisini desteklemesinde aramak gerekmektedir. İran'ın yeni yönetimini devirmek için ABD Irak'a çok sayıda silah satmıştır. Yanı sıra, Endonezya'nın Doğu Timor'u ve İsrail'in Lübnan'ı işgalleri ancak ABD'nin yardımları sayesinde mümkün olmuştur(Chomsky 2002a, 2002b, 2002c). 1990'lardan sonra ise demokratik devletlerin (Örneğin İngiltere ve ABD) bizzat kendileri savaşa başvurmaya başlamışlardır. Demokratik devletlerin, güçlü ve modern teknolojik silahlara sahip olduklarından, kazanacaklarını önceden bildikleri körfez savaşı (1991) gibi savaflara girişmelerinin temel nedeni dünyayı S. Hüseyin gibi zorba iktidarlara karşı korumak ve demokratik değerlere göre yaşatmak istemeleri mi, yoksa kapitalist çıkarları doğrultusunda emperyalistçe hareket etmek zorunda kalmaları mıdır?

Bazı yazarlara göre modern savaşların temel nedenini kapitalizmde aramak gerekir. Örneğin Kılıçbay(2003: 145)'a göre,

“modern savaşların esas nedeni kapitalizmdir. Çünkü bu ekonomik tarz, yapısı gereği belirli bir coğrafyada dengeye gelemez, kâr hadlerinin düşme eylemi yüzünden mutlaka dünyanın tümüne doğru genişlemek, yani globalleşmek zorundadır. Bu genişlemeyi iktisadi yollardan yapmayı tercih eder, ancak direniş gördüğünde savaşa başvurmadan çekinmez.”

Benzeri görüşler Russel'de de bulunmaktadır. Kapitalizmde mal ve sermaye noktasında biriktirmek olgusu önemli bir yer teşkil ettiğinden, Russel kapitalizmin bu yönünün savaşların temel nedeni olduğunu düşünmektedir. Russel(1996: 39)'e göre “Sahip olma duygusu -ki bu alma ve elinde tutma tutkusudur- savaşın en büyük kaynağı

ve siyasal dünyanın acısını çektiği bütün hastalıkların temelidir.” Ancak, sahip olma duygusu ve dolayısıyla mülkiyet sahibi olmak isteği olmadan da insanın var olması mümkün değildir. Dolayısıyla savaşın ve hastalıkların temel nedenini insanın sahip olma duygusunda değil- çünkü biz istesek de istemesek de bu duygu bizde vardır- bu sahip olma duygusunun insanlar ve insanlardan daha ziyade kapitalist iktidarların hakim olduğu iktidarlar tarafından nasıl ve ne şekilde ve hangi amaçlar doğrultusunda kullanıldığında aramak gerekmektedir. Bir insan ya da bir iktidar niçin sınırsız bir şekilde sahip olmak istemektedir? Bu, insanların ve iktidarların dünya görüşleriyle olduğu kadar, inanç ve ideolojileriyle de yakından ilgili olan bir konudur. Örneğin İsrail’in Siyonizm ideolojisi tamamen zengin olma isteği üzerine kurulmuş bir ideolojidir, ve Yahudi’lerin cennetinin bu dünyada olduğuna inanmaktadır. Günümüzde, ABD başta olmak üzere, diğer birçok gelişmiş demokratik ülkede zengin iş adamlarının çoğunun Yahudi kökenli olmalarında bu ideolojinin dünya görüşü de çok fazla etkili olmuştur. Dolayısıyla sahip olma duygusunun yanı sıra, bu duygunun din ve ideolojilerde ne şekilde algılandıkları da savaşları anlamak için oldukça önemlidir.

Ancak, savaş her şeyden önce terör gibi bir şiddet eylemidir. Bull’un belirttiği gibi “savaş, siyasal birimlerin birbirlerine karşı gerçekleştirdikleri (yürüttükleri) örgütlü bir şiddet eylemidir”(Akt. Büyükkıncı 2003: 85). Terör gibi savaş türü şiddet eylemlerinin de gerçek patronları iktidarlardır. Modern savaşlar ve terörizm, modern iktidarların devam etmelerini sağlayan modern araçlardır. Çünkü,

“şiddet tarih boyunca ister kişilerarası, ister gruplar, topluluklar, devlet içi ya da devletler arasında olsun iktidarın kurulması ve sürdürülmesi için temel araç olarak kullanılmıştır”(Candansayar 2002: 412).

Savaşlar iktidarlara büyük hizmetler yaptıkları gibi aynı zamanda özel kişilerin servet ve iktidar kazanmalarını sağlayan fırsatlar da hazırlamaktadırlar(Mills 1974: 137). Savaşların merkezinde iktidar olduğu gibi kapitalist ekonomiler de yeni savaşların ortaya çıkmalarında önemli rol oynamaktadırlar. Başka bir deyişle, terör gibi savaşların da

meydana gelmelerinde en önemli rolleri yine iktidar ve kapitalizm ikilisi üstlenmişlerdir.

Çünkü terör ve savaş modern zamanlarda güç kazanmanın ve pazar bulmak için dışa yayılmanın ve dolayısıyla sermaye ve servet elde etmenin en önemli araçları konumundadırlar. Dolayısıyla iktidarların ve onların güçlü destekçileri hükmünde olan büyük uluslararası şirketlerin iktidarlara birlikte bu iki aracı kullanmak için ittifak halinde hareket etmeleri şaşırtıcı gelmemelidir. 2003'ün Mart'ından bugüne kadar (Temmuz 2004) ABD ve İngiltere'nin işgalleri altındaki Irak'ta insanların ölmediği gün neredeyse yok gibidir. Savaşla terör birlikte iş başında olduklarında nerede ne olacağını önceden kestirmek mümkün değildir. Ancak insanlar zamanla her şeye alışır. Artık Irak'tan gelen bombalı saldırı ve onlarca insanın öldüğü haberleri sıradan bir haber gibi olmuşlardır. Ancak, her bir insan bir kâinat hükmündedir, ama her gün onlarca kâinat ölmektedir. İnsanın yaşam hakkını en önemli değer sayan demokrasi, bunu önlemek için harekete geçmek yerine, hâlâ olayları uzaktan seyretmeye devam etmektedir. Acaba demokrasi hareket geçmek için neyi beklemektedir? Yoksa bütün demokratik devletlerin birleşip ABD ve İngiltere terörüne karşı koyacak (siyasal) güçleri yok mudur? İyimser olmak güzel bir şeydir ama somut gerçekler karşısında iyimser kalmaya devam etmek bütün demokratik devletler için pahalıya mal olabilir. Demokrasinin görevi sadece BM Güvenlik Konsey'i'nde ABD'ye karşı ret oyu kullanmak değildir, aynı zamanda dünya barışını sağlamaya çalışmak da onun bir işidir. Ancak, öyle görünüyor ki, değil dünya barışını sağlamak, demokrasinin kendisi ABD ve İngiltere aracılığıyla dünya barışını tehdit eder hale gelmiştir. Çünkü bu devletler günümüzdeki kargaşalıkların en önemli nedeni olan terörizmi kullanmaktan çekinmedikleri gibi milyonlarca sivil insanın ölümüne sebep olan savaşlara da girişmişlerdir. Ancak bunun karşısında diğer devletlerin sessiz kalmaya ve olayları uzaktan seyretmeye devam etmeleri demokratik insan hakları bağlamında ne anlama geleceği de önemli bir noktadır. Aslında, farkında olmasa da, demokrasi büyük bir sınavdan geçmektedir. Mevcut durumun sürmesi halinde demokrasinin bu sınavda başarısızlığa uğrayacağı kesindir.

BÖLÜM V: DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Terör, günümüzde hem demokratik devletler için hem de diğer devletler/toplumlar için en önemli konu/sorun haline gelmiştir. Hiçbir toplum kendisini terörden azade edecek bir güvenceye sahip değildir. Tarihin hemen hemen her döneminde ve her toplumda farklı biçimlerde görülmekle beraber, terör, günümüzün küreselleşen dünyasında çok farklı bir boyuta ve bütün toplumları etkiler hale gelmiştir. Bu çalışmada, terörün bu konumu göz önünde bulundurularak, sadece liberal demokrasi ya da liberal demokratik toplumlar ile terör arasındaki ilişki tartışma konusu edildi.

Beş bölümden oluşan bu tezde demokrasi ile terör arasındaki ilişki ele alındı ve tez boyunca (liberal) demokrasinin teröre başvurmak zorunda kalmasında kendi içsel koşulları ve temel dayanaklarının etkili oldukları düşüncesi savunuldu. I. bölümde tezin konusu ve içeriği ile ilgili bilgiler verildi. II. Bölümde tarihsel bir bakış çerçevesinde demokrasi ve terör kavramlarına yaklaşıldı ve çok derinlemesine inmeden bunların tarihsel süreçteki durumlarından söz edildi. Önce demokrasi kavramı ele alındı ve doğuş yeri olan Eski Yunan'daki konumuna değinildi. Daha sonra Platon'dan başlayarak Rousseau'ya kadar demokrasi ve demokratik değerlerle ilgili fikir ileri süren bazı filozoflar/düşünürlerin görüşlerinden bahsedildi. Ayrıca modern demokrasiyi ve onun nasıl doğduğunu iyi anlamak için onun doğuş koşullarını hazırlayan Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi'ne kısaca değinildi ve R. Aron'dan A. Touraine'ye kadar birçok düşünürün görüşleri ele alındı. İkinci olarak terör kavramı tartışma konusu edildi ve terörün Doğu İslam ve Batı Hristiyan dünyalarında nasıl ve hangi koşullar altında meydana geldiği ve ne tür özellikler taşıdığına değinildi. Her iki dünyada da şiddet ve terörün daha çok iktidarlara kendi yönetimlerini ayakta tutmak ve devam ettirmek için bir araç olarak kullanıldıkları; ve dolayısıyla terör örgütlerinin ortaya çıkmalarında iktidarlar ve onların şiddet politikalarının en önemli nedenler oldukları sonucuna varıldı.

Bununla birlikte, bütün terör örgütlerinin varlıklarının iktidarlara bağlamak doğru değildir. Çünkü, tezde söz edildiği gibi, H. Sabbah'ın örgütü gibi terör örgütleri iktidarların doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmamışlardır. Bunlar daha çok siyasal iktidarlara karşı tabandan örgütlenen ve eylemlerini doğrudan iktidara/devlete yönelten; ve genellikle de siyasal amaçlar güden terör örgütleriydiler. Bu örgütlerin eylemlerini daha çok siyasal kimlikli kişilere yöneltmeleri bunu açıkça göstermektedir. Bunun yanında, terör eyleminde bulunmak için belirli araçlar kullanmak gerektiğinden H. Sabbah'ın örgütü ve Roma'daki Sicariiler kendi zamanlarının en önemli öldürme araçlarından biri olan "Hançer"i kullanmışlardır. Keza, Sabbah, dini motifler kullanarak örgütünü oluşturduğu gibi, bunun aksine Sicariiler ise eylemlerini dini gruplara karşı da yöneltilmişlerdir. Bu da, günümüzde de açıkça görüldüğü gibi, terörün dinden kaynaklanabileceği gibi dine yönelik olabileceğini de bize göstermiştir.

III. bölümde demokrasideki özgürlüklerin terörü meydana getirmede nasıl etkili oldukları, daha doğrusu nasıl gerçek amaçlarının dışında kullanıldıkları ve terörün dinsel ve ideolojik boyutları üzerinde duruldu. Bu bölümde ortaya konuldu ki, özgürlüğün her şeyi yapmak anlamında bir serbestiyet olarak anlaşılması, demokrasilerde bir bağımlılık ortaya çıkardığı gibi insanların şiddet ve terör eylemlerine yönelmelerinde de etkili olmuştur. ABD ve Avrupa'da yapılan araştırmaların ortaya koydukları gibi gelişmiş demokratik toplumlara göç eden insanlar, buralardaki özgürlük ortamından yararlanarak kendi din ve ideolojilerinin asıl kökenlerine dönüp onları radikal bir şekilde yaşamak istemişlerdir. Bu bağlamda, ABD'de daha çok olmak üzere, örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Bunun sonucunda ABD ve Avrupa'da birçok dini ve etnik grup meydana gelmiştir. Ancak, içinde yaşadıkları kültürlerle uyum sağlamalarına rağmen, örgütsel grupların birbirlerini dışladıkları gözlenmiştir. Buna karşılık, Avrupa halkı arasında da yabancılara karşı bir dışlama ve ırkçılık düşüncesinin oluştuğu görülmüştür. Terörün dinsel ve ideolojik boyutları üzerinde durulurken gösterildiği gibi, temelde iktidarların baskı ve şiddetlerine bağlı olarak ortaya çıkan terör örgütleri meşru bir zeminde ortaya çıkmak için kendilerini bir din ya da ideolojiye dayandırmak istemişlerdir. Dahası,

örneğin İslam coğrafyasında Müslüman'ların haklarını savunmak için ortaya çıkan bir örgütün İslam dinini kendisine kaynak göstermemesi mümkün değildi. Ancak, tezde belirtildiği gibi, bir dinden kaynaklanan bir örgütün teröre başvurması, o dinin terörist özellikler taşıdığı anlamına gelmediği gibi bir dini bir örgütün eylemlerine ya da söylemlerinden hareketle değerlendirmek de yanlıştır. Bu bağlamda El-Kaide gibi örgütlerin cihat çağrıları İslam dinini değil, sadece kendilerini bağlamaktadır. Ama terör örgütlerinin din ile olan bağlantıları ABD ve İngiltere gibi demokratik ülkelerin iktidarlarının teröre başvurmaları için bir fırsat meydana getirdiği gibi bu iktidarlar bu fırsattan yararlanarak özgürlük ve demokrasi elbiselerini giyerek uluslararası boyutta terör eylemlerine de girişmişlerdir. İdeoloji faktörü ise hem iktidarların teröre başvurmalarında hem de terör örgütlerin ortaya çıkmalarında oldukça etkili olmuştur. Birçok terör örgütünün Marksist-Leninist ideoloji kökenli olmaları bunu açıkça göstermiştir. Ancak, kaynaklandığı ideoloji hangisi olursa olsun, birçok terör örgütünün varlık sahnesine çıkmalarında mevcut iktidarların şiddet politikaları, baskı uygulamaları ve terör eylemleri asıl etkenler olmuşlardır.

Demokrasinin temelinde yer alan ve onun çok sıkı bir ilişki içerisinde olduğu temel dayanaklarının ele alındığı IV. bölümde ise demokrasinin ya da liberal demokratik toplumların teröre başvurmasının nedenleri bu dayanaklarda arandı. Gösterilmeye çalışıldı ki, demokrasi adeta ekonomi, kapitalizm ve iktidar üçlüsünden harmanlanmış bir sentez gibidir ve ancak bunlarla ayakta durabilmektedir. Bilim ve teknolojinin de bundaki payları yadsınamaz. Ancak, demokrasi terörünün ortaya çıkmasında da yine demokrasinin bu dayanaklarla olan ilişkisi etkili olmuştur. Çünkü liberal demokratik toplumlarda kapitalizm henüz kazanç duygusu ve sermaye ve pazar arayışından vazgeçmemiştir. Liberal demokratik toplumlardaki iktidar ise liberalizm ve kapitalizm ile yoğrulduğundan ve şiddet araçlarının meşru kullanımını tekelinde bulundurduğundan, ekonomik iş çevrelerinin de etkisiyle teröre başvurmaktan çekinmemiştir. Zira demokratik iktidara egemen olan kapitalist zihniyetteki güç ve iktidar sahibi kimselerdir. Ayrıca bu iktidarın (ABD'deki gibi) sağlam ideolojik temelleri de vardır. Dolayısıyla şu düşünce savunuldu

ki, demokrasinin ekonomi, kapitalizm ve iktidarla olan ilişkileri ele alınmadan ve özellikle kapitalist iktidarın nasıl bir yapılanma içerisinde olduğu bilinmeden demokrasi terörünü anlamak ve nereden kaynaklandığını bilmek mümkün değildir. Bundan başka, günümüzde terör ve son teknolojik silahlarla yapılan modern savaşların demokratik iktidarların sürmelerinde en önemli araç konumuna geldiklerine de değinildi. Bunun gibi bilim ve teknoloji de iktidarların denetimlerinden kurtulamadıklarından iktidarların askeri amaçları doğrultusunda yoğun bir şekilde kullanılmaktadırlar.

Sonuç itibariyle, mevcut koşulların sürmesi ve demokrasinin iktidar yapılanmasında bir değişme meydana gelmemesi halinde, evrensel bir söyleme sahip olan demokrasinin kendisini terörden arındırması mümkün olmadığı gibi demokrasi, teröre başvurmadan da kurtulamaz. Bu aynı zamanda demokrasiye olan inancı da zedelemektedir. Çünkü, demokrasi Batı düşüncesi ve uygarlığının bir ürünü olmakla beraber, bugün kapılarını bütün dünyaya açmış ve bütün pencerelerinden kendi değerlerini dünyaya anlatmakta ve bütün dünya toplumlarını bu değerler doğrultusunda yaşamaya davet etmektedir. Ancak, demokrasi daha çok maddi uygarlığın değerlerini dünyaya sunduğundan ve günümüzde ise kendi değerleriyle uyuşmayan eylemlerde bulunduğundan, evrensel söylemi geçerliliğini yitirmek üzeredir.

Terör ise, 20. yüzyılın ikinci yarısında görüldüğü şekliyle, daha çok örgütsel düzlemde ve uluslararası ilişkiler bağlamında bütün demokratik devletleri ilgilendirecek düzeyde ortaya çıkmıştır. Ancak, birçok terör örgütünün ortaya çıkmalarında devletlerin oynadıkları rol de çok fazla etkili olmuştur. Zira şu açıktır ki, El-Kaide ve Hamas gibi örgütler var olmadan önce de ABD, İngiltere ve İsrail gibi devletler var idiler. Yani şu türden bir soruyu sormak gerekir: El-Kaide ve Hamas (diğer birçok örgüt de buna dahil edilebilir) gibi örgütler ortaya çıkmak için neden 20. yüzyılın ikinci yarısını seçtiler? Dolayısıyla, demokratik olanlar da dahil, iktidarların politik yapılarını, dış siyasetlerini ve kapitalist çıkarlarla olan ilişkileri bilinmeden ne bu iktidarların niçin terör eylemlerine giriştikleri anlaşılabilir ne de terör örgütlerinin niçin ortaya çıktıkları ve neden terör

eylemlerine başvurdıkları.

Deniliyor ki, eşitsizlikler var oldukları sürece terör gibi şiddet eylemleri de var olmaya devam edeceklerdir. Ama eşitsizlik denen olgu kendi kendine ortaya çıkan bir şey değil, belirli ekonomik, siyasal ve toplumsal koşulların sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu cümleyi şu şekilde değiştirmek gerekmektedir: Eşitsizlikleri ortaya çıkaran koşullar var oldukları sürece terör ve savaşlar var olmaya devam edeceklerdir. Eşitsiz koşulların varlıkları ise yeraltı ve yerüstü gibi doğal kaynakların yeryüzüne eşitsiz bir şekilde dağılmalarından kaynaklanmamaktadır. Keza, bunun nedeni üretim eksikliği ve kaynakların azlığı da değildir. Ayrıca bunun tek nedenini kapitalist dünya sisteminin üzerine yığmak da doğru değildir. Devletlerin ve insanların gelecek kaygıları da temel nedenler arasında yer almamaktadırlar. Peki o halde eşitsizliklerin kaynaklarını nere(ler)de aramak gerekir? Devletler/iktidarlar dünyaya hakim olmak ve egemen güç olmak için neden bu kadar mücadele vermekte; ve bu mücadele sırasında terör ve savaş gibi insanlık dışı şiddet eylemlerine başvurmaktan çekinmemektedirler? Bu dünya gerçekte kimin? Roma ve Osmanlı neden dünya hakimiyetlerini sonsuza kadar götüremediler? Hitler neden dünya imparatorluğuna soyunmak istedi? Ve ABD. Dünyanın imparatoru olmak ABD'ye neyi kazandıracaktır?

Bu dünyada ve birlikte yaşadığımıza, bu küreselleşme çağıyla birlikte istesek de istemesek de artık birlikte yaşamak zorunda kalacağımıza göre, eşitsizliklerin temel kaynaklarını da bu dünya içinde, özelde ise kapitalist dünya sistemi içinde ve iktidarların ve insanların dünyaya bakış açılarını dikkate alarak aramak gerekmektedir. Tezin dördüncü bölümünde liberal demokratik devletlerin terör karşısındaki konumları ve terör ile olan ilişkileri bağlamında tartışıldığı gibi eşitsizliklerin ve dolayısıyla terör gibi şiddet eylemlerinin var olmalarının en önemli nedeni demokrasideki iktidarların kapitalist çıkarlar doğrultusunda yapılanmalarıdır. Kapitalist sistemin kendisiyle birlikte bu gerçekten çok güçlü bir etkidir. Bunun yanında, bu iktidarların uzantıları hükmünde olan üçüncü dünya ülkelerindeki iktidarların da bundaki payları büyüktür. İster

uluslararası boyuttaki terörde, isterse Türkiye gibi ülkelerde daha çok kendi özgöl koşulları içinde meydana gelen terörde olsun hangi taş kaldırılrsa altında iktidar çıkmaktadır.

Çünkü, eşitsiz koşulların varlığı iktidarlara da yansımıştır. Toplumsal ve ekonomik sahada olan eşitsizlikler terör için uygun bir zemin hazırladıkları gibi siyasal alanda ya da mevcut iktidar yapılanmalarında görülen eşitsizlikler de terör eylemlerinin ortaya çıkmalarında önemli bir yer teşkil etmektedirler. Dolayısıyla her ikisi de siyasal alanla çok yakından ilişkili olmakla beraber, hem örgütsel düzlemdeki terörde hem de devletsel düzeydeki terörde en önemli yeri eşitsizlikler, daha çok kapitalist iktidar yapılanmasından kaynaklanan eşitsizlikler almaktadırlar.

KAYNAKÇA

AKYOL, Mustafa.

- 2004 “Şaron Politikalarının Arkasındaki İsim: Vladimir Jabotinsky.”,
Zaman Gazetesi, (28-03-2004).

ALİ, Tarık.

- 2002 **Fundamentalizmler Çatışması- Haçlı Seferleri, Cihatlar ve Modernite.**
(Çev. Abdullah Yılmaz),
İstanbul: Everest Yayınları.

ALTHUSSER, Louis.

- 1994 **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları.**
(Çev. Y. Alp ve M. Özışık),
İstanbul: İletişim Yayınları.

AMIN, Samir.

- 1993 **Kaos İmparatorluğu- Yeni Kapitalist Küreselleşme.**
(Çev. Işık Soner),
İstanbul: Kaynak Yayınları.

ARBLASTER, Anthony.

- 1999 **Demokrasi.**
(Çev. Nilüfer Yılmaz),
Ankara: Doruk Yayıncılık.

ARCHIBUGI, D. ve D. HELD.

- 2000 “Önsöz.”
(Çev. N. Nur Domaniç),
D. ARCHIBUGI ve D. HELD(Ed.), **Kozmopolit Demokrasi.**
İstanbul: Ütopya Kitabevi Yayınları, 9-21.

ARENDT, Hannah.

1998 **Totalitarizmin Kaynakları/2.**

(Çev. B. Sina Şener),

İstanbul: İletişim Yayınları.

2003 **Şiddet Üzerine.**

(Çev. Bülent Peker),

İstanbul: İletişim Yayınları.

ARİBOĞAN, D. Ülke.

2003 **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna- Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak.**

İstanbul: Timaş Yayınları.

ARİSTOTELES.

1993 **Politika.**

(Çev. Mete Tunçay),

İstanbul: Remzi Kitabevi.

ARMAĞAN, Mustafa.

2004 “Reagan, İbn Haldun’u Neden Severdi?.”,

Zaman Gazetesi, (12-06-2004).

ARON, Raymond.

1976 **Demokrasi ve Totalitarizm.**

(Çev. Vahdi Hatay),

İstanbul: M. E. Basımevi.

1995 **Özgürlük Üzerine Deneme.**

(Çev. Turhan Ilgaz),

İstanbul: Kesit Yayıncılık.

ARSLAN, Ahmet.

1999 **İslam, Demokrasi ve Türkiye.**

Ankara: Vadi Yayınları.

BARBER, Benjamin.

1995 **Güçlü Demokrasi- Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset.**

(Çev. Mehmet Beşikçi),

İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BARRY, Norman.

2002: "Kapitalizm."

(Çev. Atilla Yayla),

Piyasa, 1 Kış: 33-38.

BAUDRILLARD, Jean.

1998 **Foucault'ı Unutmak.**

(Çev. Oğuz Adanır),

İzmir: 9 Eylül Yayınları.

BAUMAN, Zygmunt.

1998 **Sosyolojik Düşünmek.**

(Çev. Abdullah Yılmaz),

İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

2002 "Modernite, Postmodernite ve Etik."

(Çev. Aytaç Yıldız),

Doğu Batı, 19, Mayıs, Haziran, Temmuz: 51-61.

BAYOUMI, Ayaa.

2004 "Avrupalı Müslümanlara Baskı Artıyor."

Zaman Gazetesi, (10-01-2004).

BOBBIO, Norberto.

2000 "Demokrasi ve Uluslararası Sistem."

(Çev. N. Nur Domaniç),

D. ARCHIBUGI ve D. HELD(Ed.), **Kozmopolit Demokrasi.**

İstanbul: Ütopya Kitabevi Yayınları, 22-40.

BOWLES, S. ve H. GINTIS.

1995 **Demokrasi ve Kapitalizm.**

(Çev. Osman Akınhay),

İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BRAUDEL, Fernand.

1996 **Medeniyet ve Kapitalizm.**

(Çev. Mustafa Özel),

İstanbul: İz Yayıncılık.

BULAÇ, Ali.

2001 **Din, Devlet ve Demokrasi.**

İstanbul: Zaman Kitap.

BURKE, Peter.

2000 **Tarih ve Toplumsal Kuram.**

(1993) (Çev. Mete Tunçay),

İstanbul: Kuram- Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

BÜYÜK İSLAM TARİHİ- CİLT: 2

1992 (Baskıya Haz. Metin Mergen),

İstanbul: Zaman- Çağ Yayınları

BÜYÜKAKINCI, Erhan.

2003 “Uluslararası İlişkilerdeki Savaş İncelemelerinde Tarih’in Metodolojik

Araç Olarak Kullanımına Bir Bakış.”,

Doğu Batı, 24 Ağustos, Eylül, Ekim: 83-103.

CALDOR, Mary.

2000 “Avrupa’daki Kuruluşlar, Ulus-Devletler ve Milliyetçilik.”

(Çev. N. Nur Domaniç),

D. ARCHIBUGI ve D. HELD(Ed.), **Kozmopolit Demokrasi.**

İstanbul: Ütopya Kitabevi Yayınları, 61-81.

CANDANSAYAR, Selçuk.

2002 “Terörizm ve Psikiyatri.”

C. GÜZEL(Haz), **Silinen Yüzler Karşısında Terör.**

Ankara: Ayraç Yayınevi, 374-414.

CHIROT, D. ve C. RAGIN.

1999 “Immanuel Wallerstein’in Dünya Sistemi: Tarih Olarak Siyaset ve Sosyoloji.”

(1984) (Çev. Ahmet Fethi),

T. SKOCPOL(Ed.), **Tarihsel Sosyoloji- Bloch’tan Wallerstein’e Görüşler ve Yöntemler.**

İstanbul: Kuram- Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 276-312.

CHOMSKY, Noam.

1997 **Demokratik İdeallerin Çöküşü.**

(Çev. Cevdet Cerit),

İstanbul: Pinar Yayınları.

2001 **Demokrasi, Gerçek ve Hayal.**

(Çev. Cevdet Cerit),

İstanbul: Pinar Yayınları.

2002a **11 Eylül.**

(Çev. Dost Körpe),

İstanbul: Om Yayınevi.

2002b **11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?.**

(Çev. T. Doğan, N. Ersoy, M. Kara ve A. Kerem),

İstanbul: Aram Yayıncılık.

2002c **Terörizm Kültürü.**

(Çev. Taha Cevdet),

İstanbul: Pinar Yayınları.

- 2003 **Batı'nın Yeni Standartları- Kosova, Doğu Timor ve Dünyaya Hükmeden "Yeni Kuşak".**

(Çev. Ebru Kılıç),

İstanbul: Everest Yayınları.

- 2004 **Korsanlar ve İmparatorlar.**

(Çev. Fatma Ünsal),

İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları.

COENDERS, M., M. GIJBERTS ve P. SCHEEPERS.

- 2002 "Ethnic Exclusionism in European Countries- Public Opposition to Civil Rights for Legal Migrants as a Response to Perceived Ethnic Threat."

European Sociological Review, London: Oxford University Pres, XVIII, 1 March: 17-34.

CONNOLLY, William E.

- 1995 **Kimlik ve Farklılık- Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri.**

(Çev. Ferma Lekesizalın),

İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ÇAHA, Ömer.

- 2000 **Aşkın Devletten Sivil Topluma.**

İstanbul: Gendaş Kültür.

DAHL, Robert A.

- 1996 **Demokrasi ve Eleştirileri.**

(Çev. Levent Köker),

Ankara: Yetkin Yayınları.

DIAMOND, L. ve M. F. PLATTNER.

1996 “Giriş.”

(Çev. Ergun Özbudun),

L. DIAMOND ve M. F. PLATTNER(Der.), **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Ankara: Yetkin Yayınları, 9-28.

DIAMOND, Larry.

1995 “Demokrasinin Üç Paradoksu.”

(Çev. Mehmet Turhan),

L. DIAMOND ve M. F. PLATTNER(Der.), **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Ankara: Yetkin Yayınları, 127-141.

EBAUGH, H. R. ve F. YANG.

2001 “Transformations in New Immigrant Religions and Their Global Implications.”

American Sociological Review, New York: Boyd Printing Company, LXVI, 2 April: 269-288.

ERDOĞAN, Mustafa.

1998 **Liberal Toplum, Liberal Siyaset.**

Ankara: Siyasal Kitabevi.

2003a “İslam, Democracy and Secularism: Is There Any Way to Democracy With Islam?.”,

www.liberal.org.tr.

2003b “Terör Kavramı.”,

Dünden Bugüne Tercüman Gazetesi, (30-11-2003).

ERDOĞDU, M. ve Z. ÖNİŞ.

2002 “11 Eylül ve Dengeli Küreleşme.”

www.teror.gen.tr

ERGİL, Doğu.

1980 **Türkiye’de Terör ve Şiddet.**

Ankara: Turhan Kitabevi.

FERRAROTTI, Franco.

1998 “Endüstri Devrimi ve Bilim, Teknoloji ve İktidarın Yeni Nitelikleri.”

(Çev. Mehmet küçük),

A. FORTI ve F. MAYOR(Der.), **Bilim ve İktidar.**

Ankara: Tübitak, 41-68.

FEYERABEND, Paul.

1999 **Yönteme Karşı.**

(Çev. Ertuğrul Başer),

İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

FORTI, Augusto.

1998a “Giriş.”

(Çev. Mehmet Küçük),

A. FORTI ve F. MAYOR(Der.), **Bilim ve İktidar.**

Ankara: Tübitak, 1-10.

1998b “Eskiçağda Bilim, Felsefe ve İktidar.”

(Çev. Mehmet Küçük),

A. FORTI ve F. MAYOR(Der.), **Bilim ve İktidar.**

Ankara: Tübitak, 13-22.

1998c “Modern Bilimin Doğuşu ve Düşünce özgürlüğü.”

(Çev. Mehmet Küçük),

A. FORTI ve F. MAYOR(Der.), **Bilim ve İktidar.**

Ankara: Tübitak, 23-37.

FOUCAULT, Michel.

2001 **Ders özetleri.**

(Çev. Selahattin Hilav),

İstanbul: YKY.

FROMM, Erich.

1994 **Sevginin ve Şiddetin Kaynağı.**

(Çev. Y. Salman ve N. İçten),

İstanbul: Payel Yayınevi.

1996 **Özgürlükten Kaçış.**

(Çev. Şemsa Yeğin),

İstanbul: Payel Yayınevi.

GIDDENS, Anthony.

1998a **Sosyoloji- Eleştirel Bir Yaklaşım.**

(Çev. M. R. Esengün ve İ Öğretir),

İstanbul: Birey Yayıncılık.

1998b **Modernliğin Sonuçları.**

(Çev. Ersin Kuşdili),

İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

2000a **Elimizden Kaçıp Giden Dünya- Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?.**

(Çev. Osman Akınhay),

İstanbul: Alfa Kitabevi.

2000b **Üçüncü Yol- Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi.**

(Çev. Mehmet Özay),

İstanbul: Birey Yayıncılık.

2000c **"Eşitsizlik ve Sosyal Demokrasi."**

(Çev. Murat Yalçınan),

M. YALÇINTAN(Yay. Haz.), **Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye.**

İstanbul: Büke Yayınları, 19-29.

2001a **Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori.**

(Çev. Tuncay Birkan),

İstanbul: Metis Yayınları.

2001b **Üçüncü yol ve Eleştirileri.**

(Çev. Nihat Şad),

Ankara: Phoenix Yayınevi.

GİTMEZ, Ali S.

1983 **Yurt Dışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler- “Beklentiler...**

Gerçekleşenler”.

İstanbul: Alan Yayıncılık.

GRAMSCI, Antonio.

1986 **Hapishane Defterleri.**

(Çev. Adnan Cemgil),

İstanbul: Belge Yayınları.

HABERMAS, Jürgen.

2001 **“Avrupalı Ulus-Devlet: Başarıları ve Sınırları- Egemenlik ve**

Vatandaşlığın Geçmişi ve Geleceği Üzerine.”

(Çev. İsmail Türkmen),

M. ARMAĞAN(Der.), **Tartışılan Sınırlar- Değişen Milliyetçilik.**

İstanbul: Şehir Yayınları, 79-96.

HAYEK, Friedrich A. Von.

1995 **Kölelik yolu.**

(Çev. T. Feyzioğlu ve Y. Arslan),

Ankara: Siyasal Kitabevi.

HAZIR, Hayati.

2001 **Siyasal Şiddet ve Terörizm.**

Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

HEIDEGGER, Martin.

1998a **Tekniğe İlişkin Soruşturma.**

(Çev. Doğan Özlem),

İstanbul: Paradigma Yayınları.

1998b **Bilim Üzerine İki Ders.**

(Çev. Hakkı Hünler),

İstanbul: Paradigma Yayınları.

HOBBS, Thomas.

2001 **Leviathan.**

(1977) (Çev. Semih Lim),

İstanbul: YKY.

HOLTON, R. J.

1999 **Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık.**

(Çev. Ruşen Keleş),

Ankara: İmge Kitabevi.

HUBER, Gérard.

1998 “İdeolojik Sapma ve Etik Koruma.”

(Çev. Mehmet Küçük),

A. FORTI ve F. MAYOR(Der.), **Bilim ve İktidar.**

Ankara: Tübitak, 127-144.

HUNT, Lynn.

1999 “Charles Tilly’nin Kolektif Eylemi.”

(1984) (Çev. Ahmet Fethi),

T. SKOCPOL(Ed.), **Tarihsel Sosyoloji- Bloch’tan Wallerstein’e
Görüşler ve Yöntemler.**

İstanbul: Kuram- Tarih vakfı Yurt Yayınları, 244-275.

HUNTINGTON, Samuel P.

1995 “Demokrasinin Üçüncü Dalgası.”

(Çev. Ergun Özbudun),

L. DIAMOND ve M. F. PLATTNER(Der.), **Demokrasinin Küresel
Yükselişi**, Ankara: Yetkin Yayınları, 31-52.

İNALCIK, Halil.

- 2003 “Osmanlı’nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret.”,
Doğu Batı, 24 Ağustos, Eylül, Ekim: 55-81.

KANT, Immanuel.

- 1984 “Sürekli Barış.”
(Çev. Nejat Bozkurt),
N. BOZKURT, **Seçilmiş Yazılar**.
İstanbul: Remzi Kitabevi, 225-245.

KEANE, John.

- 1998 **Şiddetin Uzun Yüzyılı**.
(Çev. Bülent Peker),
Ankara: Dost Kitabevi.

KEYMAN, E. Fuat.

- 2000 **Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek**.
(Çev. Simten Coşar),
İstanbul: Alfa Kitabevi.

KILIÇBAY, M. Ali.

- 2003 “Savaş ve Ekonomi.”,
Doğu Batı, 24 Ağustos, Eylül, Ekim: 143-145.

KING, Alexander.

- 1998 “II. Dünya Savaşı’nın Sonundan Bu Yana Bilim ve Teknoloji.”
(Çev. Mehmet Küçük),
A. FORTI ve F. MAYOR(Der.), **Bilim ve İktidar**.
Ankara: Tübitak, 69-106.

KLEIN, Naomi.

- 2003 “Saldırganlığa Bahane: Terör.”,
www.teror.gen.tr.

KUÇURADI, Ioanna,

2002 “İnsan Haklarından Devlet Kavramına.”

C. GÜZEL(Haz), **Silinen Yüzler Karşısında Terör.**

Ankara: Ayraç Yayınevi, 332-344.

KUHN, Thomas S.

1990 “Tarih-Bilim Tarihi İlişkisi.”

(Çev. Taha Parla),

P. RABINOW ve W. SULLIVAN(Der.), **Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım.**

İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 57-78.

KUMAR, Krishan.

2002 “Sosyalizmin Sonu mu? Ütopyanın Sonu mu? Tarihin Sonu mu?.”

(1993) (Çev. E. Özge Dünmez),

Doğu Batı, 19, Mayıs, Haziran, Temmuz: 105-121.

LA BOËTIE, Etienne de.

1995 **Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev.**

(Çev. M. Ali Ağaoğulları),

Ankara: İmge Kitabevi.

LACLAU, Ernesto.

1998 **İdcoloji ve Politika.**

(Çev. Hüseyin Sarıca),

İstanbul: Belge Yayınları.

LAÇİNER, Sedat.

2004 “Köktendinciliği Körukleyen İslam mı, Batı mı?.”,

Zaman Gazetesi, (25-05-2004).

LEVI-STRAUSS, Claud.

1997 **İrk, Tarih ve Kültür.**

( ev. H. Bayrı, R. Erdem, A. Oyacıo lu ve I. Ergüden),
İstanbul: Metis Yayınları.

LINDBOM, Tage.

1998 **Demokrasi Miti.**

( ev. Ömer Baldık),
İstanbul: İnsan Yayınları.

LOCKE, John.

2002 **Uygar yönetim  zerine İkinci İnceleme- Sivil Toplumda Devlet.**

( ev. S. Ta çı ve H. Akman),
İstanbul: Metropol Yayınları.

LUKES, Steven.

1990 "İktidar ve Otorite."

( ev. Sabri Tekay)

T. BOTTOMORE ve R. NISBET(Der.), **Sosyolojik  z mlemenin Tarihi**, (Türkçe  evirileri Der. Mete Tunçay),
Ankara: V Yayınları, 644-686.

MACHIAVELLI, Niccol .

1999 **Hükümdar.**

( ev. Mehmet  zay),
İstanbul: Şule Yayınları.

MAYOR, Federico.

1998 “Bugün ve Yarın, Bilim ve İktidar.”

(Çev. Mehmet Küçük),

A. FORTI ve F. MAYOR(Der.), **Bilim ve İktidar.**

Ankara: Tübitak, 153-192.

McLELLAN, David.

1999 **İdeoloji.**

(Çev. Ercüment Özkaya),

Ankara: Doruk Yayıncılık.

MILLS, C. Wright.

1974 **İktidar Seçkinleri.**

(Çev. Ünsal Oskay),

İstanbul: Bilgi Yayınevi.

MINOGUE, Kenneth.

2002 “How Did Liberal Democracy Emerge from a Christian Civilisation?.”,

www.liberal.org.tr.

MONTESQUIEU.

1998 **Kanunların Ruhu Üzerine.**

(Çev. Fehmi Baldaş),

İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

ORUKA, H. Odera.

2002 “Yasal Terörizm ve İnsan Hakları.”

(Çev. T. Anđ),

C. GÜZEL(Haz), **Silinen Yüzler Karşısında Terör.**

Ankara: Ayraç Yayınevi, 345-362.

ÖZEL, Mustafa.

2002 “Din, Piyasa ve Kapitalizm.”

Piyasa, 1 Kış: 23-28.

PACAL, Blaise.

1998 **Düşünceler.**

(Çev. Metin Karabaşoğlu),
İstanbul: Kaknüs Yayınları.

PLATON.

2000 **Devlet.**

(Çev. S. Eyyuboğlu ve M. A. Cimcaz),
İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

PLATTNER, March F.

1995 “Demokrasi Anı.”

(Çev. Ergun Özbudun),
L. DIAMOND ve M. F. PLATTNER(Der.), **Demokrasinin Küresel Yükselişi**, Ankara: Yetkin yayınları, 53-66.

POLANYI, Karl.

2000 **Büyük Dönüşüm- Çağımızın Sosyal ve Ekonomik Kökenleri.**

(Çev. Ayşe Buğra),
İstanbul: İletişim Yayınları.

RITTER, Scott.

2002 **Irak’a Savaş- Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler.**

(Çev. Çiçek Öztekin),
İstanbul: Metis Yayınları.

ROUSSEAU, J. Jacques.

1992 **Toplum Anlaşması.**

(Çev. Vedat Günyol),
İstanbul: MEB Yayınları.

2001 **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı.**

(Çev. R. Nuri),
İstanbul: Say Yayınları.

RUSSEL, Bertrand.

- 1976 **İktidar.**
(Çev. Mete Ergin),
İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- 1996 **Siyasal İdealler.**
(Çev. Mehmet Harmancı),
İstanbul: Say Yayınları.

SAID, Edward.

- 1995 **Entelektüel- Sürgün, Marjinal, Yabancı.**
(Çev. Tuncay Birkay),
İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- 1998 **Kültür ve Emperyalizm.**
(Çev. Nemciye Alpay),
İstanbul: Hil Yayın.
- 2000 **Oryantalizm Eleştirileri.**
(Çev. İ. Özkan, S. Şahin ve Ş. Özden),
İstanbul: İlkbahar Yayınevi.
- 2001 **Şarkiyatçılık- Batı'nın Şark Anlayışları.**
(Çev. Berna Ünler),
İstanbul: Metis yayınları.

SARIBAY, A. Yaşar.

- 1999 **Siyasal Sosyoloji.**
İstanbul: Der Yayınları.

SARTORI, Giovanni.

- 1996 **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş.**
(Çev. Tuncer Karamustafaoğlu Cilt I; Mehmet Turhan Cilt II),
Ankara: Yetkin Yayınları.

SAYGILI, Sefa.

2003 **Dünyayı Aldatanlar.**

İstanbul: Elit Yayınları.

SENNET, Richard.

1996 **Kamusal İnsanın Çöküşü.**

(Çev. S. Durak ve A. Yılmaz),

İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

TACAR, Polat Y.

1999 **Terör ve Demokrasi.**

Ankara: Bilgi Yayınevi.

TARHAN, Nevzat.

2003 “Terör, Halka Karşı ‘Psikolojik Harp’ Uyguluyor.”

Zaman Gazetesi, (21-11-2003).

TAYLOR, Charles.

1995 **Modernliğin Sıkıntıları.**

(Çev. Uğur Canbilen),

İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

TOFFLER, Alvin.

1996 **Üçüncü Dalga.**

(Çev. Ali Seden),

İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

TOURAINE, Alain.

2002a **Modernliğin Eleştirisi.**

(1992) (Çev. Hülya Tufan),

İstanbul: YKY.

2002b **Demokrasi Nedir?.**

(1994) (Çev. Olcay Kunal),

İstanbul: YKY.

2002c **Eşitsizliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte yaşayabilecek miyiz?.**

(1997) (Çev. Olcay Kunal),

İstanbul: YKY.

TRAXLER, Franz.

2002 “Wage Regulation between Industrial Democracy and Market Pressures-
Towards a European Model?.”

European Sociological Review, London: Oxford University Press,

XVIII, 1 March: 1-16.

TÜRKDOĞAN, Orhan.

1996 **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği.**

İstanbul: Timaş Yayınları.

ÜLGENER, Sabri F.

1983 **Zihniyet Aydınlar ve İzm’ler- Denemeler ve Araştırmalar.**

Ankara: Mayaş Yayınları.

WAGNER, Peter.

1996 **Modernliğin Sosyolojisi.**

(Çev. Mehmet Küçük),

İstanbul: Sarmal Yayınevi.

WEBER, Max.

1999 **Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu.**

(Çev. Zeynep Gürata),

Ankara: Ayraç Yayınevi.

2002 **Sosyoloji yazıları.**

(Çev. Taha Parla),

İstanbul: İletişim Yayınları.

WILKINSON, Paul.

2002 “Terör Felsefesi.”

(Çev. T. Kabadayı),

C. GÜZEL(Haz.), **Silinen Yüzler Karşısında Terör.**

Ankara: Ayraç Yayınevi, 163-175.

YAYLA, Atilla

2002 “Hangi İktisat.”

Piyasa, 1 Kış: 13-21.

www.Fortunecity.Com/Tango Web.

www.Terror.gen.tr.

